

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YENİ SAVAŞLARDA İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ ROLÜ:
HİBRİT SAVAŞ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çetin YOLDAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Serdar KORUCU

TEMMUZ – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

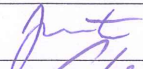
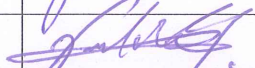
YENİ SAVAŞLARDA İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ ROLÜ:
HİBRİT SAVAŞ ÖRNEĞİ

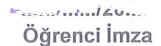
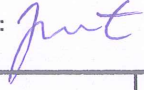
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çetin YOLDAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

“Bu tez 24.7/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Serdar KORUCU	BASARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Yekeler TURAN	BASARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOSGÖR	BASARILI	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı-Soyad	:	Çetin Yoldaş
Öğrenci Numarası	:	Y176003011
Enstitü Anabilim Dalı	:	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı	:	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	YENİ SAVAŞLARDA İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ ROLÜ: HİBRİT SAVAŞ ÖRNEĞİ
Benzerlik Oranı	:	%6
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim. 29.7/2019 Öğrenci İmza		
☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir. Bilgilerinize arz ederim. Öğrenci İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Dr.öpr.ç. Yeri Sertdar Korkucu Tarih: 29/07/2019 İmza: 		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

ÖNSÖZ

Öncelikle bu tezin yazılması sürecinde, çalışmayı sahiplenerek titizlikle takip edip fikirleriyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Serdar KORUCU' ya en samimi teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışma süresi boyunca benden gerek maddi gerek manevi desteklerini esirgemeyen ve onlarla girdiğim her fikri tartışmada bir şeyler öğrendiğim değerli arkadaşlarım Zehra DOĞAN'a, Abdulgafur ÇELİK'e, Yunus AYDOĞDU' ya, Bahadır Han ELSEVEN' e, Yakup ARTUN' a, İshak COŞKUN' a ve Yusuf MEMİŞ' e çok teşekkür ediyorum. Son olarak, eğitim hayatım boyunca her zaman ve her koşulda beni yalnız bırakmayan ve destekleriyle bana güç veren başta BABAM ve ANNEM olmak üzere değerli ailemin her bir ferdine sonsuz teşekkürlerimi sunarım, onlara minnettarım...

Çetin YOLDAŞ

24.07.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: SAVAŞ VE İSTİHBARAT: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 4

1.1. Savaş Olgusunun Anlam ve Kapsamı	4
1.1.2. Savaş Olgusunun Kavramsal, Hukuksal ve Teorik Analizi	6
1.1.3. Savaş Olgusunun Prensipleri	8
1.1.4. Savaşta Amaç ve Araç	10
1.2. Strateji	12
1.2.1. Stratejinin Unsurları.....	15
1.2.2. Savaş Stratejileri	17
1.2.2.1. Taarruz.....	17
1.2.2.2. Savunma	18
1.2.2.3. Geri Harekât	19
1.3. Güvenlik.....	19
1.3.1. Güvenlik Kavramı.....	20
1.3.2. Güvenliğin Ulusal ve Uluslararası Kapsamı.....	22
1.4. İstihbarat.....	24
1.4.1. İstihbarat Kavramı ve Teorik Çerçeve	25
1.4.2. İstihbaratın Konuları ve Çeşitleri	27
1.4.2.1. Askeri İstihbarat	27
1.4.2.2. Siyasi İstihbarat	28
1.4.2.3. Ekonomik İstihbarat	28
1.4.2.4. Siber İstihbarat.....	29
1.4.2.5. Teknolojik ve Bilimsel İstihbarat	30
1.5. Stratejik İstihbarat	31
1.6. İstihbarat Çarkı.....	33

BÖLÜM 2: SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜNDE TEORİK YAKLAŞIMLAR VE İSTİHBARAT TEŞKİLATLARI	35
2.1. Savaşın Dönüşümü: Eski Savaş Anlayışından Yeni Nesil Savaş Anlayışına	35
2.1.1. Klasik Ulus-Devlet Savaşları (Birinci Nesil Savaşlar)	40
2.1.2. Topyekûn Endüstri Savaşları (İkinci Nesil Savaşlar)	41
2.1.3. Manevra Savaşları (Üçüncü Nesil Savaşlar).....	43
2.1.4. Dördüncü Nesil Savaşlar.....	44
2.1.5. Dördüncü Nesil Savaştan Hibrit Savaşa	48
2.1.5.1. Bir Kavram Olarak Hibrit Savaş	49
2.1.5.2. Hibrit Savaşta Temel Özellikler	54
2.1.5.3. Hibrit Savaş Eleştirileri	56
2.2. İstihbarat Teşkilatları	58
2.2.1. İç İstihbarat Teşkilatlarının Görevleri.....	59
2.2.2. Dış İstihbarat Teşkilatlarının Görevleri	60
2.2.2.1. Güvenlik Politikası ve Dış Politika Desteği	60
2.2.2.2. Devlet Güvenliğini ve Ulusal Çıkarları Tehdit Eden Yurtdışı Faaliyetlerin Tespiti.....	61
2.2.2.3. Bilgi Harbi	61
2.2.2.4. Askeri Harekâta Destek	62
2.2.2.5. Ekonomik İstihbarat Desteği	62
2.2.2.6. Anlaşmaların ve Müzakerelerin İzlenmesi Desteği.....	63
2.2.3. Dış Politikada İstihbaratın Önemi.....	63
2.2.3.1. Dış Politika Süreci ve İstihbarat Modelleri	65
2.2.3.2. Dış Politika Hedefleri ve İstihbarat	66
2.3. Hibrit Savaş Örnekleri ve İstihbarat.....	67
2.3.1. 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı.....	68
2.3.1.1. İsrail İstihbaratı ve İsrail'in Savaştan Önceki Durumu	68
2.3.1.2. Hizbullah Terör Örgütü ve Savaştan Önceki Durumu	70
2.3.1.3. 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı	74
2.3.1.4. Değerlendirme	76
2.3.2. 2014 Rusya-Ukrayna Savaşı	79
2.3.2.1. Rusya İstihbaratı ve Rusya'nın Savaştan Önceki Durum.....	79

2.3.2.2. Ukrayna İstihbaratı ve Ukrayna'nın Savaştan Önceki Durumu	83
2.3.2.3. 2014 Rusya-Ukrayna Savaşı.....	87
2.3.2.4. Değerlendirme	91
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	101
ÖZGEÇMİŞ.....	111

KISALTMALAR

4NS	:Dördüncü Nesil Savaş
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM	:Birleşmiş Milletler
EMEL	:Lübnan Direniş Tugayı
FBI	:Federal Soruşturma Bürosu
FSB	:Federal Güvenlik Servisi
FSK	:Karşı İstihbarat Federal Servisi
IDF	:İsrail Silahlı Kuvvetleri
KGB	:Devlet Güvenlik Komitesi
M.Ö	:Milattan Önce
MİT	:Milli İstihbarat Teşkilatı
MOOTW	:Savaş Dışı Askeri Operasyonlar
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NIC	:Ulusal İstihbarat Konseyi
SBU	:Ukrayna Güvenlik Servisi İstihbarat Genel Müdürlüğü
SS	:Soğuk Savaş
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
YY	:Yüz Yıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Treverton'un İstihbarat Çarkı.....	34
Şekil 2: Geleneksel ve Düzensiz Savaşları Karşılaştırma	35
Şekil 3: Hibrit Savaş	53
Şekil 4: Hibrit Savaş Elementler.....	55

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Güvenlik Strateji Modeli	14
Tablo 2: Savaşın Dönüşümünü Açıklamaya Çalışan Teoriler	36

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	×	Doktora	
Tezin Başlığı: Yeni Savaşlarda İstihbarat Teşkilatlarının Rolü: Hibrit Savaş Örneği			
Tezin Yazarı: Çetin YOLDAŞ		Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Serdar KORUCU	
Kabul Tarihi: 24.07.2019		Sayfa Sayısı: viii (ön kısım)+111 (tez)	
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi			
Bu çalışmanın temel amacı, son yıllarda güvenlik çalışmalarında sıkça tartışma konusu olan Hibrit Savaş ve istihbarat teşkilatlarına yönelik daha ileri çalışmalar için teorik/kavramsal açıdan temel sağlayabilmektir. Bu doğrultuda; ‘Hibrit Savaşın temel doğası nasıldır? Hibrit Savaşın yürütülmesini kolaylaştıran özellikler nelerdir? Bir aktörün Hibrit Savaş yapması için hangi şartlar mevcut olmalı veya oluşturulmalıdır? Mevcut bir askeri ve politik savaş modeli olan Hibrit Savaş’ta istihbaratın rolü var mıdır? Hibrit Savaşlarda istihbaratın rolü artacak mıdır? ’ sorularına cevap aranmıştır. Çalışmanın sonucunda; ‘Hibrit savaşlar asimetrik bir ortamda kendi içerisinde birden çok unsuru barındırmaktadır ve bu unsurların senkronizasyonu ile gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca kullanılan bu unsurların hiç birisi yeni olmamakla birlikte yeni taktik ve stratejilerle kullanılmaları savaşın karakterini değiştirmede etkili olmaktadır. Bununla birlikte böyle bir ortamda var olan ve doğabilecek olan tehditlere karşı istihbarat teşkilatlarına daha çok görev düştüğü düşünülmektedir.’ gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak, bilimsel nitelik taşıyan makalelerden, kitaplardan, raporlardan ve çeşitli kurumların resmi internet sitelerinden yararlanılmıştır ve bulgular tarihsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.			
Anahtar Kelimeler: Savaş, Hibrit Savaş, İstihbarat, İstihbarat Teşkilatları, Güvenlik			

Sakarya University

Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	Ph.D.	☒	☐	☐
Title of Thesis: The Role of Intelligence Organizations in New Wars: The Case Study of Hybrid Warfare				
Author of Thesis: Çetin YOLDAŞ Supervisor: Assist. Prof. Serdar KORUCU				
Accepted Date: 24.07.2019		Number of Pages: viii (pretext)+111(main body)		
Department: Political Science and Public Administration Subfield: Political Science and Public Administration				
The main purpose of this study is to provide a theoretical/conceptual basis for further studies on Hybrid Warfare and intelligence organizations, which have been frequently discussed in security studies in recent years. In this direction; How is the basic nature of Hybrid Warfare? What are the features that facilitate the execution of the Hybrid War? What conditions must exist or be constituted for an actor to engage in Hybrid Warfare? Does intelligence play a role in Hybrid Warfare, which an existing model of military and political warfare? Will the role of intelligence increase in Hybrid Wars? to questions were sought answers. In the result of the study; ‘Hybrid Wars contain multiple elements in an asymmetric environment and can be realized by synchronizing these elements. Moreover, although none of these elements are new, their use with new tactics and strategies are effective in changing the character of war. In addition to this, it is thought that the intelligence services have more duty against the existing and possible threats in such an environment.’ Was reached to results such as. Using qualitative research methods, scientific articles, books, reports and official websites of various institutions were used in the study and the findings were handled with a historical approach.				
Keywords: War, Hybrid War, Intelligence, Intelligence Organizations, Security				

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Tarih sahnesi içerisinde insanoğlunun kolektif yaşama geçişi ile birlikte dünyada mücadeleler ve savaşlar da başlamıştır. Bu savaşlar tarih boyunca farklı formlarda meydana gelmiştir. Dönemsel olarak incelendiğinde savaşlar nizami savaşlar ve gayr-nizami savaşlar olarak ya da ikisinin birlikte gerçekleştiği birleşik savaşlar şeklinde meydana gelmiştir. 21. yüzyılda özellikle de Soğuk Savaştan sonra savaşlar, geleneksel anlayıştan uzaklaşarak konvansiyonel formlarla birlikte asimetrik savaşların da yaşandığı bir sürece girmiştir. Bu asimetrik ortam içerisinde enformasyon harekâtı, siber alan, ekonomi, diplomasi, propaganda, terörizm ve istihbarat gibi unsurların yer aldığı ‘Hibrit Savaş’ modeli tartışılmaya başlanmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte iletişim, ulaşım ve diğer teknolojik alanlardaki gelişmeler neticesinde savaşlar daha karmaşık ve tehlikeli bir hal almaya başlamıştır. Böyle bir ortamda devletler için önemli bir güç olan istihbarat teşkilatları ise, bu senkronizasyon içerisinde kayda değer bir konuma sahiptir. Özellikle içerisinde kimlerin nasıl bir motivasyonla yer aldığının bilinmediği çatışmalar, askeri ve askeri olmayan konularda istihbarat teşkilatlarının gerçekleştirdiği operasyonlar ve sağladığı kaynaklar devletlerin birbirine karşı üstünlük sağlama noktasında büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda savaş konularında olduğu gibi istihbarat teşkilatları da geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir inceleme alanı olmaktadır.

Bu çalışmanın temel araştırma soruları; Hibrit Savaşın temel doğası nasıldır? Hibrit Savaşın yürütülmesini kolaylaştıran özellikler nelerdir? Bir aktörün Hibrit Savaş yapması için hangi şartlar mevcut olmalı veya oluşturulmalıdır? Mevcut bir askeri ve politik savaş modeli olan Hibrit Savaş’ta istihbaratın rolü var mıdır? Hibrit Savaşlarda istihbaratın rolü artacak mıdır? Bu bağlamda çalışılan literatür çerçevesinde aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Her türlü savaşta olduğu gibi, Hibrit savaşta da başarı çeşitli faktörlere bağlıdır. Bu anlamda iyi bir istihbarat teşkilatına sahip olmak savaş sonucunda başarı elde etme ihtimalini arttırmaktadır.

H2: İyi bir istihbarat her zaman başarıyı garanti edemezken, kötü bir istihbarat ise genellikle yanlış politikalarla başarısızlığın önünü açabilmektedir.

İki bölümden oluşan bu çalışmada; ‘Savaş ve İstihbarat: Teorik ve Kavramsal Çerçeve’ başlığını taşıyan birinci bölümde savaşa dair teorik ve kavramsal çerçeve detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda; savaş olgusunun anlam ve kapsamı, strateji, güvenlik, istihbarat gibi kavramlar incelenerek ikinci bölümün daha iyi anlaşılması için gerekli olan kavramsal zemin açıklanmıştır. İkinci bölümde ise ‘Savaşın Dönüşümünde Teorik Yaklaşımlar ve İstihbarat Teşkilatları’ başlığıyla tarihsel süreç içerisinde savaşın yaşadığı dönüşüm incelenmiş, 21. yüzyılda özellikle de Soğuk Savaş’tan sonra görülmeye başlanan asimetrik savaşlar temelinde ‘Hibrit Savaş’ kavramı incelenerek bu modele yönelik yapılan eleştiriler ele alınmıştır. Daha sonra herhangi bir devletin güvenlik politikaları açısından istihbarat teşkilatlarının katkıları ve dış politikada sahip oldukları rolleri incelenmiştir. Son olarak, yakın zamanda tartışma konusu olan Hibrit Savaş modeli bağlamında ‘2006 Hizbullah-İsrail Savaşı’ ve ‘2014 Rusya-Ukrayna Savaşı’ örnek olay olarak incelenmiştir. Ancak bu örnek olaylar incelenirken yaşanan savaşlarda istihbarat teşkilatlarının rolünü tam olarak ortaya koymak zordur. Çünkü istihbarat teşkilatlarının gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlere kesin bir şekilde ulaşmak imkânsızdır.

Araştırmanın Amacı

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu dünya düzeninin bozulması, bunun yerine çok kutuplu, anarşik uluslararası sistemin hâkim olduğu bir dönemin başlaması beraberinde savaş olgusu üzerinde de değişiklikler getirmiştir. Bu anlamda çalışmanın temel amacı, son yıllarda güvenlik çalışmalarında sıkça tartışma konusu olan Hibrit Savaş ve istihbarat teşkilatlarına yönelik daha ileri çalışmalar için teorik/kavramsal açıdan temel sağlayabilmektir.

Araştırmanın Önemi

İstihbarat örgütleriyle ilgili olarak daha önce yapılmış çalışmaların genel özelliği, istihbarat örgütlerinin yapıları incelenerek bu örgütlerin karşılaştırmalı analizlerinin yapılmış olmasıdır. Bu çalışmalardan farklı olarak, modern savaş kavramı olarak ‘Hibrit Savaş’ durumu içerisinde istihbarat örgütlerinin rolünü bilimsel bir tutum içerisinde ortaya koyabilmek çalışmanın özgün değerini ve önemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma hazırlanırken bilimsel nitelik taşıyan makalelerden, kitaplardan, raporlardan ve çeşitli kurumların resmi internet sitelerinden yararlanılmaktadır. Bunun yanı sıra,

basına yansıyan haberler ve analiz kayıtları da çalışmanın kaynakları içerisinde yer almaktadır. Web ortamındaki ve kütüphane arşivlerindeki gazete metinleri de çalışmanın argümanları içinde kullanılmaktadır. Yukarıda bahsi geçen veriler akademik veri değerlendirme usullerine göre ve kronolojik bir düzen dâhilinde sunulmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ve betimsel analiz tekniği kullanılarak elde edilen veriler, tablolar ve şekiller çalışma içerisinde kaynak gösterilerek kullanılmaktadır.

BÖLÜM 1: SAVAŞ VE İSTİHBARAT: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Savaş Olgusunun Anlam ve Kapsamı

Savaş olgusu, geniş bir çerçeveye sahip, tarihsel dönem ve zamana göre muhtevası sürekli değişen bir yapı olmuştur. Bundan dolayı bu başlık altında savaş kavramının belli bir tanımlamasını yapmadan önce savaş olgunun tarihi süreç içerisindeki ortaya çıkış serüvenini ve gelişimini kısaca anlatmak kavramın daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tarımın icadı ve yayılması, M.Ö. 5. binyılda hayvanların evcilleştirilmesiyle birleşerek ilk büyük ölçekli, gelişmiş kentli toplumların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gelişmeler olarak kabul edilmektedir. Neredeyse aynı anda M.Ö. 4. binyılda Mısır'da ve Mezopotamya'da taş aletler kullanılmıştır, ancak 500 yıl içinde taş aletler ve silahlar gelişme göstererek bronzlaşmaya başlamıştır. Bronz üretimi ve kullanımı ile birlikte savaşa dair bir devrim gerçekleşmiştir. Bu dönemde; gücün göstergesi ve nüfuzun araçları olan balta, zırh, kask, kompozit yay gibi birçok yeni silahın gelişimi görülmüştür (Gabriel & Metz, 1992: 1-2). Bunlarla birlikte tekerlek-araba ve birkaç taktik yeniliğinde gelişim göstermesiyle birlikte, hareketlilik artmış ve daha da gelişmiş acil durum personeli ve rütbe yapılarını ortaya çıkarmıştır. Ancak, insanlık tarihinin bu dönemini karakterize eden savaş ölçeğindeki büyük artıştan sadece geliştirilen yeni silahların yol açtığı sonucuna varmak yanlış olur. İyileştirilmiş silahlar, tek başına büyük orduların sürekliliğini sağlayabilen ve şimdiye kadar bilinmeyen bir ölçekte mücadele edebilecek güçleri ve araçları sağlayamayan yeni tür sosyal yapılar tarafından eşlik edilmedikçe, savaş ölçeğinde sınırlı bir artışa neden olacağı düşüncesine varılmaktadır. Diğer bir değişle, geliştirilen yeni silahlarla birlikte sosyal yapıların bütünleşmesi savaş ölçeğine daha geniş bir boyut kazandırmıştır (Gabriel & Metz, 1992: 2-3).

Savaşın doğuşunu mümkün kılan, yeni toplumsal rol ve davranışlara istikrar ve meşruiyet sağlayan, tam anlamıyla ifade edilmiş sosyal yapıya sahip toplumların ortaya çıkması olduğu tarih okumalarından anlaşılmaktadır. Bu dördüncü binyıl kentsel topluluklarının ölçeği, sırayla, yeterli kaynakları ve büyük popülasyonları üretmek için verimli bir tarımsal yeteneğin bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Mısır ve Sümer medeniyetleri bu

toplumların en erken iki örneğini teşkil ederek, ilk büyük ölçekli tarımsal üretimin görüldüğü medeniyetlerdir (Şener, 2001: 679).

Bu ilk toplumlarda, ilk başlarda merkezileşmiş şefler ve daha sonra da monarşiler olarak devlet yöneten kurumların ilk örnekleri görülmüştür. Bu yeni hükümet yapıları, sosyal kaynakların merkezi yönüne büyük ölçüde istikrar ve kalıcılık kazandırmıştır. Organize olmuş fakat hala küçük ölçekli silahlı kuvvetler tarafından desteklenen şeflikler, asosyallerin dağınık unsurlarını gerçek toplumsal düzenlere geçmeye zorlamışlardır. Aynı zamanda merkezileşme düşüncesi, sosyal aktiviteyi ve kaynakları ortak hedeflere yönlendirebilen idari bir yapı oluşturulmasında etkili olmuştur. M.Ö. 3100. yıldan itibaren yazılı ve resmi kayıt tutma ile tamamlanmış böyle bir idari yapı Mısır'da belirgin olarak görülmüş ve M.Ö. 2700'lerde Mezopotamya'nın devletlerinde de varlık göstermiştir. Her ne kadar bu idari yapılar ilk önce büyük ölçekli kamu işleri projelerinde (örneğin; eski Sümer-sulama drenajları, sulama sistemleri, piramitler vb.) kullanılmaya başlanmış olsa da savaş için bu yeni organizasyon kaynaklarını kullanmak anlamında küçük bir adım olmuştur (Keegan, 2001: 1-13).

Merkezi devlet kurumlarının ve destekleyici idari birimin geliştirilmesi kaçınılmaz olarak askeri yapılara şekil ve istikrar kazandırmıştır. Bunun sonucunda, ilk kez 5. binyılın aşiret (kabile) toplumlarında ortaya çıkan eski ve gevşek savaş-savunma kalelerinin genişlemesi ve dengelenmesi gelişim göstermiştir. M.Ö. 2700'den itibaren ise Sümer'de tam anlamıyla askeri bir yapı ve modern çizgiler boyunca örgütlenmiş bir ordunun varlığı görülmüştür. Bu ordu, sosyal yapının kalıcı bir parçası olarak varlığını sürdürmekle birlikte, sosyal meşruiyetle ilgili güçlü iddialarla donatılmıştır. Ayrıca bu yapı o zamandan beri varlığını sürdürmektedir (Keegan, 2001: 61-77).

İnsanoğlu, iki bin yıldan daha kısa bir sürede, savaşın nispeten nadir olduğu bir durumdan geçti. Diğer bir deyişle bu dönemde savaş; katılan orduların büyüklüğü, onları sürdürmek için gereken idari mekanizmalar, silahların geliştirilmesi, meydana gelme sıklığı ve askeri kuvvetlerin ulaşabileceği imha kapsamı açısından modern oranlara ulaştığı söylenebilir (Uşaklı, 2007:3).

Yukarıda ifade edildiği gibi savaş; çok eski dönemlerden itibaren insanoğlunu meşgul eden ve dönemselsel olarak felsefi, politik, hukuki, sosyolojik, askerî vb. farklı disiplinlere

göre çeşitli şekillerde betimlenmiş olmasına rağmen, üzerinde birliğe varılmış uluslararası bir tanımı mevcut değildir.

Bu noktada savaş kavramı için müşterek bir tanımlamanın yapılamamasının tarihselliği aslında kavramın ve kavramın tatbikinin ne kadar eskiye dayandırılabilceğini de ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Herakletios MÖ 500'lü yıllarda, çatışma ve savaşı her şeyin babası olarak nitelendirmiştir (Uşaklı, 2007: 7). M.Ö. 400–320 yıllarında Sun Tzu, 'Savaş Sanatı' adlı eserinde; savaşın sadece askeri boyutunun olmadığını ayrıca devlet için hayati öneme sahip olduğunu, devleti ve milleti müşterek bir istikamete sevk eden mükemmel bir var olma çabası olduğunu ifade eder (Varlık, 2013: 117). 'Savaş Üzerine' adlı eserinde Carl Von Clausewitz ise savaşı; 'düello şeklinde politikanın başka vasıtalar üzerinden devamı ve bunun sonucunda buyruk kabul ettirme kültürü' olarak tanımlamaktadır (Clausewitz, 1999: 33). Quincy Wright'ta savaşı; 'siyasal örgütler ve devletlerarasında belli bir sürede ve belirli büyüklükte silahlı güçlerle yürütülen çatışmalar' şeklinde betimlemektedir (Arı, 2009: 479). Yukarıda ifade edildiği gibi literatürde savaş kavramına dair pek çok tanım mevcuttur. Genel olarak bakıldığında ise, savaşlar "güçlü" aktörler tarafından hedeflerine aldıkları mihrakları "bir şekilde" tesirsiz hale getirme teşebbüsleri olarak betimlenebilir.

Şener'e göre ise savaş; *"devletin devamlılığını (bekasını) sağlamak, milli menfaatleri savunmak, millî hedefleri elde etmek amacı ile başta askeri güç olmak üzere, devletin maddi ve manevi bütün güç ve kaynaklarının, hiçbir sıkıntıya düşmeksizin kullanılmasını gerçekleştiren, silahlı mücadeledir"* (Şener, 2001: 688).

1.1.2. Savaş Olgunun Kavramsal, Hukuksal ve Teorik Analizi

Savaş, Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan önceki zaman zarfında devletlerin amaçlarını elde etmek için kullanabilecekleri meşru hakları arasında kabul edilmekteydi (Bozkurt, Poyraz, & Selcen Erdal, 2010: 311). Ancak 1945'ten sonra kurulan yeni dünya sistemi içerisinde BM tarafından savaşın yasaklanmasıyla savaş terimi için uluslararası kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, yasaklı bir olgu için herhangi bir tanımlama yapmaya gerek duyulmamıştır. BM savaş kavramı yerine 'kuvvet kullanma' ve 'kuvvet kullanma tehdidi' gibi kavramları kullanmaktadır. Fakat bu kullanım savaş kavramını tamamen ortadan kaldıramamıştır. Çünkü savaş geçmişten beri insanoğlunu

etkilemiştir ve gelecekte de etkilemeye devam edeceği beklenmektedir (Özdemir, 2012: 2).

Savaş konu alan yazında genelde farklı yaklaşımların birbirini tamamlayan bir bütünlük içerisinde ortaya konulamaması, savaş kavramının teorik bir yapı içerisinde incelenmesinin önüne geçmiştir. Bu da savaş kavramı için yanlış kavramsallaştırmaları doğurmaktadır. Ancak savaştan doğan askeri, politik ve hukuki sonuçlar hasebiyle kavramın doğru bir şekilde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bilinen o ki düşünceler ve kabuller kavramlar vasıtasıyla türetilmektedir. Bu bağlamda savaş kavramının sınırlarını ortaya koymak açısından yapılabilecek en genel tarif savaşın, ortada bir barış durumunun bulunmadığı zamanı ifade etmeye kaynaklık etse bile, savaşın ne olmadığına kaynaklık eden bu görüşün savaşın ne olduğunun cevabını tam anlamıyla verebileceğini söylemek iki sebepten dolayı mümkün değildir. Birincisi savaş kavramını barış üzerinden izah edilmeye çalışılması durumunda, barışın kendi içerisinde olumlu barış ve olumsuz barış gibi karmaşık ifadelerin yeni bir tartışmayı ortaya çıkaracak olmasıdır. İkinci sebep ise her gerginlik ortamının savaş kavramını tarif etmek durumunda olmamasıdır. Ya da, Quincy Wright'ın dediği gibi; "farklı ancak aynı tip kimlikler arasında şiddet içeren çatışma" gibi tanımlamalar savaş diğer kuvvet kullanma şekillerinden ayırmak için eksik kalmaktadır (Wright, 1965: 5). Bu sebeplerden dolayı savaş kavramını tanımlanmak için kavramın dört ana belirleyici özelliğinden bahsetmek mümkündür. Bunlar:

- Savaş kuvvet kullanma halidir
- Savaş düşmanca bir tutum veya eylem içerir
- Savaş hukuki bir durum yaratır
- Savaşın faili devlettir

şeklinde ifade edilmektedir (Varlık, 2013: 114-129).

Savaş kavramının hukuki yönü, esasen savaşın nasıl idrak edildiğiyle ilişkilidir. Hukuki anlamda savaş kavramı konusunda ortaya çıkan gelişmeler bir açıdan düşünsel manada cereyan eden değişimin bir sonucudur. Bunun sebebi antlaşmalarla yerine getirilen hukuki sürecin temelinde düşüncelere dayalı olarak ortaya konulan çabalar olmasıdır. Fakat neticede savaşla ilgili fikirlere tesir eden ise savaşın pratik olarak ne şekilde meydana geldiğiyle alakalıdır (Bozkurt, Poyraz, & Selcen Erdal, 2010: 311).

1.1.3. Savaş Olgusunun Prensipleri

Savaş prensipleri; askeri düşünce kuralları ve mücadele doktrini için kalıcı bir temel teşkil eden ve eylemleri ifade eden ilkelerdir. Savaş prensiplerinin uygulanması seviye ve operasyonlar bakımından farklılık gösterir. Başka bir deyişle ilkelerin listesi ordudan orduya ve çağdan çağa farklılık gösteren metodolojik bir araçtır.

Savaş olgusuyla beraber ortaya çıkan savaş ilkeleri uzun bir evrimden geçmiştir. M.Ö. 500'lü yıllarda Sun Tzu 'Savaş Sanatı' adlı kitabında, askeri operasyonların kontrol edilemeyen faktörlerden nasıl etkilendiğini ele almıştır. Sun Tzu'nun askeri operasyonların nasıl yapılması gerektiğini açıklamak için kullandığı başlıca ilkeleri: 'Aldatma, İstihbarat, İnisiyatif, Manevra, Lojistik, Liderlik, Moral' şeklindedir. 1521 yılında 'Savaş Sanatı' adlı kitabında Niccolo Machiavelli, 'askeri disiplin için genel kurallar' ifadesiyle; 'Moralin Önemi, Güvenlik, Sürpriz, Disiplin, Rezerv Gereksinimi, Kendini tanıyıp düşmanını tanıma, Arazi Kullanımı, Lojistik, İstihbarat ve Amaç' şeklinde savaş ilkelerini sıralamıştır. Avrupa'nın başarılı askerlerinden biri olan Maurice de Saxe de 'Savaş Sanatı Üzerine Düşünceler' adlı eserinde yer verdiği 'Saxe Teorisi'nde bir ilkeler veya kurallar listesi ortaya koymamakla birlikte, kısa ve net talimatlar vermiştir. Saxe; 'Yönetim, Lojistik, Moral, Aldatma, İnisiyatif, Liderlik ve Disiplin' ihtiyacına vurgu yapmıştır (Mallick, 2009: 2).

Antoine-Henri Jomini (1779-1869) de 'Savaş Prensipleri' için ondan önceki herhangi bir teorisyenden daha fazlasını yapmıştır. Jomini, askeri tarih ve teori konusunda önemli eserler ortaya koyarak savaş ilkelerini dört farklı şekilde tanımlamıştır: (Mallick, 2009: 4).

- Kendilerini korurken erkeklerin düşman iletişim hatlarına karşı belirleyici noktalara yönlendirilmeleri gerekir.
- Düşman güçsüzlüğüne karşı kuvvetli manevralar yapmak.
- Kuvvet kütlesini düşmanın belirleyici (hayati) noktasına atınız.
- Kütle kuvvetini yalnızca belirleyici noktaya karşı kullanmamak, aynı zamanda uygun miktarda kuvvetle ve doğru zamanda kullanmak.

1920'de, İngiliz Ordusu "Savaş Prensipleri" olarak sekiz ilke bir başlık ve kısa bir tanımla savaş stratejisi ilkelerini duyurmuştur. Sekiz ilkenin başlıkları şunlardı: (Mallick, 2009: 6).

- Hedefin Bakımı
- Saldırgan Eylem
- Sürpriz
- Konsantrasyon
- Güç Ekonomisi
- Güvenlik
- Hareketlilik
- İşbirliği

1949'da ABD doktrinine uyarlanmış savaş ilkeleri:

- Amaç
- Basitlik
- Komuta birliği
- Ofansif
- Manevra
- Kitle
- Kuvvet Ekonomisi
- Sürpriz
- Güvenlik

Ayrıca ABD ordusu, 1990'da “Savaş Dışı Askeri Operasyonlar (MOOTW)” ilkelerini şu şekilde tanıtmıştır:

- Amaç
- Çaba Birliği
- Meşruiyet
- Azim
- Kısıtlama
- Güvenlik

ABD Ortak Yayınları Silahlı Kuvvetleri Doktrini'nde esas dokuz savaş prensibi olan ‘Amaç, Saldırı, Kitle, Güç Ekonomisi, Manevra, Komuta Birliği, Güvenlik, Sürpriz ve Sadelik’ prensiplere ‘Kısıtlama, Azim ve Meşruiyet’ prensipleri eklenmiştir. Bu üç ek savaş prensibi aşağıda açıklanmıştır: (Mallick, 2009: 7).

Azim: Azminin amacı, ulusal stratejik son duruma ulaşmak için gerekli taahhüdü sağlamaktır. Kararlı ve ısrarcı bir tutumla ulusal amaç ve hedeflerin peşinde koşmak çoğu zaman başarı için bir gerekliliktir. Bu sebeple askeri çabaları desteklemek için diplomatik, ekonomik ve bilgi amaçlı önlemleri ve motivasyon kaynaklarını içermektedir.

Meşruiyet: Meşruiyetin amacı, ulusal stratejik son duruma ulaşmak için gerekli olan iradeyi geliştirmek ve sürdürmektir. Meşruiyet, gerçekleştirilen eylemlerin yasallığına, ahlakına ve haklılığına dayanır.

Kısıtlama: Kısıtlamanın amacı, teminat hasarını sınırlamak ve gereksiz güç kullanımını engellemektir. Tek bir hareket önemli askeri ve politik sonuçlara neden olabilir. Bu sebeple makul bir güç kullanımı gereklidir. Kısıtlama; güvenlik ihtiyacının, askeri operasyonların ve ulusal stratejik son durumun dikkatli ve disiplinli bir şekilde dengelenmesini gerektirir.

1.1.4. Savaşta Amaç ve Araç

Yapılan savaş tanımlarından da anlaşılacağı üzere tarafların belli bir güç kullanarak iradelerini zorla kabul ettirme arzusunda olduklarının sonucuna varılmaktadır. Fakat bu anlayış askeri amaç ile politik amaç arasında net bir ayrım ortaya koyamamaktadır. Bu doğrultuda meşhur savaş stratejisti C. V. Clausewitz savaşın amacını askeri amaç ve politik amaç olarak iki farklı boyutta açıklamaktadır. Clausewitz askeri amacı ‘irademizi düşmana zorla kabul ettirmek olduğuna göre sürekli ve sadece düşmanı yenmek yani silahtan arındırmak’ olduğu şeklinde ifade etmektedir (Clausewitz, 1999: 102). Düşmanı mağlup etmek askeri açıdan göz önüne alındığında, düşmanın silahlı güçlerini savaş meydanında yenerek tamamen yok etmek ya da en azından tekrar toparlanıp karşı koyamayacak ölçüde hasara uğratmak, daha sonra da düşmanın tekrar direnişe geçmesine engel olmak için silahlı güçten tamamen arındırılmasını zorunlu kılmaktadır. Diğer bir deyişle, düşman silahlı güçlerinin yok edilmesi tabirinden anlaşılan, öncelikle savaş alanlarında düşman yok edilmeye çalışılmalı daha sonra ülke zapt edilerek düşmanın tamamı silahtan arındırılmalıdır. Aksi takdirde ülkede yeni bir silahlı kuvvet direnişiyle (gücüyü) karşılaşılabilir (Eslin, 2003: 23).

Ancak bu askeri hedefler başarılsa bile düşman iradesini tamamen kaybetmedikçe, yani düşman tarafın yönetici güçleri ve müttefikleri bir anlaşma imzalamaya ikna edilmedikçe

ve halka dayanan bir meşruiyet sağlanmadıkça, savaş ve düşman kuvvetlerinin gücü tamamen yok olmuş olmaz (KKT, 2002a). Çünkü ülke tamamen işgal edilmiş bir durumda olsa bile ülke içerisinden veya ülke dışından yapılacak yardımlar ve propagandalar savaşın tekrardan canlanmasına yol açabilir. Fakat ortada imzalanmış bir anlaşmasının var olması savaşın fiilen bitmiş olduğunun bir kanıtıdır ve kısmi direnişlerin zamanla biteceği de varsayılmaktadır. Bu kısmi direnişlerin sonu gelmezse bile kazanan taraf bir antlaşmayı imzalatmakla ilk hedefine ulaşmış olacaktır.

İkinci olarak savaşın politik amacı da yine Clausewitz'e göre; 'savaşın cereyan etmesine sebep olan tarafların taleplerini gerçekleştirmeye çalışmaktan başka bir şey değildir' (Clausewitz, 1999: 118). Savaşı kazanan devletin askeri amacını gerçekleştirdikten sonra düşmanını masaya oturtmak zorunda bırakması ve kendi menfaatleriyle ilgili düzenlenen antlaşmayı kabul ettirmesi politik amacın gerçekleştirilmesine yöneliktir. Aslında bir savaşın başlatılmasındaki asıl neden de devletlerin politik amaç ve iradesini gerçekleştirme düşüncesinden kaynaklandığı, bu bağlamda savaşın gerçekte amaç olmaktan ziyade politik iradenin gerçekleştirilmesi için devletlerin kullandığı bir araç olmaktan öte bir şey değildir.

Başlı başına bir araç olarak görülen savaş olgusu içerisindeki bir diğer temel araçlardan biri de insanların oluşturduğu askeri birliklerdir. Askerlerin asıl amacı verilen emirler doğrultusunda düşmanın mağlup edilmesi, tamamen imha edilmesi ve silahtan arındırılmasıdır. Askerler savaş alanlarında bütün yeteneklerini bu amacı gerçekleştirme doğrultusunda kullanmaktadırlar. Ancak askerler bazen savaşın gerçek amacının farkında bile olmayabilirler. Diğer araç/araçlar ise askerlerin kullandığı silahlardır. Askerlerin savaşta kullandığı araçlar (silahlar) ise değişik türlerdedir. Bunlar; klasik denilen ateşli silahlardan, nükleer ve biyolojik silahlara kadar çok geniş sınıflandırma içerisinde olabilir. Bu sayılan araçlar dışında devletler, düşman devletlerin gücünü kırmak ve onları mağlup etmek için askerler ve kullandıkları silahlar haricinde ekonomi, propaganda, kamuoyu, uluslararası şirketler gibi pek çok yöntemi de birer araç olarak kullanabilmektedir. Neticede savaş esnasında kullanılan güç öğeleri (askeri güç, politik güç, coğrafi güç, ekonomik güç, psiko-sosyal güç, teknolojik güç vb.) asıl amaç olan politik amacı gerçekleştirmede kullanılan araçlardır (Ataman, 2003: 47).

1.2. Strateji

Strateji, genel manada askeri bir terim olarak algılanmaktadır. Strateji kavramının askeri anlamda algılanması kökenine dayanmaktadır. Kavramın kökenini oluşturan ‘stratos’ Eski Yunan’da ordu, general anlamına gelirken ‘strategos’ da Eski Mısır uygarlıklarında en yüksek askeri ve sivil yöneticileri ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Türkçe’ye geçişi ise en doğru ve uygun siyasi plan ya da taktik anlamında kullanılan, generalin sanatı veya işi anlamına da gelen İtalyanca ‘strategia’ kavramıyla olmuştur. Strateji, belli bir amaç doğrultusunda birimler kendi aralarında koordineli bir şekilde görev dağılımı yaparak başarı elde ettiği için ‘sanat’ olarak da görülmektedir (Dedeoğlu, 2014: 92-98).

Prusyalı general Carl Von Clausewitz, 1832’de yayımlanan “Savaş Üzerine” başlıklı çalışmasında stratejiyi “savaşın amaçlarına ulaşmak için muharebenin araç olarak kullanılması teorisi” şeklinde tanımlamaktadır (Clausewitz, 1999: 120). Benzer şekilde, İngiliz askeri tarihçi Sir Basil Henry LiddellHart’ın 1941’de ilk baskısını yapan “Strateji: Dolaylı Tutum” başlıklı eserinde belirttiği üzere strateji “politikanın amaçlarının gerçekleştirilmesi için askeri imkânların dağıtımı ve uygulanması sanatıdır” şeklinde ifade etmektedir (Hart, 2002: 443).

Yukarıdaki belirtilen strateji tanımları göz önüne alınarak, strateji belli bir amaca ulaşmak için kullanılan yollar (askeri kuvvetlerin kullanımı ya da kullanılması tehdidine ilişkin teori ve pratik vb.) olarak tanımlanabilir (Gray, 1982: 46). Diğer bir deyişle, amaç-arac arasındaki ilişkinin dengeli bir şekilde kurulması olarak tanımlanabilir (Akad, 2001: 13). Stratejinin anahtar kavramı ise ‘hedef’ tir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın strateji geliştirmedeki amaç bir hedefin belirlenmesi ve buna ulaşmak için planların yapılmasıdır (Akad, 2001: 14).

Planlama, programlama, senaryolar üretme ve karar alma aşamalarıyla ifade edilen stratejiye en yakın olan kavram ise ‘taktik’ tir. Strateji ve taktiği birbirinden ayıran en önemli özellik ise zaman ve mekândır. Strateji daha uzun vadeli ve geniş alanlı plan ve programlara karşılık gelirken, taktik; kısa vadede ve sınırlı bir alandaki planlama anlamına gelir (Dedeoğlu, 2014: 99).

M.Ö 5. yy’ da yaşamış olan Sun Tzu (M.Ö 544-496) strateji teorisinin öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tzu’nun, “Savaş Sanatı” adlı eserinde ortaya koyduğu strateji teorisi, kavramın askeri bakış açısına dayalı olarak yorumlanmasına önderlik ederek,

geliştirdiği askeri stratejiler ve taktikler, devletlerin askeri planları ve program hazırlamalarına rehberlik etmiştir. Ayrıca bu esaslar üzerinden icra ettikleri faaliyetler içinde aynı görevi görmüştür. Sun Tzu, askeri stratejiler için temel teşkil eden kitabında taktik ve strateji kavramlarını ‘karşılıklı bağımlılık’ ilişkisi içerisinde inceleyerek, “Taktikleri olmayan strateji, zafere giden en uzun yoldur. Stratejisi olmayan taktikler ise yenilgiden önceki gürültüdür” şeklinde betimlemektedir (Fregoso, 2012: 31). Diğer bir taraftan Tzu, zaferin ‘taktik ve stratejik’ amaçlar taşıdığını; topyekûn savaş halinde düşmanın yenilgiye uğratılmasının ‘zafer’ sayılabileceğini, ancak tercih edilmesi gereken ‘strateji’nin mümkünse ‘savaşı önlemek’ olması gerektiğini belirtmiştir (Martel, 2011: 522).

Stratejiyi geliştiren ve belli araçlar vasıtasıyla faaliyete koyan aktörlerdir. Bu bağlamda her aktörün çevresiyle arasındaki ilişkileri düzenlemesi için girişimlerde bulunması ve rakiplerine üstünlük sağlayabilmek için sahip olduğu kaynaklarını kullanması stratejinin konusunu oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle aktörler arasında bir mücadelenin var olması ve aktörlerin bu mücadele içerisinde kazanan taraf olarak sonuca varması için ortaya koydukları her türlü hesap stratejinin konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan strateji, güvenliğin nasıl sağlanacağı konusundaki yanıtın irdelenmesini, yürütülmesini ve sonuçlandırılmasını kapsamaktadır (Dedeoğlu, 2014: 104).

Bir ‘satranç oyununun’ kurgusuna benzetilen stratejik düşünce pragmatiktir ve formüllerle açıklanması zordur. Satrançta oyun taşları yapısal olarak sabittir ve yapabilecekleri hamleler bellidir. Ancak uluslararası sistemin çok sayıda aktörden oluşması, bunların yapabilecekleri hamleleri kestirebilmeyi zorlaştırmaktadır (Akad, 2001: 16). Uluslararası sistemde aktörlerin sabit bir çevresi olmadığından ve her bir aktörde bu çevrenin bir parçası olduğundan strateji; söz konusu bu çevre içerisindeki değişikliklerin hesaplanması anlamına da gelmektedir (Dedeoğlu, 2014: 106).

Daha öncede belirtildiği gibi stratejinin anahtar kavramı belirli bir hedefin var olmasıdır. Bu bağlamda hedefler ise eldeki kaynakların nicelik ve niteliklerine göre belirlenir. Bunun hesaplanması sistematik bir şekilde yapılır. Bu açıdan Dedeoğlu’nun da ifade ettiği gibi ‘strateji, bir dizi tablo ya da şemayla ifade edilmekte, somut yol haritalarıyla sistemleştirilmektedir’ (Dedeoğlu, 2014: 109). Bu bağlamda Dedeoğlu gelecek senaryoları dikkate alarak geliştirdiği tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 1:

Güvenlik Strateji Modeli

Öngörülen/ Varsayılan Sistem	İstikrarlı Yapı	Gevşek İstikrarlı Yapı	İstikrarsız Yapı	Kaotik/Anarşik Yapı
Amaç/Amaçlar	Pozisyonun korunması/savunulması	Sürdürülebilir pozisyon	Geçici üstünlük sağlayacak pozisyon	Sürekli üstünlük sağlayacak pozisyon
Performans/ Kapasite	Seçili kapasite	Sürdürülebilir kapasite	Manevra yetenekleri	Değişim yetenekleri
Başarı beklentisi	Maksimum kar	Uzun süreli kar	Kısa dönemli kar	Yeni kar sağlama olanakları
Sonuç	Pozisyonu koruma	Yeni yetenekler geliştirme	Rekabet gücü kazanma	Saklı tutulan, gizlenen esnek pozisyon

Kaynak: Dedeoğlu, 2014: 142

Yukarıdaki tabloya göre Dedeoğlu'nun geliştirmiş olduğu stratejik model şu şekildedir:
(Dedeoğlu, 2014: 143)

1. *Aşama: amacın, hedefin, misyonun belirlenmesi*
2. *Aşama: çevredeki risk ve fırsatların değerlendirilmesi*
3. *Aşama: içerideki güçlü ve zayıf yönlerin değerlendirilmesi*
4. *Aşama: alternatif yolların tespiti*
5. *Aşama: alternatif yollar arasından seçim yapılması*

6. *Aşama: uygulama yöntemine karar verme*
7. *Aşama: yapılan seçimlere göre idari ve örgütsel yapıda değişime gitme*
8. *Aşama: geri besleme/geri bildirim için elde edilen sonuçlarla hedefleri karşılaştırma*

Aktörlerin kendi bütünlüğünü koruyup mücadele içerisinde olduğu rakibinin (düşman) bütünlüğünü ve etkisini kırmak üzere adım atması stratejinin özelliği arasındadır. Diğer bir strateji özelliği ise rakibin daha kolay mücadele edilebilecek alana çekilmesi ve zayıf olduğu taraf üzerinde baskı altına alınmasıdır. Bu şekilde, rakibin tamamen yok edilmesi veya her taraftan sıkıştırıp çaresiz bırakarak sisteme dâhil olmak zorunda bırakılmasıdır (Hart, 2002: 446).

1.2.1. Stratejinin Unsurları

Farklı şekilleri olmasına rağmen genel olarak stratejinin tek bir mantığı ön plana çıkmaktadır. Bu mantığa göre strateji farklı alanlarda belirlenebilir ancak bunu yaparken belli unsurlar çerçevesinde yapmak gerekir. Diğer bir deyişle bir strateji belirlenecekse bu strateji bazı unsurlara sahip olması ve bu unsurlar arasında koordineli bir ilişki biçiminin gerekli olduğu belirtilmektedir (Yalçın, 2017: 18). Bu şekilde yapılacak olan bir strateji geleceğe dair sağlam temellerin atılmasına yardımcı olmakla birlikte, rakip aktörler karşısında daha dirençli ve uzun ömürlü olmayı sağlayabilmektedir (Ucuşsatar, 2007: 34). Bu bağlamda hangi alanda olursa olsun iyi denilebilecek bir strateji öncelikle bir amaca, araca ve yöntemle sahip olmalıdır (Yalçın, 2017: 21). Bu unsurlara ilave olarak Ucuşsatar askeri stratejiler için; denge, zaman, lider, moral, mekân ve kaynak gibi unsurları sıralamaktadır (Ucuşsatar, 2007: 35).

Yukarıda ifade edilen unsurlara kısaca bakıldığında denge; aktörlerin ulusal hedeflerine ulaşabilmesi için, tarih sahnesinde yer almış bütün savaşların bir etmeni gibi göz ardı edilemeyecek ana faktörlerden bir tanesidir. Bu stratejik unsurla düşman devletlerin sahip olduğu kuvvetler dengede tutulduğu sürece birbirlerine karşı saldırıları önlenilebilecektir (Ucuşsatar, 2007: 37).

Zaman unsuru; insanlık tarihi kadar eski olan savaşlarda boyutları oldukça küçük olan savaş meydanlarında hareket veya saldırıda hızlı davranma biçiminde ortaya çıkmıştır. Zaman unsuru stratejik esneklik ve hareket kabiliyeti açısından oldukça önemlidir. Gelişen teknolojiyle birlikte insanoğlu stratejide zaman kavramının ne derecede önemli

olduğunun farkına varmıştır. Diğer bir değişle teknik araç ve gereçler sayesinde kazanılan hızlı hareket kabiliyeti zamanın tarihte birçok defa anlaşılamayan önemini daha çok güncel hale getirmiştir. Bu gelişmeler neticesinde stratejide değişken etken olarak görülen zaman kavramının planlara daha esnek olarak dâhil edilmesi imkânını ortaya çıkarmıştır (Ucuzsatar, 2007: 37-38).

Liderlik unsuru; stratejik bir planın idaresini bir liderin elinde tutması ilk başta garip görülebilir. Ancak lider kişi devletin hedeflerine ulaşması noktasında taktik yöntemler belirleyen, stratejik harekât uygulamaları geliştiren ve bunu sistematik bir çerçeveye sokan, aynı nitelikte pratikte uygulamaya koyabilen, sevk ve idareyi elinde tutabilen kişidir. Böyle niteliklere sahip olan liderler devletlerinin geleceği üzerinde söz sahibi olmayı ve böylece halk kitlelerini ve savaş meydanlarında askerler üzerinde büyük bir motivasyon kaynağı olabilmeyi başarabilmektedirler (Akad, 2001: 121).

Stratejide moral unsuru etkileri, kapsam açısından küçümsenebilmektedir. Gelişen teknolojiyle birlikte ön plana çıkan makineler ve silahlar insan faktörünün yerini tutarak ‘manevi’ düşünceler yerine ‘mantıki’ değerlerin daha çok önemsenmesine yol açsa da tüm bu gelişmelerin başlıca ve temel unsuru yine de insan olmaktadır (Akad, 2001: 123). Bu bağlamda manevi bir değer olan moral unsuru da lider gibi stratejiye doğrudan tesir eden ve katkı sunan bir unsurdur. Bununla birlikte stratejik moral, stratejinin öngördüğü hedeflere ulaşmada, halk kitlelerinin, ulusların, geniş perspektifte de ülkelerin, bir bütün olarak manevi desteği olduğu ifade edilebilir. Bu destekler sağlanmadan stratejiler eksik kalmakla birlikte halklarda uğruna savaşılacak amaca inandırılmaz (Ucuzsatar, 2007: 38-39).

Mekân unsuru; stratejinin pasif bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Mekân kavramı coğrafik bölgelerin şekli ve özellikleriyle birlikte bölgenin iklim ve hava şartlarını da kapsamaktadır. Stratejiyle hazırlanan kuvvetler nihai bir sonuç için stratejik hedeflere nakledilmesi de ve dengeyi lehte ya da aleyhte bozabilecek durum üstünlüğü elde etme konusunda da coğrafik niteliklerin rolü büyüktür. Bu bağlamda değişken bir özellik barındıran mekân faktöründen bir kuvvet olarak faydalanabilmek stratejik planlar için büyük öneme sahiptir. Savaşların yaşadığı değişiklikler stratejide mekânın geçirdiği aşamalarla paralellik göstermektedir. Bu aşamalar; ‘kara muharebeleri, kara+deniz muharebeleri, kara+deniz+hava muharebeleri’ olarak özetlenmektedir (Akad, 2001: 126).

Son olarak stratejide kaynak unsuru; temel olarak savaş gücüne dayandırılmaktadır. Farklı alan ve şekillerde devam ettirilen savaş hangi şekilde devam ettirilirse ettirilsin savaş gücü strateji için bir araçtır ve stratejiye hizmet eder (Yalçın, 2017: 23). Stratejinin hedef ve amaçlarını elde edebilmesi için bütün maddi ve manevi kaynakları kullanılabilir. Başarı, savaş gücü için temel teşkil eden olanakların kullanılmasıyla sağlanabilir. Bu olanaklar ise; ekonomik kaynaklar, politik kaynaklar, coğrafik kaynaklar ve sosyal olanaklar vb. olarak sıralanabilir (Ucuzsatar, 2007: 40).

1.2.2. Savaş Stratejileri

Yukarıda ifade edildiği gibi strateji genel olarak askeri manada anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bu başlık altında kısaca genel savaş stratejileri üzerinde durulacaktır. Stratejik savaş, ulusal politikayı tanımlamaya ve desteklemeye odaklanır ve doğrudan bir savaşın ya da bir bütün olarak diğer ihtilafların sonucuyla ilgilidir. Genellikle modern savaşlar ve çatışmalar, operasyonel veya taktiksel savaşlardan ziyade stratejik savaşlarla kazanılır veya kaybedilir. Savaş stratejileri literatürde ‘taarruz, savunma ve geri harekât’ olarak işlenmektedir.

1.2.2.1. Taarruz

Uluslararası ilişkilerdeki karmaşık ve çok aktörlü yapı içerisinde stratejilerin anahtar kavramını olan hedefteki amaç bir devletin ve/veya devletlerin iradelerini savaş yoluyla bir devlete ve/veya devletlere güç unsurlarını kullanarak kabul ettirme isteğidir. Bu isteği elde etmedeki mantık düşmanın savaş azmini kırmak ve bu sayede düşmanın güç unsurlarını mağlup etmektir. Bu süreç içerisinde hedef belirlemede üzerinde durulması gereken üç temel nokta vardır: Birincisi; düşmanın askeri güç kapasitesi ve nakliye yollarının geçtiği mevkiiler, ikincisi; düşmanın harp potansiyelini oluşturan mevkiiler ve son olarak devlet tarafından kullanıldığında fayda sağlanılacak düşman tesisleri ve kaynaklarıdır (KKT, 2001a: 52).

Taarruz ise en temel ve basit ifadeyle düşmana saldırmaktır. Saldırma ise bir plan dâhilinde belirlenen hedeflere yönelik yapılır. Taarruz, savaşta komuta kademesinin iradesini kesin bir sonuçla düşmana kabul ettirmedeki temel araçtır. Stratejik, operasyonel veya taktik planlar belli bir zaman zarfı içerisinde savunma hamlesini gerekli kılsa da düşmanın nihayetle mağlup edilmesi için kısa sürede taarruz zorunludur. Üstünlüğü ele almak ve bunu sürdürmekte taarruza bağlıdır ve bunu zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda

taarruz esnasında düşmanın karşılık vermesini engelleyerek, düşmanın genel savunma hatları için önemli olan kuvvetler imha edilerek bölgenin kontrolü ele geçirilmelidir. Bununla birlikte bir taarruz hareketi düşman güçlerini, donanımını veya hedeflerini ortaya çıkarmak, düşmanı yanıltmak veya şaşırtmak için de gerçekleştirilebilir (KKT, 2001a: 44).

1.2.2.2. Savunma

Genel anlamda savunma, düşman tarafından yapılan bir saldırının savuşturulması ve saldırıya uğrayan bölgenin korunmasıdır. Bu anlamda savunmanın temelinde yatan mantık bir saldırının, bir darbenin beklenmesidir. Bu nitelik, daima icra edilen hareketleri savunucu hareketlere dönüştürür. Bununla birlikte bu nitelik savaşta savunmayı taarruzdan da ayırmaktadır (KKT, 2001b: 88-96).

Bir savunmadaki temel öncelik herhangi bir taarruzu durdurmak ve aleyhte olan hareketlere karşı savunmadan taarruza geçebilmeyi sağlayabilmektir. Bunu gerçekleştirebilmek etkili bir savunmayı gerektirir ve bu da aktif ve pasif unsurları içermektedir. Bu bağlamda zaman kazanmak için yapılan taktik savunma destek kuvvetlerin intikali veya bu kuvvetlerin başka bir bölgede taarruza hazırlık yapmak için kuvvet tasarrufuna yöneliktir (KKT,1995: 91-98).

Genel olarak savunma hareketlerinin başarılı olabilmesi inisiyatif, çeviklik, derinlik, senkronizasyon ve çok yönlülük gibi beş temel niteliğin uyumlu bir biçimde kullanılabilmesine bağlanmaktadır (KKT,1995: 114-116). Savunma harekâtı iki temel şekle ayrılmaktadır. Bunlar; ‘oynak savunma’ ve ‘mevzii savunması’ dır. ‘Oynak savunma’; düşman aktörün zayıf yönünü tespit ederek bir bölgeye (mevzi) kadar yol almasına izin verilerek hareket yeteneğinin yüksek olduğu noktada yedek güçler tarafından etkisiz hale getirilmesine yöneliktir. ‘Mevzi savunması’ ise zincir halkaları gibi sıralı mevziler içinde düşman kuvvetleri yıpratarak ve yoğun saldırılar altında bırakarak etkisiz hale getirilmesine yöneliktir (KKK, 2004: 68-73). Son olarak savunma, savaşın daha güçlü bir boyutu olduğuna, ancak olumsuz bir amaca sahip bulunduğu göre, zayıf tarafın muhtaç olduğu sürece bundan yararlanması, yeterince kuvvetlenir kuvvetlenmez savunmayı bırakarak olumlu amaca yönelmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır (KKT,1995: 36-39).

1.2.2.3. Geri Harekât

Geri harekât, savaş içerisinde bulunan bir tarafın askeri birliklerinin tamamının veya bir bölümünün savaş meydanında düşmanla olan sıcak temastan uzaklaşarak geriye doğru yaptığı düzenli bir hamledir (KKT, 2002b). Geri harekâtta temel mantık düşmanı bozguna uğratmak ve avantajı tekrar ele almak için daha geniş bir hareket organizasyonu planı yapmaktır. Geri harekât zor bir hamle olmakla birlikte düşmanı meşgul etme ve geri çekilme oldukça risklidir. Bu eylem geriye doğru yapıldığı için birlik içerisindeki askerlerde psikolojik olarak yenilgi ve endişeye yol açabilmektedir. Böyle bir riski barındıran geri harekât kontrollü bir şekilde yapılmadığı takdirde yenilme/bozguna uğrama düşüncesini doğurabilmektedir. Bu bağlamda geri harekâtta başarı güçlü bir liderlik ve kenetlenmiş bir birlikle sağlanabilir (KKT, 2003: 48-51).

Geri harekâtta temel amaç, daha elverişli ve uygun durumlar dâhilinde karşı tarafa ağır bir saldırı yapabilmek için birliklerin bütünlüğünü koruyabilmektir. Bu doğrultuda geri harekâtla düşmanı yıpratmak, kayıp verdimek, elverişsiz bir manevra yapmaya zorlamak, zaman kazanmak, destek birliklerin hareketlerine katılmak, lojistik ağlarını kısaltmak gibi planların gerçekleştirilmesi sağlanabilir (KKT, 2003: 48-51).

Taktiksel olarak geri harekât üç şekilde yapılabilir. Birinci olarak oyalama; düşman üzerinde en fazla zararı gerçekleştirmek için esnek ve pratik hareketlerle birliklerin zaman ve arazi kullanımını elde tutmasıdır. İkincisi muharebeyi kesme; muharebe alanında birliğin bütününe veya bir bölümünün devamını sağlayabilmek veya görev bölgesini değiştirmek amacı ile mevcut durum içerisinde planlı bir şekilde muharebe etmeyi durdurma. Son olarak geri çekilme ise; düşmanla temas durumunda olmayan kuvvetlerin mevcut durumlarını koruyarak taktikle geri çekilmesidir (KKT, 2003: 55-58).

1.3. Güvenlik

Güvenlik, ulusal konular ve uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yer işgal eden kavramlardan biridir. İnsanlara yönelik her türlü tehdidin ve önemli değerlerinin kabul edilmesiyle ilişkili süreçlerle ilgilidir. İçerik olarak zamanla değişim göstermesine rağmen öneminden bir şey kaybetmediği görülmektedir. Modern uluslararası ilişkiler dünyasında çok fazla kuşatılmış bir kavramdır, modern çağda güvenlik ve savunma

alışmalarının bir sözcüğü olarak bir dizi tartışmalı görüşü de içermektedir (Dedeoğlu, 2014: 27).

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki güvenlik, devletlerin ve vatandaşlarının güvenliğine dayanması, ordular ve savaşlarla ilgili makro güvenlik konularıyla ilgilenmesinden dolayı önemli kavramlardan biridir. Bu sebeple, güvenlik kavramının tanımlanması basit bir şey değildir, nk terimin çeşitli alanlar için kullanımı vardır ve kavram zaman içinde büyük değişikler göstermiştir (Baylis, 2008: 73).

1.3.1. Güvenlik Kavramı

Kelime manasıyla güvenlik kavramı; kişilerin çekinmeden korkusuz biçimde hayatlarını idame edebilme durumu ve zarar veya tehlikeye (tehdit) karşı emniyette olabilme durumudur. Diğer bir değişle, bir tehditle karşı karşıya kalma ve bu tehdide rağmen hayatını sürdürebilmeyi başarmak güvenliğin esas prensipleridir. Büyük oranda bir yaşamsal zorunluluk gibi değerlendirilen güvenlik; çocuğun güvenliği, ailenin güvenliği, konutun güvenliği, işyerinin güvenliği, devletin güvenliği vb. şekilde incelendiğinde, bireysel ve toplumsal yaşamın her aşamasında önemli bir güvenlik arayışı olduğu anlaşılmaktadır (Dedeoğlu, 2014: 27-28).

Güvenlik kavramının tarihsel arka planını incelendiğinde iki önemli safhadan geçerek şuana kadar varlık gösterdiği görülmektedir. İlk safhada kavram, Eski Roma döneminde ‘securitas’ şeklinde kullanılmıştır. Ancak dönemin sonlarında dönemin i g aktörlerinden sayılan kilisenin de etkisiyle daraltılarak içerisinde zıtlıklar barındıran ve dini yansımalar taşıyan ‘certitudo’ kavramı kullanılmıştır. Daha sonra insan doğasının güvenlik anlayışı tanımlanmasını maddi ve fizyolojik durumla ilişkilendirerek, ilgi ve tercihlerini güvence altına almak için bitmeyen bir kısır dnė olarak inceleyen Thomas Hobbes’la birlikte ikinci safha yaşanmıştır. Tothomas Hobbes’la birlikte güvenlik kavramı günümüz devlet öznesinin örnek bir terimi şeklini almıştır (Frederik & Arends, 2009: 5-6).

Güvenlik kavramı, Soğuk Savaş’ın başladığı 1940’lardan Soğuk Savaşın bittiği 1990’lara kadar stratejik çalışmalara bağımlı olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tarihe kadar güvenlik, devletleri bağlayan askeri problemler çerçevesinde devletlerin uyguladığı g politikalarıyla özdeşleştirilmiştir. Ancak 1980’lerden itibaren güvenlik stratejik çalışmalardan bağımsız bir kavrama dnşmştir. ‘Süper güçler’ arasındaki silahlanma

gerilimi biterken, güvenlik askeri sorunlarla birlikte yoksulluk, nüfus artışı, ekolojik sorunlar, politik baskılar, ekonomik krizler, bulaşıcı hastalıklar, göç vb. sorunlarla tehdit edildiği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Collins, 2007: 21). Askeri nitelik taşımayan bu tehditler hep vardı ancak Soğuk Savaş döneminde askeri sorun ve tehditlerin gölgesinde kalmışlardır. Bu bağlamda ise güvenliğin nasıl ifade edileceği tehdit unsuru ile tehditte maruz kalan özneye göre farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle, güvenlik kavramının belirleyici ölçütleri tehditler ve bu tehditlere maruz kalan öznelerdir (Dedeoğlu, 2014: 29).

Güvenlik kavramının temel öğelerinin ne olduğuna ilişkin ilk çalışma Arnold Wolfers tarafından yapılmıştır. Wolfers güvenliği; ‘kazanılmış değerlere kasteden tehditlerin ya da bu tehditlerin varlığına dair korkuların bulunup bulunmaması’ şeklinde tanımlayarak, kavramın temel öğelerinin belirlenmesinde ‘hangi değerlere kasteden tehditlerin, hangi araçlarla, ne pahasına bertaraf edileceği’ gibi sorulara cevap bulunmasının önemini vurgulamıştır (Wolfers, 1952: 482). David Baldwin ise güvenliğin temel öğelerini şu şekilde ifade etmiştir; ‘Kim ve hangi değerler için, hangi tehditlere karşı, hangi araçlarla, ne pahasına, ne kadar sürede, ne ölçüde güvenlik?’ (Baldwin, 1997: 6-7).

Güvenlik, bireylerin ve herhangi bir ulus-devletin hayatta kalmasında büyük bir gerekliliktir. Ayrıca güvenlik, ulusal çıkarlar arasında merkezi bir noktadır ve özel politika biçimi olarak kabul edilir. Bu bağlamda tüm siyasi konular güvenlik meseleleri değil, tüm güvenlik meseleleri politik sorunlardır. Politikadaki güvenlik sorunu, siyasi anlaşmazlığın aktörleri veya aktörlerin istediklerini elde etmek için tehdit, tehdit içermeyen veya güç unsurları içermeyen politik anlaşmazlıklar güvenlik konularına dâhil edilmez. Bununla birlikte, güç kullanımı veya kullanım gücü için en azından tehdit olduğunda, sorun otomatik olarak bir güvenlik meselesi haline gelir (Kolodziej, 2005: 12).

Güvenlik kavramı iki farklı yöne sahiptir. Bunlardan birincisi rasyonel-ussallık ikincisi ise psikolojiktir. Güvenliğin rasyonel-ussal yönü güvenlik hizmetini yerine getiren kuruluşlara ve güvenlik bürokrasisine bakarken, güvenliğin psikolojik yönü ise yurttaş, diğer bir ifadeyle hizmeti alan kesime bakmaktadır (Beşe & Seren, 2011: 126-128). Ayrıca güvenlik kavramı, daha çok güvensizlik olasılıklarının pasif duruma getirilmesini ifade etmektedir. Güvensizlik olasılıkları ise, şiddete maruz kalmak, yokluk, yoksunluk ve tüm bu durumlarla karşılaşabilme ihtimalleri anlamındadır (Dedeoğlu, 2014: 39).

Son tahlilde uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olan ‘Güvenlik Çalışmaları’ çok militaristik olarak kabul edilebilir, ancak güvenlik kavramı olmadan barışı sağlamak, insan haklarını ve ekonomik refahı geliştirmek zor olabilir. Güvenlik çalışmaları; olası tehlikeleri önlemek için bir ülkenin toplam gücü içerisindeki askeri gücü, kültürel, politik ve ekonomik ilişkileri düzenlemeye çalışır. Dahası, güvenlik çalışmaları insanların hayatta kalması ve savaşların, cinayetlerin, katliamların önlenmesi ile ilgilidir. Güvenlik çalışmaları tüm tehditleri önleyemeyebilir, ancak gücü yöneterek ve stratejiler geliştirerek tehditleri ve kayıpları azaltabilir (Collins, 2007: 24).

1.3.2. Güvenliğin Ulusal ve Uluslararası Kapsamı

Günümüzde birbirinden ayrı birden fazla disiplin içerisinde, birden fazla tanımlaması yapılan güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde esas olarak iki başlık halinde incelenmektedir. Birincisi çoğunlukla askeri açıdan ele alınan ulusal güvenliktir. İkincisi ise daha kapsamlı bir ölçekte betimlenen ve uluslararası sistemin güvenliğini tek çatı altında inceleyen uluslararası güvenliktir (Dedeoğlu, 2014: 306). Ulus-devletlerin güvenlik endişelerini belirtmek için kullanılan kavram ulusal güvenlik kavramıdır. Bu bağlamda ulusal güvenlik kavramı ulus-devlet yapılarının varlık bulduğu bir sistem içerisinde anlam taşıyabilir. Ulus-devletin güvenliğinin gelişmesine katkı sunan her olgu o ulus-devlet için faydalı, diğer taraftan bu güvenliğe bir katkı sunmayan olgular ise zararlı olarak nitelendirilmektedir (Erhan, 2002: 57-58).

Geleneksel anlamıyla ulusal güvenlik; bir ülkenin varlığını devam ettirebilmesi, siyasi bağımsızlığını elde tutabilmesi, ülkenin çıkarlarını gerçekleştirebilmesi ve bu çıkarları ulusal ve uluslararası tehditlere karşı savunması ve sürdürmesidir. Bu bağlamda ülkeye karşı dışarıdan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı ülkeyi korumaya yönelik bir tepkinin verilmesi geleneksel anlamdaki ulusal güvenlik anlayışının temelini oluşturur (Koçer, 2005: 301).

Ulusal güvenlik, I. Dünya Savaşı’yla birlikte küresel çapta bir kavram olarak nitelik kazanmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise akademik olarak uluslararası politikada ve dış politika çalışmalarında üzerinde durulan bir boyut kazanmıştır (Yılmaz, 2007: 231). Soğuk Savaş bittikten sonra, güvenlik çalışmalarında önemli derecede değişiklikler olmuştur. Klasik devlet merkezli güvenlik yaklaşımı yerini daha geniş bir güvenlik kavramı anlayışına bırakmıştır. Radikal bir bakış açısıyla güvenliğin yalnızca

devletlere karşı askeri tehditleri değil insanoğlunu ilgilendiren diğer tehdit konularını da dikkate alması gerekliliği savunulmuştur. Buna rağmen halen ulusal güvenlik için esas kriter askeri güveliktir (İzci, 1998: 405). Bu bağlamda ulusal güvenlik politikaları da büyük oranda askeri açıdan düzenlenmektedir. Askeri açıdan belirlenen ulusal güvenlik politikaların temel odağı ise devletlerin kendilerine yönelik yapılacak olan tehditlere karşı askeri yetenek ve teçhizatlarını geliştirmektir (Baylis, 2008: 75).

Uluslararası güvenlik; politik, ekonomik, toplumsal, ekolojik ve askeri yönleri de kapsayan ve uluslararası sistemi meydana getiren aktörlerin ortak tehditlerini betimlemede kullanılan bir kavramdır (Buzan, 1983: 216). Böyle bir tanımdan anlaşılan devletler sadece kendilerini merkeze koyarak bir dış politika üretme yerine, global boyutta komşu devletlerin de politik ve ekonomik çıkarlarını hesaba katmaları gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda ulusal güvenlik ve ulusal çıkar kavramları Soğuk Savaş şartlarının klasik ‘sıfır toplam’ düşüncesi, yerini uluslararası ‘karşılıklı bağımlılıkları’ benimseyen, mücadele ve rekabet yerine ortaklığı, birlikte hareket etmeyi ön plana çıkaran ve gelişmeleri liberal perspektifte sorgulayan yaklaşımlara bırakmıştır. Ayrıca güvenlik sorunlarının zamanla küresel boyutta algılanmaya başlaması da ‘ortak savunma’ çalışmalarını hızlandırmıştır (Dağı, 2002: 168).

Ulusal güvenlik politikaları betimlenirken uluslararası kamuoyu zamanla önem kazanarak hesaba katılması gereken bir faktör olarak görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte önemli olarak değerlendirilen dış politika meselelerinde askeri ve askeri tehditlere bağlı sorunlarla birlikte uluslararası ‘hukuk normları’ ve uluslararası sivil toplum örgütleri gibi aktörleri de göz önünde bulundurma gerekliliği doğmuştur (Buzan, 1983: 216). Bu anlamda ulusal menfaatleri korumak için meseleleri dar bir kalıpta ele almak ve uluslararası siyasi tekâmülleri dikkate almadan klasik askeri metotlarla halletmeye uğraşmak başlı başına bir güvenlik tehdidine dönüşebilir (Morgenthau, 1970: 527).

Morgenthau’ya göre, uluslararası güvenlik anlayışının savaşa engel olacak bir önlem olarak etkin olabilmesi için üç ihtimal gerçekleşmelidir. Bunlardan ilki, uluslararası sistem her yönüyle güçlü bir konumda olmalıdır ki hiç bir güç uluslararası sistem tarafından kurulan düzene aykırı davranmaya kalkışmasın. İkincisi, ifade edilen bu sistemi kuracak devletler, savunmayı kararlaştırdıkları güvenlik konusu için ortak bir metot üzerinde anlaşmalılar. Üçüncüsü ise, bu devletler kendi politik menfaatlerinden

önce ‘bütün üye devletlerin ortak güvenliği’ politikasıyla betimlenen müşterek menfaati savunmalıdır (Morgenthau, 1970: 528).

1.4. İstihbarat

İstihbarat, çok eski zamanlardan beri insanlar tarafından kullanılan bir eylem şeklidir. Diğer bir deyişle istihbarat, insanların tabiatında var olan merak, sorgulama ve öğrenme arzusundan ortaya çıkmıştır. İlkel insanlar, hayatta kalabilmek ve mevcut şartlar içerisinde rahat edebilmek için karşılaştıkları problemlerle ilgili olarak sürekli bir çözüm arayışı içinde olmuşlardır. Bu anlamda düşmanlarından ve çevreden gelebilecek tehditlerin neler olabileceğini, bunlara karşı nasıl bir savunma geliştirmeleri gerektiği, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını nasıl karşılayabileceklerini bilmek istemişlerdir. Ancak sahip oldukları sınırlı dünya anlayışından dolayı bu konular insanoğlunun bilgi sınırlarını zorlamıştır. Yine de zamanla gelişen toplum içerisinde sorumluluk paylaşımı ve istihbarat görevlileri görülmüştür. Fakat bu ilk istihbarat görevlileri en basit teknik gelişmişlikten bile yoksunlardı ve çoğunlukla olağanüstü güçlere sahip olduğu inanılan insanlarla birlikte yöneticilere destek olabilmek için çalışmışlardır (Bowers, 1984: 168-169).

M.Ö.5000’lerde Mısır Kralı III. Tutmosis’in kuşatmaya alınmış Yafa kentine casuslar göndererek bunlar vasıtasıyla topladığı bilgilerle hazırlamış olduğu savaş stratejisiyle şehri zahmetsiz ve kolay bir şekilde ele geçirmiş olması istihbarat kökeninin ne kadar eskiye dayandığı anlaşılmaktadır (Acar & Urhal, 2007: 195). Ayrıca M.Ö.500’de Sun Tzu ‘Savaş Sanatı’ isimli kitabında istihbarat ve bilgiyle ilgili olarak şöyle aktarır: “ *Bilgi, düşmanı yakından tanıyanlardan alınmalı. Düşmanı yakından tanıyanları ise beş gruba ayırmalı: düşman içindeki casuslar, mahalli casuslar, inanç değiştiren kişiler, hükümlüler ve savaştan sağ dönenler. Bir hükümdar için eğer bu beş casus görev başında ise, korkmasın, rahat uyusun. Çünkü o artık çok güçlüdür. Casuslardan iyi yararlanmak için onlara cömert davranmak gerekir. Casuslardan önemli başarılar elde etmek, akıllı bir devlet adamının, ileri görüşlü bir ordu komutanının işidir*”.

İnsanoğlu güç elde etmek ve arzularını gerçekleştirmek için anahtar olgulardan birinin bilgi olduğunu öğrendiğinden beri ‘gizli’ olanı ortaya çıkarmanın yollarını aramıştır. Bu sebeple, istihbarat faaliyeti ‘gizli’ olanın ortaya çıkarılması için yapılan eski mesleklerden biri olmuştur. Başlarda daha çok kilisenin kontrolünde olan ve muhalefet üzerinde baskı

oluşturmak için icra edilen istihbaratçılık, ticaretin gelişmesi, sermayenin artması ve nüfusun artması ile birlikte diğer standart meslekler gibi tam bir meleğe dönüşmüştür (Özkan, 2003'ten aktaran Acar & Urhal, 2007: 195).

Kapitalizmin ilerlemesi ve ulus-devletlerin doğuşuyla birlikte istihbarat devlet yapıları tarafından icra edilen bir iş haline gelmiştir. Bu bağlamda, istihbarat çalışmalarının kurumsal olarak faal olması devletleşme olgusunun gelişmesiyle birlikte ivme kazanmış ve güvenlik konusu için hayati bir faktör olmuştur. Modern anlamda 'kurumsal istihbarat' çalışmaları, 1530'larda İngiliz Kraliyet hanedanının kurmuş olduğu gizli birimlerin faaliyetleriyle birlikte görülmüştür. İtalyanların sürekli elçilikleri vasıtasıyla istihbarat raporları tutarak istihbarat çalışması yapmışlardır. 18. yy' da ise diğer batılı devletlerde kurumsal anlamda istihbarat çalışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır (Çimen, 2006: 29).

1.4.1. İstihbarat Kavramı ve Teorik Çerçeve

Çok eski zamanlardan beri insanlar tarafından kullanılan bir eylem şekli olan istihbarat kavramını tanımlayabilmek, anlamak ve kavramla ilgili somut veriler ortaya koyabilmek için kavramın sözcük anlamı bakımından ne ifade ettiğini incelemek gerekmektedir. Türkçe' de 'haber alma' anlamına gelen istihbarat kavramı etimolojik olarak Arapça kökenlidir ve 'yeni öğrenilen, haber, bilgi' manasına gelmektedir (Tılısık & Akbal, 2006: 10). Kavram farklı dillerde farklı manalara gelecek şekilde de kullanılmaktadır. Örneğin konuşma dili İngilizce olan ülkelerde istihbarat kelimesi 'intelligence; zekâ, akıl, bilgi' anlamına gelen kavramla ifade edilmektedir. Ayrıca başta Rusya olmakla birlikte diğer bazı Slav kökenli ülkelerde istihbarat kavramı ile güvenlik kavramı arasında yakın bir ilişki kurularak kullanılmaktadır. Diğer bir değişle bu ülkelerde istihbarat çalışmalarında güvenlik kavramı anahtar bir kavramdır (Acar & Urhal, 2007: 191).

Sözcük anlamı bakımından bilgi ve haber merkezli olan istihbarat kavramı sürekli bir gelişim içerisinde olmuştur. Başlarda daha çok askeri manada yapılan istihbarat faaliyetleri günümüzde ise başta ekonomik ve politik alanı kapsayacak şekilde yaşamın hemen hemen her alanına yayılmış olduğu söylenebilir (Çınar, 1997: 104). Bu bağlamda bu kadar yaygın bir şekilde kullanılan istihbarat kavramı için birden çok tanım yapılmıştır. Kavramın daha iyi anlaşılması bağlamında yapılan tanımlardan birkaç tane örnek vermek faydalı olacaktır:

“İstihbarat, bir devletin ya da herhangi bir kuruluşun güvenliği ile ilgili alanda devlet ya da özel kişiler tarafından toplanan başka bir devlete, hükümete, siyasal bir gruba, partiye, askeriye ve herhangi bir harekete ait olduğuna inanılan bilginin toplanması, analizi, üretimi, bilgi paylaşımı ve bilgi kullanımıdır” (Robertson, 1987: 47).

“İstihbarat, düşman veya düşman olması muhtemel devletlerin niyetleri, planları ve kapasiteleri hakkında her türlü imkân ve vasıtalarla haber derlenmesi ve bunların yorumlanarak bir sonuca varılmasıdır.” (Yunusoğlu, 1987’den aktaran Çınar, 1997: 106).

İstihbarat kavramını teknik olarak betimleyen Avcı ise; *“Muhtelif imkân ve vasıtaları kullanarak herhangi bir konuda enformatik materyal temini ve temin edilen bilgilerin ham halden kurtarılarak işlenmesi, kıymetlendirilmesi ve yorumlanarak bunlardan bir netice çıkarılmasıyla ilgili faaliyetler”* demektedir (Avcı, 2004: 11).

Buradan istihbaratın tatmin edici bir tanımında tehditler, durumlar, gizlilik, toplama, analiz ve amaç gibi unsurların yer alması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Bu unsurlardan en önemlisi tehdittir. Çünkü tehdit olmadan istihbarat çalışmalarına ihtiyaç duyulmayacaktır. Bilgi edinme tehdidi azaltılabilir veya hatta ortadan kaldırılabilir. Örneğin, bir düşmanın gücü ve niyetleri hakkında bilgi sahibi olmak, karşı tarafa ekstra silahların veya donanımın yapamayacağı bir güvenlik hissi verebilir. Bu anlamda istihbarat, tehditlerin varlığı veya devletlerin gizli bilgiler toplayarak tehditlere karşı koymak için gizli planlar yaptığında yanıt verme olasılığıdır (Robertson, 1987: 49).

Roger Hilsman’a göre istihbaratta üç aşama vardır. Bunlar; ‘verilerin (bilgiler) toplanması, uygun eylemlerin belirlenmesi ve sonuçların politika yapıcılara sunulması’ şeklindedir. Bununla birlikte, bu aşamalar işletme şirketleri veya diğer aktörler için de ortak sayılabilir. Ayrıca Hilsman uygulamada istihbaratı faaliyetlerine göre değil, toplanan bilgi türüyle -askeri, politik ve stratejik- tanımlar (Hilsman, 1973: 165).

Sonuç olarak istihbarat, gizli bir şekilde devletlerin veya devlet dışı aktörlerin çıkarlarına, amaçlarına ve değerlerine zarar verme kapasitesine ve niyetine sahip olanların sırlarını toplamaya adanmış bir organizasyondur. Bu anlamda istihbarat bir süreçtir ve bu süreç bir başlangıç ve bir sonuç içermektedir. Devlet ve devlet dışı aktörler geleceğe dair bir tehdidin var olabildiğini düşündüğü sürece istihbarat var olacaktır (Çınar, 1997: 109).

1.4.2. İstihbaratın Konuları ve Çeşitleri

İstihbarata konu olan alanlar birden fazladır. Bu anlamda istihbaratın amaç olarak gördüğü alanlar, kullandığı araç ve kaynaklar, kullanılan yöntemler değişiklik göstermektedir. Bundan dolayı da bilgiye ihtiyaç duyulan hemen her alan istihbarata konu olabilir. İfade edildiği gibi istihbarata konu olan birçok alan vardır. Ancak bu başlık altında askeri istihbarat, politik istihbarat, ekonomik istihbarat, siber istihbarat ve bilimsel-teknik istihbarat üzerinde durulacaktır (Acar & Urhal, 2007: 204, Çınar, 1997: 115-116).

1.4.2.1. Askeri İstihbarat

İstihbaratta esas konulardan biri askeri istihbarat çalışmalarıdır. Askeri istihbarat devletler için hayati derecede önem taşımaktadır. Bilindiği gibi bir devleti oluşturan unsurlar vardır. Bu unsurların korunarak devletin sürekliliğinin sağlanması yine devletin oluşturmuş olduğu ulusal iç ve dış güvenlik politikalarıyla ilgilidir. Bu bağlamda bir devletin savunmasından sorumlu olan askeri birlikler, devletin menfaatleri için ortaya koymuş oldukları istihbarat çalışmalarında öncelikle ülkeyi bir bütün olarak istihbarat alanı olarak belirlemektedir. Sonrasında ülke bölgelere ve bölgelerde daha etkin bir istihbarat için dar bölgelere ayrılarak istihbarat sahaları oluşturulmaktadır. Bu şekilde elde edilen bilgilerle etkin ve verimli bir istihbarat ve karşı istihbaratın nasıl yapılabileceği kararlaştırılarak, herhangi bir savaş durumunda uygulanacak stratejik planlar hazırlanır ve askeri birlikler ona göre eğitimlerden geçer (Çınar, 1997: 116).

Özdağ askeri istihbaratı; “*yabancı ordular ve hava, deniz ve karalardaki harekât bölgeleri ile ilgili, arazi ve iklim koşullarını da kapsayıcı şekilde yapılan istihbarat faaliyetidir.*” şeklinde tanımlamaktadır (Özdağ, 2008: 81). Askeri istihbarat bir devlet için sadece savaş esnasında düşman tarafından kendisine yöneltilen tehdit ve tehlikelerin ortaya çıkarılması değil, ayrıca bir devletin uluslararası sistem içerisinde bağımsız ve özgür bir devlet olması içinde önemli bir organizasyondur. Bununla birlikte devlete karşı içerden veya dışarıdan gelişebilecek olan terör saldırılarını bastırmak ve açığa çıkarmak için ‘karşı ayaklanma’ politikalarını destekleyen önemli bir olgudur. Bu anlamda askeri istihbarat birimleri gerekli görüldüğü takdirde doğrudan ve sıcak operasyonlar gerçekleştirme olanakları vardır. Ayrıca günümüz askeri harekât planları bilişim ve teknolojik gelişmelere paralel, komuta, kontrol, haberleşme, bilgisayarlaşma, istihbarat

ve bilgi olarak formüle edilebilir (Avcı, 2004: 17). Son olarak askeri istihbarat muharebe istihbaratı, karşı koyma istihbaratı ve stratejik istihbarattan oluşmaktadır (Tılısbık & Akbal, 2006: 54).

1.4.2.2. Siyasi İstihbarat

İnsanların bir arada yaşamaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmış olan toplumsal kurallar zaman içerisinde örgütlü yapıların doğmasına kaynaklık etmiştir. Toplumun örgütlenerek oluşturduğu devlet kuramı ve bunun içerisinde doğmuş olan ‘siyaset’ kavramı ise siyasi istihbaratın doğmasına yol açmıştır (Tılısbık & Akbal, 2006: 46). Uluslararası sistem içerisinde devletler birbirleriyle ilişki içerisinde bulunmak mecburiyetindedir. Siyasi istihbarat bu ilişki içerisinde devletlerin kendi menfaatlerini elde etmede önemli bir unsurdur. Bu anlamda siyasi istihbarat, askeri faaliyetleri, ulusal ve uluslararası politikaların tamamını tesir altında bırakacak siyasi durumları kapsamaktadır. Bu nedenle siyasi istihbarat, devletlerin sadece iç politikadaki istihbaratlarında değil ayrıca dış politika istihbaratlarında ve stratejik istihbaratlarında da önemli bir unsurdur (Özdağ, 2008: 90). Diğer bir ifadeyle, devletlerin oluşturacağı iç ve dış politikalarında ve askeri istihbaratlarında başarı elde etmek için siyasi istihbarat kilit bir rol üstlenmektedir.

Politik bir unsur olarak istihbaratın altını çizen Bowers’a göre; “*İstihbarat basit bir askeri silah değil, siyasi bir unsurdur. Çünkü savaşlar siyasetin devamı ise, istihbaratın amaçları da siyasi olacaktır.*” (Bowers, 1984: 170-171). Günümüzde uluslararası sistem içerisinde artan terör olayları, vekâlet savaşları ve asimetrik tehditler neticesinde siyasi istihbaratın önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda siyasi istihbarat faaliyetlerinin yerine getirilmesi başta diplomatik misyonerlik görevini icra edenler aracılığıyla yapıldığı gibi diğer aktörler aracılığıyla da yapılabilir. Bunlar arasında da dernek, vakıf gibi sivil toplum örgütleri ve uluslararası şirketler sayılabilir (Avcı, 2004: 14-15).

1.4.2.3. Ekonomik İstihbarat

Dünya siyasetinin hemen her döneminde aktörler arasında meydana gelen olayların bir tarafında ekonomik faktörler yer almıştır. Diğer bir ifadeyle, genel olarak savaş ve çatışmaların ekonomik nedenlerden dolayı cereyan ettiği bilinmektedir. Ekonomik menfaatler devletlerin hem ulusal hem de uluslararası politikalarını belirlemede önemli faktörlerden biridir. Bu anlamda bir devletin ekonomik gücü aynı zamanda o devletin ‘milli güç’ faktörlerinden birini oluşturmaktadır ve diğer güç faktörlerini de

etkilemektedir. Özdağ ekonomik istihbaratı; *“Bir ülkenin açık olarak ortaya koyduğu veya gizli bir şekilde izlediği politikayı analiz edebilmede kullanılacak en etkili araştırma mekanizmalarından birisi”* şeklinde tanımlamaktadır (Özdağ, 2008: 93).

Savaş ve bir noktada barış ile ekonominin bütünleştirildiği alan olan ekonomik istihbarattaki amaç, hedefteki devletin ekonomik gücünü oluşturan sistemlerin, tesislerin ve kabiliyetlerinin zayıf yönlerini tespit ederek, bu alanların askeri harekât kapsamında ifade edeceği anlam ve değerleri ortaya çıkarabilmektir. Daha geniş bir anlamda ise; bir devletin para politikası, ticaret hacmi, tarım politikası, borsa piyasası, ithalat ve ihracat durumu, enerji kaynakları, endüstriyel durumu, iş alanları ve finansman durumu gibi türetilebilecek alanlarla ilgili toplanan bilgiler ekonomik istihbaratın klasik anlamda çerçevesini oluşturduğu söylenebilir (Tılısbık & Akbal, 2006: 68-69).

Küreselleşmenin esas çıktılarından biri olan uluslararası sistem içerisindeki rekabet süreci, büyük rol oynayan bir aktör haline gelebilmek ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kendi güvenliklerini sağlamak için devletlerin sağlam bir ekonomiye sahip olma arzusuna yol açmaktadır. Bu ekonomik gücü gerçekleştirebilmek aynı zamanda rakip aktörlerin ekonomik güçlerini bilmekle alakalıdır. Bu bağlamda tarihi süreç içerisinde devletlerin aldıkları kararların etkin ve verimli olması için, rakiplerinin ekonomik gelişmişlik düzeyini, ekonomik istihbarat faaliyetleri ve stratejik planlarla takip etmektedirler (Seren, 2017: 326).

1.4.2.4. Siber İstihbarat

İstihbarat disiplini içerisinde önemli bir yeri olan siber istihbarat ‘siber uzay’ alanındaki gelişmeler neticesinde giderek önem kazanan spesifik bir istihbarat konusu ve çeşididir. Genel olarak, siber istihbarat üzerine yapılan incelemeler, istihbarat topluluğundan türetilen kavramlar, çerçeveler ve terminoloji kullanılarak bunlar siber alana uyarlanmaktadır. Esasen siber kavramı, belki de farklı paradigmlar yoluyla yorumlanması gereken insan yapımı, yüksek derecede gelişen, teknolojik olarak şekillenen ve tamamen somut olmayan bir ortam olarak ifade edilebilir (Bayraktar, 2010: 130-132).

Siber istihbarat kavramını açıklayabilmek için öncelikle ‘siber savaş’ kavramının ne olduğunu açıklayabilmek gerekir. Bu anlamda siber savaş; sivil ortamda meydana gelen ve düşmanların algılama sürecini etkilemeye çalışan bir savaştır. Diğer bir deyişle siber

savaş, bilgisayar sistemleri üzerinde yapılan savaştır. Siber savaşla hedeflenen görev, düşman birliklerin enformasyon hatlarına sızarak bilgi ve iletişim ağlarını kesmek ve işlevsiz hale getirmektir (Tılısbık & Akbal , 2006: 147). Siber istihbarat ise kullanılan teknolojik araç-gereçler vasıtasıyla bilgiler elde edip ve değerlendirmektir. Bu bağlamda siber savaş ve siber istihbarat birbirini tamamlayan iki kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Acar & Urhal, 2007: 207).

‘Enformasyon (bilgi) Çağı’ olarak da adlandırılan günümüzde, devletler teknolojik cihazları kullanarak menfaatleri doğrultusunda istihbarat politikaları oluşturmaktadırlar. Bu anlamda öne çıkan siber istihbarat kavramı da yoğun olarak askeri alanlarda kullanılmaktadır. Genel olarak yüksek özellikli bilgisayarlar kullanılarak siber istihbarat eylemleri gerçekleştirilmektedir. Bu bilgisayarlar vasıtasıyla istenilen kurumlar, kişiler dinlenilerek, planlamış oldukları hareketler hakkında bilgi elde edilmektedir. Ayrıca devletler son zamanlarda kendilerine yönelik oluşan tehditlere karşı istihbarat içinde bu teknolojik cihazları kullanabilmektedir (Çınar, 1997: 124).

Bilgi toplama faaliyetlerinin kapsamına, bunları gerçekleştirmek için kullanılan araçlara ve hizmet ettikleri nihai amaca bağlı olarak, siber istihbaratı yorumlamanın iki yolu vardır. Birincisi siber istihbaratta interneti zekâ olarak düşünmektir. İkincisi ise siber istihbaratla toplanan değerli bilgilerin analizi yoluyla yeni bilgi üretmektir. Bu açıdan bakıldığında, siber istihbarat hem verilerin elde edildiği etki alanını hem de elde edilip işlenmeye elverişli bilgilerin geniş dijital deposunu ifade etmektedir. Buna göre, siber istihbarat prensip olarak, sadece siber tehditlerle mücadele etmek için değil, politika oluşturma, stratejik planlama, uluslararası müzakereler, risk yönetimi ve siber güvenliğin ötesindeki alanlarda stratejik iletişim dâhil olmak üzere herhangi bir alanda karar vermeyi de destekleyebilir (Stein, 2002: 168-173).

1.4.2.5. Teknolojik ve Bilimsel İstihbarat

Günümüzde istihbarat alanında teknolojinin sunmuş olduğu bütün olanaklardan yararlanılmaya çalışılmaktadır. Geleneksel istihbaratın temel aktörlerinden biri olan ‘casus’ kavramı gelişen teknolojiyle birlikte yerini teknik araç ve gereçlere bırakmıştır. Örneğin ‘uydu teknolojisi’ hem haberleşme hem de istihbarat için kullanılan en önemli araçlardan biridir. Dolayısıyla teknoloji bilgiye ulaşma ve istihbarat toplama sürecini daha az riskli hale getirmekle birlikte daha doğru ve kesin bilgiye ulaşmayı sağlamaktadır.

Bu anlamda teknolojik ilerlemelerin sağlanması ve tekniklerin geliştirilmesi neticesinde teknolojik istihbaratta etkili bir şekilde faaliyete geçmiştir (Avcı, 2004: 19). Kısaca teknolojik istihbarat, sanayi ve teknik üretim alanında gerçekleşen icatlar, yenilikler ve gelişmelerle ilgili bilgi toplama veya sahip olunan bilgileri tehditlere karşı korumayla ilgilidir.

Teknoloji yasal veya yasa dışı yollarla elde edilip geliştirilebilir. Bu süreçte istihbarat örgütleri sahip oldukları teknolojiyi korumaya çalışmakla birlikte teknoloji alanındaki değişimleri ve geliştiricilerini de takip etmekle görevlidirler. Bu anlamda meydana gelen yeni bir teknolojik gelişme küresel siyasette büyük etkilere yol açabilmektedir. Basit bir örnekle açıklamak gerekirse hava veya su ile çalışabilen bir araba motoru geliştirilebilirse petrol üzerinden yapılan siyaseti kökten değiştirebilir. İstihbarat örgütleri ise böylesine önemli bir buluşu hem ele geçirebilmek için harekete geçer hem de bu teknolojinin korunması görevini üstlenmektedir. Bu noktada ise teknolojik istihbarat devreye girmektedir (Tılısbık & Akbal , 2006: 71).

Bilimsel istihbarat ise aynı şekilde günümüz istihbarat konuları arasında önemli bir yere sahiptir. Bilimsel istihbarat; esasen üniversite, enstitü gibi laboratuvarlar da yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konulmuş teknik ve akademik mahiyette olan bilgilerin korunması veya ele geçirilmesini kapsamaktadır (Avcı, 2004: 31). Bilimsel istihbarat; tıp, genetik, biyoteknoloji, yeni tohum çeşitleri, aşılar, zehirli gazlar, yeni kimyasal bileşimler, panzehirler, iklim ve hava durumunu etkilemeye yönelik çalışmalar ve en önemlisi kitle imha silahları gibi konuları kapsamaktadır (Girgin, 2003: 179).

1.5. Stratejik İstihbarat

Stratejik istihbarat hem ‘dış güvenlik istihbaratı’ olarak tanımlanmakta hem de ‘iç güvenlik istihbaratı’ olarak tanımlanmaktadır. Stratejik istihbarat bir kavram olarak ilk kez Sherman Kent tarafından ifade edilmiştir. Kent’e göre stratejik istihbarat “*karar alıcılar hatalı bir planlama ve politikayla kendi politikalarına zarar vermeyecek şekilde diğer devletlerle ilgili olarak elde etmeleri gereken bilgi türü*”dür (Kent, 2003: 32-33). Goldman stratejik istihbaratı; “ulusal ve uluslararası seviyelerde politikaların ve askeri planların oluşturulabilmesi için gerekli olan bilgi” şeklinde tanımlamaktadır (Goldman, 2006: 63). Özdağ ise stratejik istihbaratı; “*bir devlet için gelecekte ortaya çıkabilecek fırsatları, tehditleri araştırıp tespit ederek ve öngörerek, karar alıcıların önüne*

olabilecekler ile ilgili seçenekler koyarak, onların siyaset üretme sürecini daha doğru bir zemine çekmek amacı ile yapılan istihbarattır” şeklinde tanımlamaktadır (Özdağ, 2008: 146).

Sherman Kent stratejik istihbarat için belli aşamalardan ifade etmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: (Kent, 2003: 159-176).

- Stratejik istihbarat için bir sorunun varlığı
- Belirlenen sorunla ilgili olarak bilgi toplama süreci
- Sorunla ilgili olarak ulaşılan bilgilerin analiz edilmesi
- Bilgilerin kaynağına inilmesi
- Belirlenen sorunun hangi açıdan devlet politikalarını etkilediği ve buna bağlı olarak çözüm veya tedbirlerin nasıl olması gerektiğini belirlemek.
- Değerlendirme sürecince başka sorunların çıkması ihtimalinin doğması halinde daha çok bilgi toplayarak sorunun teyit edilmesi

Stratejik istihbarat, ulusal menfaatlerin temin edilmesi ve ulusal güvenliğin korunması için devlet kademelerinde bulunan karar alıcılar tarafından mili gücün doğru, tasarruflu, etkin ve verimli bir biçimde kullanılabilmesi görevidir. Bu doğrultuda etkin bir stratejik istihbarat, siyasal iktidarın halkın taleplerini karşılayabilmek için gerek duyduğu politikaları belirlemek ve çıktı alacak biçimde başarılı bir şekilde tatbik etmek için gerekli analizlerin önemli bir unsurudur (Beşe & Seren, 2011: 126-127).

Stratejik istihbaratta ulaşılmak istenen amaç, düşman devlet ve aktörlerin ya da dost devlet ve aktörlerin sahip oldukları güçleri, temel hedefleri, siyasetleri ve diğer planlamaları ile ilgili olarak verilerin, bilgilerin toplanabilmesidir. Bununla birlikte devletlerin milli stratejilerini tespit edebilmek için bilgi elde edebilme faaliyetleri de stratejik istihbaratın kapsamındadır. Stratejik istihbarat hedef devlet ya da aktörlerin oluşturmuş oldukları tehditleri etkisiz hale getirmek için önemli bir olgudur (Çınar, 1997: 118).

Stratejik istihbarat ve ulusal güvenlik kavramı birbirine bağımlı iki önemli kavramdır. Bu bağlamda ulusal güvenlik kavramı askeri faaliyetleri kapsamakla birlikte siyasi, ekonomik, kültürel, ekolojik koruma vb. alanları da içerisine alacak biçimde geniş bir kapsama sahiptir. Bundan dolayı, bütün bu alanları kapsayacak şekilde yapılacak olan stratejik istihbarat çalışmaları bir misyon, bir hüner, bir ulusal kabiliyet olarak kabul

edilebilir. Bu açıdan stratejik istihbarat ulusal güvenliğin bir parçası veya bir kamu politikası olarak da görülebilir (Çınar, 1997: 119).

1.6. İstihbarat Çarkı

Profesyonel istihbarat sürecinde ulaşılan bilgi ve haber ilk olarak işlenmemiş veri olarak kabul edilir. Elde edilen bu bilgi ve haber belirli işlem ve analizlerden geçirildikten sonra istihbarat değeri olan bir kaynak haline gelmektedir. Çünkü günümüzde düşman aktörler psikolojik bir üstünlük sağlamak için yalan haber ve bilgilerle insanları kandırarak motivasyondan düşürme eylemine çok sık başvurabilmektedir. Bundan dolayı elde edilen bilgiler büyük bir hassasiyetle incelenip süzgeçten geçirildikten sonra istihbarat kanallarında değerlendirilmelidir. Bu şekilde ortaya çıkarılan istihbarat bilgisi devletin karar vericilerine iletilir ve operasyonlara kaynaklık etmesi sağlanır. Verimli bir şekilde bu döngüyü sağlayabilmek başarılı istihbarat operasyonlarının gerçekleştirilebilmesini sağlar. Bu süreci ifade eden kavram ise ‘istihbarat çarkı’ olarak betimlenmektedir. Hemen her istihbarat örgütü bu aşamalarla çalışır (Avcı, 2004: 10).

Süreklilik arz eden istihbarat çarkı esasen bir hedef etrafında şekillenmektedir. Genel olarak plan yapma, yöneltme, toplama, inceleme, işlemde geçirme, analiz etme gibi aşamalardan sonra hedefe ulaşılmaktadır. Bu her aşamanın birbiriyle uyumlu bir şekilde gerçekleşmesi son derece önemlidir. Bu anlamda hiçbir aşama diğerinden bağımsız bir şekilde icra edilmemelidir (Yılmaz, 2007: 158).

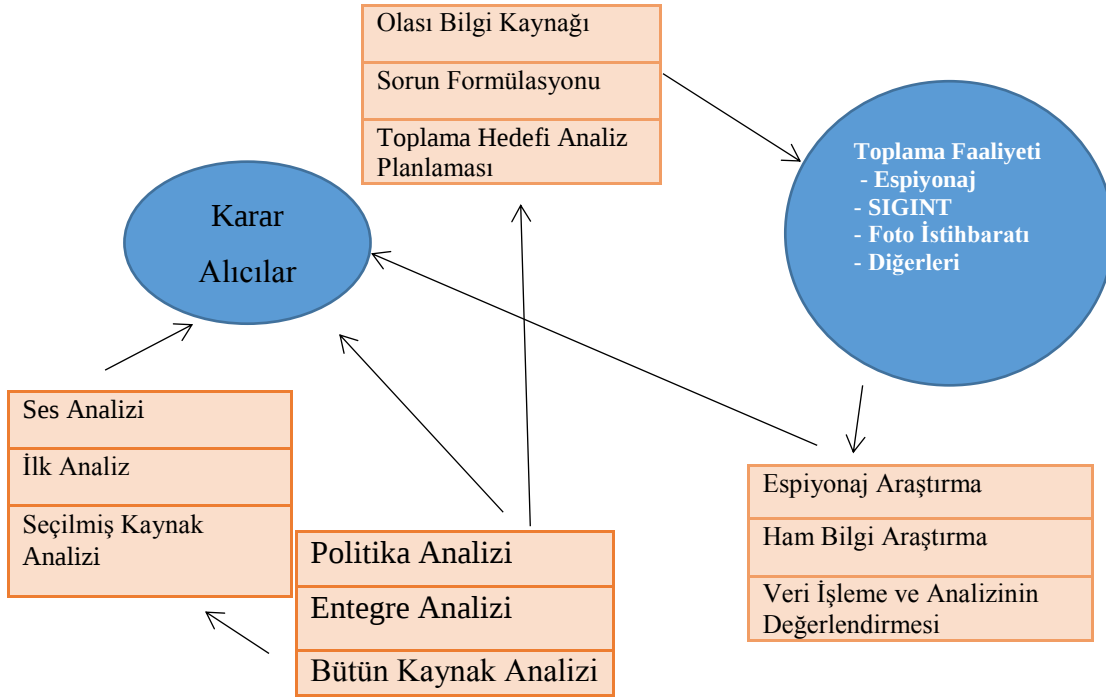
Devletlerin güvenlik politikalarına göre oluşturmuş oldukları istihbarat çarkları değişiklik göstermektedir. Bu anlamda istihbarat çarkı adımları bazı ülkelerde dört aşama şeklinde gerçekleştirilirken bazı ülkelerde ise daha fazla olabilmektedir. Örneğin ülkemiz için MİT istihbarat çarkını ‘istihbarat ihtiyaçlarının tespiti ve toplama çalışmalarını yönlendirilmesi, haberlerin toplanması, haberlerin işlenmesi (değerlendirilmesi) ve istihbaratın yayımı ve kullanılması’ şeklinde ifade etmektedir (MİT Müsteşarlığı, 2019). Diğer taraftan ABD istihbarat örgütü olan FBI’ nın istihbarat çarkı ise ‘ihtiyaçlar, planlama ve yönlendirme, toplama, işleme ve kıymetlendirme, analiz ve üretim, dağıtım’ şeklinde beş aşamalı olarak belirlenmiştir (FBI, 2019).

ABD Ulusal İstihbarat Konseyi (NIC) eski başkan yardımcısı Gregory F. Treverton’a göre bir ‘istihbarat çarkı büyük olasılıkla istihbaratın neler toplayabileceği ve devletin

politik ihtiyaçları doğrultusunda nasıl çıkarımlar elde edebileceği mantığı üzerinden harekete geçer.’ (Treverton, 2004: 98-102).

Şekil 1:

Treverton’un İstihbarat arkı

Kaynak: Treverton, 2004: 108

İstihbarat arkının fonksiyonelliği sadece ulusal politikalarla ilgili değil, uluslararası alanda meydana gelen bütün etkinlikler mahiyetinde de önemli bir görev üstlenmektedir. Bu anlamda en basit şekilde istihbarat çarkı; dış istihbarat olarak yabancı aktörleri (devletler, terör örgütleri vb.)ve onlardan gelebilecek tehditleri; i istihbarat olarak da, i tehditlere karşı bilgi ve haberlerin toplanarak işlenmesi, analiz edilmesi ve birleştirilerek bir sonucun ortaya konulmasıdır (Seren, 2017: 304).

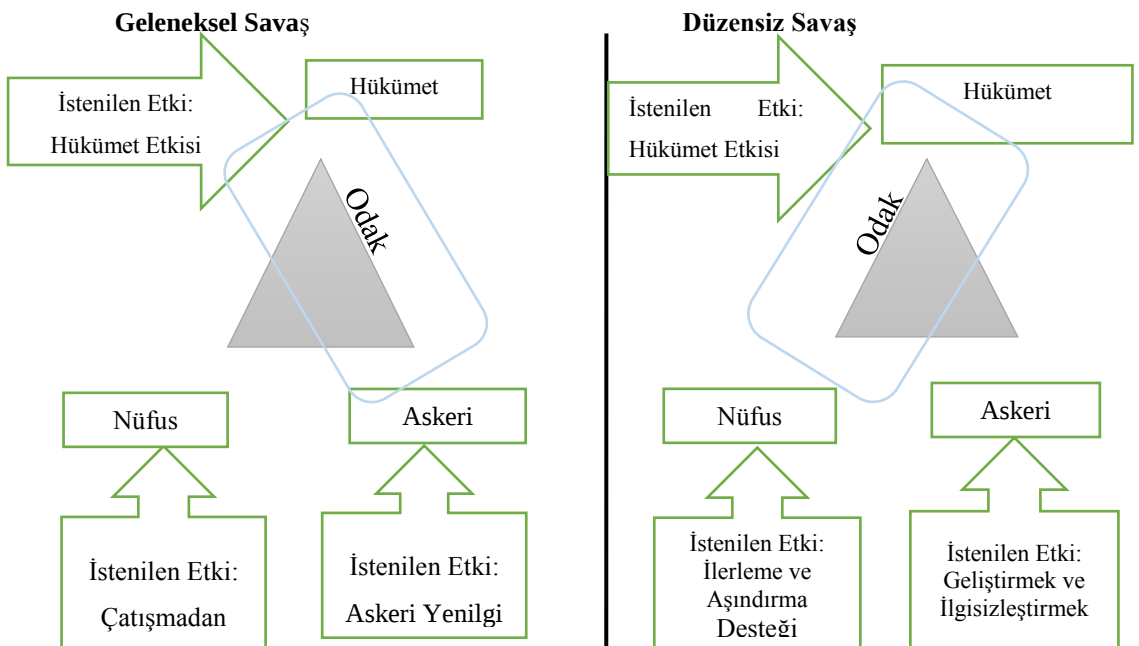
BÖLÜM 2: SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜNDE TEORİK YAKLAŞIMLAR VE İSTİHBARAT TEŞKİLATLARI

2.1. Savaşın Dönüşümü: Eski Savaş Anlayışından Yeni Nesil Savaş Anlayışına

Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi savaş olgusu, tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak bir değişim-dönüşüm yaşamıştır. Elbette bu değişim-dönüşüm belirli gelişmeler üzerinden şekillenerek meydana gelmiştir. Bu gelişmeler ise konjonktürel esaslara bağlı olmuştur. Bunların başında ise küreselleşme, bilimsel ilerlemeler, teknolojik gelişmeler ve stratejiler yer almaktadır. Bu anlamda ateşli silahlarda barut kullanılmadan önce savaş daha dar alanda ve kısıtlı imkânlarla yürütülmekteydi. Ateşli silahlarda barutun kullanılmaya başlanmasıyla birlikte kullanılan silahlar çeşitlenerek savaşlar daha geniş alanlara yayılmış ve daha büyük tahribatlara yol açmaya başlamıştır. Avrupa’da 16. ve 17. yüzyıllar da görülen Seksen Yıl Savaşları, Osmanlı-Rus Savaşı ve Otuz Yıl Savaşları’nda kullanılmaya başlanan bu silahlar savaşın dönüşümünü de açık bir şekilde ortaya koymuştur (Eker, 2015: 34-35). Bundan dolayı ortaya çıkan sonuçta savaşın dönüşümünü etkileyen faktörler; kullanılan silahlar, teknikler, metotlar ve stratejiler olduğu söylenebilir.

Şekil 2:

Geleneksel ve Düzensiz Savaşları Karşılaştırma

Kaynak: Mulhern, 2012: 4

Savaş olgusu, genellikle bölgesel ve ekonomik kazanımlar için eski, geleneksel savaştan, savaş ve organize suç arasındaki farkı bulanıklaştıran sahte ideolojiler temelinde organize bir şiddet ve terörizme dönüşmüştür. Bu bağlamda savaş olgusunun değişen doğasına yaklaşmak için bir dizi değişken kullanılabilir. Örneğin ilk olarak; devletler ve devlet dışı aktörler, kamu veya özel aktörler, terörist gruplar gibi ana kahramanlar sıralanabilir. İkincisi; ideoloji, bölgesel ayrılma veya maddi birleşme gibi olguların temel nedenler olabilir. Üçüncüsü, çatışmada kullanılan teknolojik silah ve stratejilerdir. Dördüncüsü, politik-ekonomi ve çatışmanın sosyal yapısıyla ilgilidir. Beşincisi ise; sivil mağduriyetleri ve zorunlu göç kalıpları dâhil, çatışmaların toplumsal, maddi ve manevi etkisidir (Newman, 2004: 174).

Savaş olgusunun dönüşümü bağlamında yazarlar tarafından bir ayrım ortaya konularak farklı bakış açılarıyla değerlendirmeler yapılmıştır. Her yazar ele aldığı dönemin konjonktörel yapısına bağlı olarak savaş dönemlerini açıklamaya çalışmıştır. Gürcan (2011) bu ayrımı iyi bir şekilde derleyerek aşağıdaki tabloyu oluşturmuştur:

Tablo 2:

Savaşın Dönüşümünü Açıklamaya Çalışan Teoriler

TEORİSYENLER	1.AŞAMA	2.AŞAMA	3.AŞAMA	4.AŞAMA	5.AŞAMA
Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton (1989)	Ulus-devlet Öncesi Savaşlar	1. Nesil Savaş Klasik Savaşlar (1648-1830) Zirvesi Napolyon Savaşları	2. Nesil Savaş Topyekün Endüstri Savaşları (1830-1918) Zirvesi: 1. Dünya Savaşı	3. Nesil Savaş Manevra Savaşları (1918-1948) Zirvesi 1991 Körfez Savaşı	4. Nesil Savaş Gayri-Nizami Harp Türevleri (1948'den bu güne, özellikle 11 Eylül Sonrası) Zirvesi: ABD'nin

					Irak ve Afganistan İşgalleri
Martin Van Creveld (1991)	Aletler Çağı	Makineler Çağı	Sistemler Çağı	Otomasyon Çağı	
Toffer (1993)	1. Dalga: Tarım Toplumu		2. Dalga: Endüstri Toplumu		3. Dalga: Bilgi Toplumu
Arquilla ve Rondfelt (2000)	Kılıç Dönemi	Kilit ve Endüstri Savaşları Dönemi	Manevra Savaş Dönemi		Birbirinden Türeyen Savaşımı Çatışmalar
QiaoLiang ve WangXiangsui	Sınırlı Savaşları	Ortaçağ	Sınır imparatorluklar ve ulus-devletler Savaşları (Zirve noktası 1991 Körfez Savaşı ve Kara-Hava Muharebe Doktrini)		Sınırsız Post-Modern Savaşlar

Kaynak: Gürcan, 2011: 132-133

Tabloda da görüldüğü gibi tarihi süreç içerisinde savaş olgusu çok farklı bir dönüşüm evresinden geçmiştir. Bu anlamda yazarların savaşın dönüşümüyle ilgili ortaya attıkları düşünce ise esasen savaşların sadece modern zaman öncesinde değil ayrıca daha sonraki süreçte de orduların karşı karşıya kaldığı mücadeleler toplamı olarak belirtilmektedir.

Clausewitz'in klasik savaş teorisinde olduğu gibi eskiden beri savaşın başat aktörü olan 'devlet iradesi' halk ve ordu kuvvetleriyle bir bütünlük sağlayarak devam etmiştir. Ancak savaşın dönüşümüyle ortaya çıkan yeni savaş teorisinde küreselleşme başat aktör olarak tartışmalara konu olmaya başlamıştır. Bu bağlamda, "yeni savaşlar" terimi, Afrika ve Doğu Avrupa'nın bazı bölgelerinde yirminci yüzyılın son yirmi yılında yeni bir örgütlü

şiddet biçiminin ortaya çıktığını ifade eden Mary Kaldor tarafından ortaya atılmıştır. Kaldor bu çatışmaları bir yandan hızlandırılmış küreselleşme süreçlerinin bir sonucu olarak, diğer yandan Soğuk Savaş döneminin geride bıraktığı güç boşluğunun bir sonucu olarak betimlemektedir. Diğer bir değişle, yeni savaşlar sadece uluslararası veya iç savaşlar ve “düşük yoğunluklu suçlar” olarak değil, aynı zamanda iç ve dış saldırganlık, baskı ve küresel çıkarları içeren yerel çatışmalar olarak tanımlanmaktadır. Kaldor'a göre, yeni savaşlar eski geleneksel savaşlardan; hedefleri ve savaş biçimleriyle ilgili olarak nasıl finanse edildikleri konusunda farklılık göstermektedir (Kaldor, 1999: 7-12). Herfried Münkler ise “Yeni Savaşlar” adlı kitabında; yeni savaş biçimlerinin ortaklaşa özelleştirme, sivilleşme ve asimetrikleşme ile ortaya çıktığını öne sürerek yeni savaş tezini daha da geliştirmiştir. Bu süreçleri, devlet yapılarının zayıflaması, savaşçı taraflar olarak devlet dışı aktörlerin artması, sivil ve savaşçıların farklılaşması da dâhil olmak üzere askeri ve askeri olmayan yönler arasındaki farkların ortadan kaldırılması ile ivme kazandığını belirtmektedir (Münkler, 2010: 17-58).

Yeni savaş kavramı, temel olarak yeni örgütlü şiddet biçimlerini devletler arasındaki geleneksel savaş anlayışlarından ayırmak için geliştirilmiştir. Eski savaşlar, topraklar üzerinde savaşan düzenli orduları, devletleri veya daha doğrusu hükümetleri içerir. Savaş, bölge kazancının arandığı askeri bir mantığı ve bir rakibin güçlerini ve askeri altyapılarını birincil hedefler olarak takip eder. Savaşın yürütülmesi aynı zamanda, savaş ilanından önce savaşçıların, savaş mahkûmlarının ve sivil nüfusun tedavisi ve ihtiyaçları ile ilgili özel düzenlemelere kadar gayri resmi ve ya resmileştirilmiş kurallara da saygı duymaktadır. Ancak yeni savaşlarda, eski devletlerarası savaşların özelliklerinden hiçbiri bulunmamaktadır (Newman, 2004: 176).

Eski savaşlar ve yeni savaşlar arasındaki ayrımı savunan birçok yazar, savaşın değişen doğasının ayrıntılı ve çekici açıklamalarını sunarken bu iddialarını desteklemek için sundukları kanıtları, Soğuk Savaş sonrası döneme ait gözlemlere dayanan derinlemesine vaka çalışması araştırmalarına dayandırmaktadır (Duffield, 2001: 161; Gray, 1997: 109; Holsti, 1996: 62; Kaldor, 1999: 22).

Siyasi hesabın, benzer şekilde örgütlü muhaliflere karşı ezici kuvvet savaşları yapmak için devletler, orduları ve ekonomileri inşa etmeleri için motive ettiği eski devlet temelli savaşların kavramsallaştırılmasının, bugünün savaşlarından çok uzak olduğu belirtilirken; yeni savaşların iç ve dış, kamusal ve özel, siyasi ve ekonomik, sivil ve askeri

ve hatta savaş ve barış arasındaki farkı bulanıklaştırdığı düşünülmektedir (Holsti, 1996: 66; Kaldor, 1999: 24). Ayrıca savaş biçiminde bu kadar belirgin bir değişime sebep olan faktörler; ‘modernitenin başarısızlığı, küreselleşme ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi’ şeklinde sıralanmaktadır. Modernite, yeni savaşlar literatüründe esas olarak eski savaşların yapısının nedeni olarak adlandırılır. Özellikle eski savaşlar modern ulus-devlet sisteminin yükselişi ile ilişkilidir (Kaldor, 1999: 26). Siyasi iktidarın sağlamlaştırılması, ayakta duran orduların oluşturulması ve ekonomik gücün askeri-sanayi kompleksinin oluşturulması yoluyla kullanılması bu amaca hizmet etmek için yürütülmektedir. Bu nedenle, yoksul ülkelerde ‘devlet inşası’ projelerinin çöküşü, kapsayıcı düşünce ve merkezi otorite yapılarının oluşturulması olarak işletilen modernitenin başarısızlığı ile eşittir. Yeni savaşların sebeplerini belirlerken de özellikle bu devlet yapılarının zayıflamasına odaklanmaktadır (Duffield, 2001: 164; Holsti, 1996: 67). Bununla birlikte, yeni savaşlar kavramının savunucuları arasındaki baskın görüş, günümüz savaşlarının temelde sosyal olarak “yozlaşmış” olduğu yönündedir (Gray, 1997: 112).

Ulus-devletin başarısızlığı ve özel kimliklerin yükselişi; modern düşünce, örgütlenme ve güç yapısının bir başarısızlığı olarak algılanırken, yeni savaşların yörüngesi de böylece aydınlanma felsefesinin yükselişini ve düşüşünü takip ettiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise, modern devletlerin tamamen başarısız olmadıklarıdır. Aksine; modern devletlerin çoğu küreselleşme altında büyümektedir. Bu anlamda daha öncede belirtildiği gibi küreselleşme, yeni savaşların hem temel nedeni hem de birincil yönü olarak sunulmaktadır (Duffield, 2001: 166; Kaldor, 1999: 27).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, modernitenin çöküşünü hızlandırdığı gibi küreselleşme sürecini de hızlandırdığı ve önceki iki kutuplu dünya düzenine kıyasla doğal olarak daha az istikrarlı bir güç dağılımı yarattığı düşünülmektedir. Snow'a göre Soğuk Savaş sırasında gelişen uluslararası sistem yüksek derecede yapılandırılmış ve bir süre sonra yüksek oranda tahmin edilebilir bir ilişki kümesi ortaya çıkmış, süper güçler arasında nüfuz için bir rekabet yaratmıştır (Snow, 1996: 14). Son olarak Soğuk Savaş; rejimlerin, bir meşruiyet kaynağı sağlayan küresel mücadele içindeki ideolojik hedeflerini ve rollerini daha da yükseltmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, küresel sistemde daha fazla istikrarsızlık görülürken, şiddetli çatışmaların ortaya çıkma olasılığını da arttırdığı söylenebilir (Snow, 1996: 46).

Genel olarak yeni savaşların özelliklerine bakıldığında; devletlerin başarısızlığı, küreselleşme ve liberal ekonomik güçler tarafından yönlendirilen toplumsal bir dönüşümle nitelendirilen yeni savaşların motivasyon kaynakları ve hedefleri yenidir. Bunlar milliyetçilik ve daha çok etnik kimlik için ulusal çıkarlar gibi yeni ideolojilere dayanır. Etnik ve dini çatışmalar, yeni savaşların politik ideolojisi değil karakteristik özelliğidir. Bu, genellikle bir tür kimliğe göre düzenlenen, doğal kaynaklar ve yasadışı ticari girişimcilikler, özel ordular ve suç kartelleri konusunda rekabete yol açar. Siviller giderek daha fazla bilinçli ve kasıtlı olarak yeni savaşların bir nesnesi olarak kullanılırken, aşırılaşma ve etnik homojenleşme de yeni savaşların kilit özelliklerindendir (Kaldor, 1999: 29).

2.1.1. Klasik Ulus-Devlet Savaşları (Birinci Nesil Savaşlar)

Birinci nesil savaş, kılıç ve süngü süvarileri ve piyadeleri kovmak için silahlarla donanmış yakın sıralı oluşumlarla tanımlandı. Bu savaş şekli 1648'den 1860'a kadar baskındı.

Teknik gelişmeler tartışmasız olarak bir etkiye sahipken, savaştaki nesil değişimlerini sadece teknik etkenlere bağlamak çok doğru kabul edilmemektedir. Birinci nesil savaş döneminde, sadece barut, tüfek, top gibi teçhizatların icadından değil, aynı zamanda feodal bir sistemden, bir hükümdar tarafından yönetilen devlet yapılarına geçiş olarak Avrupa' da gelişen siyasi, ekonomik ve sosyal yapılardan da kaynaklanmıştır (Hammes, 2005: 194).

Dini temelli savaşların gölgesinde geçen uzun bir süreden sonra, 1648'de imzalanan Vestfalya Barış'ından 1860 Amerikan İç Savaşı'na kadar süren birinci nesil savaşlar, çizgi ve sütun taktikleriyle yapılan savaşlardır. Birinci nesil savaş alanında; ordular, tüfekli çok sayıda piyadeye sahip oldukları bir dönem olmuştur. Ön tarafta yer alan birliklerin ateş gücünü maksimuma çıkarmak önemli bir strateji olmakla birlikte, teknoloji ve manevra sınırlı düzeyde kullanılmıştır. Tüfek ve topçu atışlarının bir sonucu olarak, yoğun bir sis perdesi ile kaplı savaş alanları, topçu ve süvarilerin, piyadeleri sınırlı bir şekilde destekleyebildiğine kanıt niteliğindenyken, sıra düzenini birbirinden ayırarak bozan askerler, arkadaşları veya düşmanı tarafından öldürülmüştür (Luvaas, 1999: 61).

Birinci Nesil Savaşların devletler için önemi, savaş alanının genellikle düzen içinde olması ve bu düzen savaşları devlet güçlerinde düzenli birlikler kültürünü oluşturmasıdır.

Asker ve sivil arasındaki farkı ortaya koyan sembollerin çoğu (selamlama, üniforma, rütbe dereceleri vb.) birinci nesil savaşın ürünleridir. Bu semboller özellikle bir askeri düzen kültürünü güçlendirmek için var olmuştur (Hammes, 2005: 196).

Birinci nesil savaşlardaki sorun, 19. yüzyılın ortalarından başlayarak savaş alanlarının düzeninin bozulmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Kitleli ordular karşısında, askeri birliklere karşı savaşma isteğine temel olan milliyetçilik akımı ve yivli tüfek kullanımı, mermi yükleyici, dikenli tel ve makineli tüfek gibi teknolojik gelişmeler, eski çizgi ve sütun taktikli savaşların da sonunu getirmiştir. Zaman geçtikçe düzensizleşen savaş alanlarından dolayı, ordular sahip oldukları düzen kültürlerinde sıkışıp kalırken var olan yeni savaş alanlarına entegre olmakta zorlanmışlardır. Bu bağlamda birinci nesil de savaş alanıyla tutarlı olan askeri kültür, giderek artan bir şekilde onunla çelişir hale gelmiştir. Bu çelişkili durum, yalnızca savaş alanı düzensizliği değil aynı zamanda çatışmanın yaşandığı toplumun da çok fazla zorlanmasına neden olmuştur (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton , & Wilson, 1989: 24).

2.1.2. Topyekûn Endüstri Savaşları (İkinci Nesil Savaşlar)

İkinci Nesil Savaş, ateş gücü ve topçu temelli tedbirli kullanımı ile yıpratma savaşları içeriyordu. 1. Dünya Savaşı, siperlerdeki genişletilmiş duraklamaları olan, esas olarak İkinci Nesil Savaş'tı.

Birinci nesil savaşa benzer şekilde, ikinci nesil savaşta sadece silah teknolojisindeki gelişmelerden kaynaklanmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca ikinci nesil savaşın, düzen kültürü ile askeri çevre arasındaki çelişkiye karşılık olarak geliştirildiği ifade edilmektedir. Fransa ordusu tarafından Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında geliştirilen ikinci nesil savaş, çoğunlukla dolaylı topçu ateşi olan toplu ateş gücüne bir çözüm arayışından doğmuştur (Hammes, 2005:197).

İkinci nesil savaş mantığı Fransızlar tarafından “topçular ateş eder ve piyadeler işgal eder” şeklinde özetlenmektedir. Bir merkezden kontrol edilen ateş gücü, piyade, tank ve topçu birliği ayrıntılı, özel planlar ve emirler kullanılarak dikkatli bir şekilde senkronize edilmiştir. Diğer bir değişle komuta kademesinin başındaki komutan tarafından bir orkestranın şefi edasıyla yürütülen bir savaş şeklidir (Luvaas, 1999: 66).

İkinci nesil savaş, düzen kültürünü nispeten koruduğu için askerlere veya en azından askeri memurlara büyük bir rahatlama olanağı vermiştir. Kurallara, süreçlere ve prosedürlere odaklanma disiplini net bir şekilde benimsenirken, emir-komuta kademesi için emirlere itaat saldırı girişimlerinden daha önemli olduğu belirtilmektedir (Hammes, 2005: 197-198).

İkinci nesil savaş döneminde kullanılan silahların ve diğer askeri teçhizatların tüketildiği oranda yeniden üretimi için büyük bir sanayi çıktısı zorunluluğunu da ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, ulaştırma sistemlerini de geliştirmek zorunda kalınmıştır. Özellikle, orduları ve tedarik mühimmatları taşımak, kontrol etmek ve koordine etmek için demiryolu sistemleri ve uzaktan iletişim için telgraf ağlarına ihtiyaç duyulduğu için bu alanlarda büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden elde edilen çıktı ise orduda yer alan personelin sayısında büyük artışların görülmesi olmuştur. Bunlarla birlikte kullanılan buharlı makineler sayesinde daha güçlü ve tehlikeli deniz birlikleri (donanma) görülmeye başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde genişleyen savaş alanları ise orduların koordinasyonu için yeni rütbelerin ve yeni yapılanmaların oluşturulmasına yol açmıştır. Liyakate bağlı olarak geliştirilmeye çalışılan ‘rütbe sistemi’ nin bu dönem itibariyle kurumsallaşmaya başlamıştır (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton, & Wilson, 1989: 25).

Bu dönemde geliştirilen teknolojiyle beraber kararghlar daha modern bir hal almaya başlarken, uçaklarda düşman bölgelerinde keşif amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. İkinci nesil savaşların zirvesi olarak kabul edilen I. Dünya Savaşı yıllarında, savaş sivil bölgelerden uzak alanlarda, mevzilenmiş ordular arasında olağan bir şekilde gerçekleşmiştir. Manevradan ziyade ağır silahlarla (top ve makineli tüfekler vb.) gerçekleştirilen çatışmalar taarruzdan çok savunma stratejileriyle hareket etme fırsatı vermiştir. Tabi ki gelişmiş silahların bu dönemde kullanılması beraberinde büyük hasarlara da yol açarken milyonlarca insanın da ölmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak ikinci nesil savaşlar teknoloji kullanılarak savaş stratejileri kurma esası üzerinde şekillenirken temel sorunsalı sahip olunan silahlı birlikler ve ekonomik g olmuştur (Gürcan, 2011: 149).

2.1.3. Manevra Savaşları (Üçüncü Nesil Savaşlar)

Üçüncü Nesil Savaş, gücün adem-i merkeziyetçiliğini ve savaş sonuçlarına odaklanmayı kapsamaktaydı. Ayrıca yıldırım gibi taktiklerle savaşın hızlanmasını da içermekteydi. 2. Dünya Savaşı, üçüncü nesil savaşın bir örneğiydi.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki zayıf sanayi üsleri nedeniyle ekonomik yarıştaki başarısızlıklarının farkında olan Almanlar, radikal bir biçimde yeni taktikler geliştirdiler. Manevra savaşı olarak da adlandırılan üçüncü nesil savaşı, I. Dünya Savaşı sırasında Alman Ordusu tarafından geliştirilerek doğrusal olmayan ilk taktikler kullanılarak icra edilmiştir. Bu taktikler 'yıldırım taktikler' olarak da adlandırılır. Temel mantık bir savunma hattı oluşturduktan sonra bir hattı tutmaya çalışmak yerine, düşmanı içeriye doğru çekmek ve sonrasında düşmanın etrafını sarak kontrol altına almaktır. Düşmanın arka bölgesine kadar derinlere uzanarak ve kanatlarından saldırarak geliştirilen taktikle düşmanın lojistik destek yolları kapatılarak düşman dış yardımdan mahrum bırakılır ve teslim olmaya zorlanır (Lind, 2004: 13).

Üçüncü nesil savaş, düzensiz savaş alanı ve emir vermeye çalışarak değil, düzensizliğe uyum sağlayarak ve bundan faydalanarak ele alınmaktadır. Üçüncü nesil savaş, ateş gücünden daha fazla hız ve tempoya dayandırılmıştır. Düşmanı beklenmedik ve tehlikeli durumlarla, onlarla başa çıkılabileceğinden daha hızlı bir şekilde belirlemeye çalışarak, onu fiziksel olarak olduğu kadar zihinsel olarak da çözümlemeler yapılmıştır (Hammes, 2005: 199).

Üçüncü nesil savaş döneminde askerlerin temel düşünce yapısı duruma, düşmana ve durumun gerektirdiği sonuçlara odaklanma olarak belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, önceki dönemde olduğu gibi sadece emir-komuta zincirine bağlı kalmak yerine, her seviyedeki liderin gerek duyduğu zaman kritik durumlar için emirlerden bağımsız olarak hareket edebilme fırsatı olmuştur. Bu dönemdeki askeri eğitimlerdeki amaç ise süreçleri veya yöntemleri öğrenmekten ziyade, belli bir askeri disiplin ve askeri yargı geliştirmeye yönelik olmuştur (Hammes, 2005: 199-200).

Bu dönemde etkin bir silah gücü olarak tank savaş meydanlarında kullanılmaya başlanmıştır. Manevra kabiliyetini ve üstün ateş gücünü birleştiren tankın kullanılmaya başlanması çok özel bir çarpan etkisi oluşturmuştur. Ayrıca, torpido ve denizaltı teknolojilerindeki gelişmeler, uçak savaş gemilerinin ortaya çıkışı, savaş uçaklarının

menzil ve özelliklerinin artması, deniz ve hava manevrası taktiklerinin geliştirilmesi, savaş alanlarının boyutlarını hem daha derinleştirmiş hem de daha genişletmiştir (Lind, 2004: 13). Gelişen teknolojiye paralel olarak, savaş uçakları, füze ve hatta nükleer silahlar, düşman ülkenin derinliklerindeki ekonomik tesisleri ve sivilleri ve Birinci Dünya Savaşı'ndan miras kalan "toplam savaş" doktrinini hedef alan “toplam mücadele” kavramını güçlendirmiştir (Gürcan, 2011: 151).

İlk üç kuşak savaşın evrimini incelenirse; ilk olarak, hiçbiri ani bir dönüşümden gelmediği söylenebilir. İkincisi, her yeni nesil savaş toplumun hemen her yerinde gelişmelere ihtiyaç duyduğu dikkat çeker. Her biri, gelecek nesillerin gelişmesi için gerekli koşulları oluşturmak için politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlarda büyük değişiklikler gerektirmiştir. Son olarak, her yeni nesil, düşmanın arkasına daha derine ulaşmak için toplumdaki değişimlerden faydalandığı söylenebilir.

2.1.4. Dördüncü Nesil Savaşlar

Öncelikle Dördüncü Nesil Savaş (4NS olarak kullanılacaktır); kimsenin aşına olmadığı, hedefin, zamanın, alanın veya saldırının doğası hakkında hiçbir şey bilmediği terörist saldırıları ve sürpriz saldırılar olarak dünyanın karşı karşıya kaldığı bir savaş konsepti olarak genel bir yorumla ifade edilmektedir. 1980'lerin sonunda, modern savaşın evrimi ile birlikte 4NS bir kavram olarak ortaya çıkmaya başladığı belirtilmektedir. William Lind, 4NS için bir çerçeve oluşturmaya çalışan önde gelen askeri teorisyenlerden biridir. Lind'e göre, nesiller arası sınıflandırma, 1648'den itibaren, Vestfalya Antlaşması'ndan sonra başlar (Lind, 2004: 12).

Dördüncü Nesil Savaş, önceki savaş biçimlerinden farklıdır; çünkü devletler, savaş üzerindeki tekellerini yitirir ve giderek kendilerini devlet dışı aktörlerle savaşırken bulurlar. Bu anlamda 4NS'deki temel amaç “devletin tekeline” tamamen zarar vermek ve yok etmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaç için, devleti içsel olarak yok etmek ve zayıflatmak esas adımlar olarak belirlenerek, böylece devlet dışı aktörlere karşı güçlü bir hamle yapma girişimi egale edilmiş olacaktır. Hedeflenen birey/bireyleri öldürme, intihar saldırısı, devlet yetkililerine saldırı, önemli ulusal ve uluslararası binalara ve bir ülkenin güvenlik kuruluşlarına saldırı 4NS teorisinin hedef alanları arasında sayılmaktadır. Ayrıca sadece geliştirmekte olan veya az gelişmiş devletler bu savaşın hedefi değil, aynı

zamanda gelişmiş sanayi devleti niteliği taşıyan devletlerde bu savaşın hedefi konumunda olabilmektedir (Tahir & Ejaz, 2018: 45).

Ortak savaş anlayışında hâkim olan düşünce, bunun bir devleti temsil eden askeri bir güç tarafından üstlenilen bir faaliyet olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası ilişkilerin jeopolitik paradigmasında; bölgesel anlaşmazlıklar, ekonomik çıkar çatışması ve doğal kaynaklar üzerinde kontrol sağlama gibi nedenlerle savaşlar öngörülmüştür. Batı Dünyası tarafından Dünya Savaşları sırasında pratik olarak deneyimlenen bu teorik çerçevede devletler, üretim araçlarını tamamen kontrol ederek mutlakiyetçiliği sınırlayan otoriteye sahiptiler. Aynı durum, devletin tümünü kontrol eden komünist ve totaliter rejimlerde de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bugün, üretim araçlarının yerelleştirilmesi, zenginlik yaratma yöntemlerinin çeşitlendirilmesi ve görsel-işitsel medyanın yüksek bir çıkış yakalaması gibi çeşitli faktörler nedeniyle, devletlerin insan faaliyetlerini kontrol etme ve düzenleme yeteneğini önemli ölçüde azalttığı görülmektedir. Bu bağlamda, şiddetin düzenlenmesi ve yönetimi, yaptırım uygulama gibi durumlar sadece devlet eliyle yapılmaktan çıkarak netice, meşru örgütlü şiddetin tek hâkimi olarak görülen devletin imajında kayda değer bir çöküşle karşı karşıya bırakmıştır (Jayachandran, 2009: 169-170).

Devletlerin bir şekilde başat aktör olarak başlattıkları klasik savaş anlayışında sadece devlete bağlı olarak hareket eden ordular varken, dördüncü nesil savaşlarda çok sayıda silahsız sabotajcı, propagandacı, siber savaşçı ve sempatizatöre ilaveten çeşitli silah taşıyıcıları gibi aktörler yer almaktadır. Bu nedenle, bugünün savaş spektrumu sadece devleti temsil eden üniformalı kolluk kuvvetlerinden değil, aynı zamanda kendi kendini bir güç ilan eden gruplardan ve özel ajanlardan da oluşmaktadır (Lind, 2004: 13).

Thomas X Hammes dördüncü nesil savaşı; uygulayıcıların düşman siyasi liderlerini stratejik hedeflerinin elde edilemeyecekleri veya yüksek hedefleri için uğraşmaya layık olmadıklarına ikna etmek istedikleri mücadeleye devam etmek için kullanan toplumların ağlarını kullanan gelişmiş bir isyan biçimi olarak nitelendirmektedir. Bu durumu temel olarak, üst düzey politik iradenin uygun bir şekilde kullanıldığında daha fazla ekonomik ve askeri gücü yenebileceği gerçeğine dayandırmaktadır (Hammes, 2005: 201).

Genel anlamda, 4NS geniş bir çapta dağılım gösteren ve büyük ölçüde tanımsız kalan bir olgu olarak tartışılırken, savaş ve barış arasındaki ayrımın ufuk noktasını da

bulanıklaştırmaktadır. Bunun sebebi dünya üzerindeki devletlerin simetrik olarak faaliyet göstermeyen terör örgütleriyle sürekli bir savaş durumu yaşamasıdır. Bu anlamda 4NS'yi önceki nesillerden ayıran tipik özellik olarak en az bir tarafın, bir devlet hükümetinin kontrolü altında örgütlenen ve çalışan bir askeri güç dışında bir örgüt olması ve genellikle devlet sınırlarını aşan bir şey olmasıdır. Diğer bir deyişle 4NS; savaş ve politika, asker ve sivil, barış ve çatışma, savaş alanı ve güvenlik arasındaki çizgilerin bulanıklaştırılması ile karakterize edilen, merkezi olmayan bir forma dönüşümü kapsadığı söylenebilir (Lind, 2004: 13-14).

Dördüncü Nesil Savaş'ta, avantajlı rakibin kazanma isteğini zayıflatmak için önceki nesillerde görünmeyen taktikler kullanılırken, 4NS'nin sadece askeri olarak değil ayrıca politik, sosyal ve ahlaki bir devrim niteliği de taşıdığı ifade edilmektedir. Bu anlamda 4NS'de askeri gücün önceki nesillere göre daha farklı, ancak kritik bir rol oynadığı savunulurken, genellikle daha politik, diplomatik ve ekonomik olan girişimleri destekleyen garip bir savaş şekli olarak betimlenmektedir (Hammes, 2005: 201-202).

4NS'deki birincil oyuncu, genellikle bir veya daha fazla devlete karşı savaşan devlet dışı aktörler olmaktadır. Bu güçler farklı algılamalar, değerler ve savaş alanları taktikleriyle çatışmaya girerek, devam eden süreç içerisinde çatışmalar asimetrik bir şekilde sürdürülmektedir. Bu anlamda çatışma ortamları daha da karmaşıkmaktadır. Çünkü başarıyı değerlendirme parametrelerinin yanı sıra savaşçı taraflar için tamamen farklı ve doğru olan kıstaslar farklıdır. Devlet tarafının daha güçlü olması gerçek anlamda kazanacak taraf da olacağı anlamına gelmemektedir. Bu durum devletin asimetrik bir ortamda, politik olarak daha fazla risk altında olduğu ve her zaman daha zayıf taraf olarak daha fazla kaybedeceği görüşüyle açıklanmaktadır (Jayachandran, 2009: 173-175).

Genel olarak 4NS'de sıcak çatışmaların nadir olarak görüleceği belirtilerek, yaşanacak çatışmalarda şiddetin büyüklüğü, kullanılan insan sayısı veya öldürülen insan sayısı bakımından geleneksel askeri çatışmalardan daha az olacağı ifade edilmektedir. Ancak, bu 4NS'deki genel şiddet seviyesinin geleneksel bir savaşta olduğundan daha düşük olacağı anlamına gelmemektedir. Diğer taraftan 4NS, kültür ve din çatışmalarını da içerdiğinden, yüksek derecede duygu üretmesi beklenmektedir. Böylece zihinlerde düşmanlık, realpolitik savaşlardakine kıyasla çok daha yüksek bir yoğunlukta olmaktadır. Bu nedenle çatışmalar her zaman rasyonellik çizgisinde ilerlemeyebilir (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton, & Wilson, 1989: 25-26). Elindeki tüm imkânları

kullanarak, rakip grup veya topluluğun iradesini bozmaya ve yenmeye çalışacaklardır. Aynı zamanda, iyi düzenlenmiş fiziksel eylemlerin desteklediği özel bilgi (yanı sıra yanlış bilgi de olabilir) kampanyaları ile potansiyel destekleyicilerini de telkin etmeye çaba gösterebilirler. Bu anlamda 4NS'de, sonucun netleştirilmesinde en büyük etkiye sahip olacak olan nüfusun psikolojik ve duygusal kapasitesi olduğu ortaya çıkmaktadır (Jayachandran, 2009: 173-175).

4NS uygulayıcıları çoğu zaman bölgesel temelli, ordusu olmayan ulus-ötesi gruplar oldukları için, taktikleri de geleneksel orduların kullandıklarından farklı olmaktadır. Üniformalı militanların aksine; terör, devrimci taktik ve sıra dışı stratejilerin birleşimlerini kullanmaktadırlar. Faaliyetlerinin çoğu gerilla savaşına veya düşük yoğunluklu çatışmaya benzetilmektedir. Dağıtılmış eylemler, sabotaj, sivil hedeflere karşı şiddet ve etnik temizlik gibi eylemler 4NS taktikleri içinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Hedef topluluk veya grubun liderleriyle ilgili sistematik cinayetlerin kaçınılmaz bir parçası durumda olmaktadır. Birçok grubun toplu tecavüz ve cinsel tacizde kirletme aracı olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Bu duruma en iyi örnek olarak da Balkanlar'daki yaşanan savaşlar gösterilebilir. Terör kampanyaları ve ayırım gözetmeyen acımasızlık eylemleri, hükümet araçlarının gücünü kırmak için kullanılabilmektedir (Tahir & Ejaz, 2018: 46-48).

4NS'de önemli bir yere sahip olan unsurlardan biri de medyadır. Medya kontrolü ve algı yönetimi 4NS'nin yürütülmesinde vazgeçilmez bir yere sahip olmaktadır. Taraftarlara; gerçeğin kurgu ile birleştiği, tarihi mağduriyet hikâyelerinin birleştiği sanal bir savaş yaratma çabasıyla bugünün savaşı geçmiş yılların çatışmasının devamı niteliğiyle yansıtılabilmektedir. Diğer önemli bir unsur ise 'savaş alanı' terimidir. Devletlerin silahlı kuvvetleri için önemli olan taktik savaş alanı 4NS savaşçıları için daha az önem taşımaktadır (Lind, 2004: 13-14). Önceki nesillerden farklı olarak 4NS'de, savaşı yönlendiren siyasi yapılara doğrudan saldırı gerçekleştirme amaçlanmaktadır. Bu nedenle düşmanlar, başka bir kültürün temel unsurlarını oluşturan kinik hedeflere saldırılabilmektedir. Buna örnek olarak da, El Kaide'nin 11 Eylül saldırıları gösterilmektedir (Tahir & Ejaz, 2018: 48-52).

Küreselleşme süreci; iletişim, ulaşım altyapısı ve bilgi teknolojileri anlamında ciddi ilerlemelere yol açmıştır. Kolay, ekonomik ve elverişli modern günümüz teknolojileri, 4NS'nin aktörlerinin merkezi bir komut olmadan ağ üzerinden iletişim kurabilme,

koordine olabilme ve kampanyalar düzenleyerek dağınık, küçük gruplar şeklinde çalışmalarını kolaylaştırırken grubun liderini gizleme özelliğini göstermektedir. Buda, devletlerin karşı karşıya kaldıkları savaş eylemlerinden sorumlu olan lidere ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu anlamda, küreselleşme süreci sadece çatışma nedenlerinin değişmesine yol açmamakta, aynı zamanda çağdaş çatışmalardaki taktikleri yürütecek teknolojileri de sağlamaktadır (Jayachandran, 2009: 175-176).

Geleneksel savaşlarda zafer, öldürülen veya teslim olan düşman askerlerinin sayısı, ele geçirilen veya tahrip edilen donanım veya ele geçirilen bölge alanı olarak tanımlanırken, 4NS'nin ortaya çıkmasının getirdiği karmaşık durum altında zaferin anlamı üzerine herhangi bir tanımlama yapmak zordur. Bu anlamda; 'İyi tanımlanmamış bir düşmanla karşı karşıya kalarak maddi olmayanların hâkim olduğu bir savaşta kazanılan zafer nasıl ölçülebilir?' sorusu sorulabilir. Dahası, sadece askeri zaferi tanımlamak için değil, aynı zamanda siyasi zaferi belirlemek de giderek zorlaşmaktadır. Bundan dolayı da belirleyici eylemden ziyade pekiştirme, gelecekte devlet güçlerinin temel görevi olabilir (Jayachandran, 2009: 176-177).

Son olarak 4NS kaba bir şekilde tabir edilecekse; tarafların açık bir şekilde ortaya çıkmayarak ve adil bir şekilde savaşmayı reddederek tüm çatışma biçimlerini sergilemeleri şeklinde bir savaşma biçimi olduğu söylenebilir. 4NS'yi önceki nesillerden ayıran tipik bir özellik belirtmek gerekirse de en az bir tarafın, ulusal bir hükümetin kontrolü altında örgütlenmiş bir şekilde faaliyet gösteren ve genellikle ulusal sınırları aşan askeri güçlerden başka bir aktörün var olmasıdır.

2.1.5. Dördüncü Nesil Savaşın Hibrit Savaşa

4NS'nin yapısı sorgulanırken değişen dünya ortamına ilişkin varsayımlar esas alınarak yapılmaktadır. Bu anlamda gelecekteki savaşlara ilişkin fikir yürüten bilim insanları, karmaşık ve dinamik bir ortam içerisinde yeni bir savaş biçiminin gerçekleşeceğini belirtmektedirler. Devlet, devlet dışı ve bireysel aktörlerin siyasi ve ideolojik amaçlarını sürdürmek için giderek daha fazla şiddete başvurdıkları bir çatışmayı devam ettirme ihtimaline dikkat çekerek, takip eden süreçte belirli küresel eğilimler, dünyadaki çatışmaların sıklığı, yoğunluğu ve kapsamının güçlendirilmesi için mevcut yerel ve bölgesel gerilimlerle birleşerek devam edeceğini ifade etmektedirler (Lind, 2004: 16; Hammes, 2005: 202).

Bu anlamda günümüz post-modern dünyasında, küreselleşmenin kültürel ve ekonomik etkileri nedeniyle kendilerini mağdur ve ya tehdit altında hisseden kesimler, radikal ve dini aşırılık yanlısı gruplara giderek daha fazla ilgi duymaktadır. Buna bağlı olarak radikal gruplar –özellikle radikal dini gruplar- taraftarlarının da desteğiyle çoğu zaman bir çatışmayı yoğunlaştırmakta ve uzatmaktadır. Bu durum bölgesel istikrarsızlık olasılığını arttırırken, bölgesel nüfus göçlerinin yaşanması olasılığını da etkilemektedir. Radikal grupların hareket alanı bulmasının yanında kitle imha silahlarına erişimin artması da büyük felaketlerle sonuçlanan saldırıların potansiyelini yükseltmektedir. Sonuç olarak devletler, her biri farklı yeteneklere ve farklı amaçlara sahip olan çok çeşitli aktörlerle karşı karşıya kalabilmektedir (Mansoor, 2012: 3).

Savaşların artık askeri bölgeler ile sınırlı kalmayacağı gerçeği devletleri sınırsız önlemler almaya itmektedir. Bir devlete yönelik dışarıdan, içeriden, uzay ve siber alan dâhil farklı yönlerden saldırıların gerçekleştirilebilmesi olanağı; ordu, hükümet, uluslararası şirketler ve diğer özel kuruluşlar tarafından çok boyutlu bir koordinasyon, düşmanı tamamen yok etmek için senkronize operasyonlar gerçekleştirme fikrini doğurmaktadır. Bu anlayıştan hareketle gerçekleştirilecek operasyonlar, rakiplerin eşzamanlı olarak hedeflerine ulaşmak için geleneksel, yıkıcı ve düzensiz yeteneklerini de kullanmaya çalıştıkları bir ‘hibrit savaş’ biçimine yol açacakları ifade edilmektedir (Mansoor, 2012: 3-5).

2.1.5.1. Bir Kavram Olarak Hibrit Savaş

“Her dönemin kendine özgü bir savaş tarzı, kendi sınırlayıcı koşulları ve kendine özgü önyargıları vardır.”

Carl Von Clausewitz

Clausewitz'in tanımladığı gibi savaşların doğası; şiddet-nefret, şans-olasılık ve akıl-politika üçlemesi üzerinden oluşur. Her savaşta farklılık gösteren bağımsız değişkenler (duygular, olasılıklar ve sebepler vb.) ve yeni teknolojik gelişmeler savaşın karakteri üzerinde büyük etkiye sahip olmaktadır. Bunlar taktikleri, operasyon aşamasını, askeri stratejiyi ve bazı durumlarda ilgili aktörlerin büyük stratejisini bile etkileyebilmektedir (Clausewitz,1999: 20-27).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana silahlı çatışmanın değişen doğasını düşünürken, çeşitli eğilimlerin birleşmesiyle Hibrit Savaş'ın ortaya çıktığı gözlenmektedir. Yazında

“hibrit savaş” yerine “asimetrik savaş”, “düzensiz savaş”, “karma savaş” veya “yeni nesil savaş” gibi kavramlar, hem devletin hem de devletin olmadığı modern çatışmaların karmaşıklığını ve özelliklerini tanımlamak için sıklıkla siyasi ve akademik tartışmalarda kullanılmaktadır. Ancak Hibrit Savaş’ın tanımı konusunda bir fikir birliği bulunmamakla birlikte oldukça belirsiz bir kavram olduğu için, tezin bu bölümünde Hibrit Savaş kavramının akademik literatürde nasıl geliştiği incelenmeye çalışılacaktır. Kavram incelenerek kökeni, kavram tanımları ve kavrama yönelik yapılan eleştiriler belirtilecektir. Ardından, kavram operasyonel hale getirilerek Hibrit Savaş’ın boyutları sunulacaktır.

Günümüzde savaşın karakterinin değiştiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ordu ve siviller arasındaki geleneksel sınırlar kayboluyorken, siber saldırılar aynı anda hem eylem hem de eylem sağlayıcı kaynak olabilmektedir. Diğer bir faktör ise istihbarat toplanması ve değerlendirilmesidir. İstihbarat, tarihin bütün savaşlarında çok önemli olmasına rağmen, şimdi daha da önem kazanmaktadır (Neag, 2016: 16-17). Bu unsurları içerisinde barındıran ‘Hibrit Savaş’ kavramı; günümüzde yoğun tartışmalarla karşı karşıyadır. Hibrit Savaş genel olarak, klasik savaş ve düzensiz savaşların kesiştiği ve karıştığı alanı betimlemek için kullanılmaktadır. Karmaşık olan aktörler, savaşın hem normal hem de düzensiz yönlerinden bileşenleri ve teknikleri kullanarak, yeni bir tehdit olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu çok modlu aktiviteler farklı birimler tarafından veya aynı birimler tarafından gerçekleştirilebilir. Fakat genellikle sinerjik etkiler elde etmek için esas savaş alanı içerisinde operasyonel ve taktiksel olarak yönlendirilir ve koordine edilir (Mansoor, 2012: 3-5).

Hibrit Savaş, 21. yüzyıldaki savaş durumunun genel bir tanımı olarak çeşitli şekillerde anlaşılmaktadır. Bu anlamda daha çok batılı askeri teorisyenlerin modern savaşların doğasını anlamak için kullandığı bir kavramsal çerçevedir. Hibrit Savaş ortamı, terörist veya isyancı ile üniformalı askerin aynı senaryoda birleştiği ve hiçbirinin öncelik kazanmadığı bir çatışma ortamını açıklamaktadır. Her bir aktör çatışmanın taktiksel, operasyonel ve hatta stratejik sonuçlarında eşit öneme sahip bir rol oynayabilmektedir. Bu anlamda bugünün küresel güvenlik ortamında en yaygın olan çatışma türü olduğu açıkça görülebilmektedir (Bachmann & Gunneriusson , 2015: 78-79).

Hibrit Savaşın temel özelliği; düzensiz ve konvansiyonel gibi farklı savaş formları arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmasıdır. Terörizm, istihbarat, siber savaş, medya,

propaganda, psikolojik savaş, ekonomik savaş ve geleneksel askeri ateş gücü gibi çok çeşitli taktikleri içermektedir. Bu bileşenler devleti, çatışmayı sürdürme sürecinde açıp kapatan bir savaş makinesinin kendiliğinden işleyen mantığını tanımlamaktadır. Daha önce nükleer şiddetle tehdit durumu yalnızca en güçlü devletlerin taktik ve stratejileri arasındayken, artık savaşın değişen aktörleri bu durumu değiştirmektedir. Savaş kampanyaları uzun süreli olma eğilimindedir; sürekli bir rekabet ve çatışma durumu vardır. Bu anlamda savaş ve barış arasındaki klasik ayrım yapılamamaktadır (Johnson, 2018: 1-3).

Literatürde Hibrit Savaşın çeşitli tanımları vardır, ancak çoğu 2006 ve 2016 yılları arasında Frank G. Hoffman'nın çalışmalarından türemiş gibi görünmektedir. Bununla birlikte, Hoffman kavram üzerinde tekele sahip olmamakta ve diğer akademisyenler ve devlet yayınları Hibrit Savaş konusunda farklı görüşler sunmaktadır. Ancak daha öncede ifade edildiği gibi kavramın evrensel olarak kabul edilmiş ortak bir tanımı olmadığını belirtmek ve çeşitli tanımlar arasında farklar olduğunu kabul etmek gerekir.

Hibrit Savaş kavramı üzerine yapılan tartışmaların temelini attığı kabul edilen Hoffman'a göre *“Hibrit Savaşlar hem devletler hem de devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilebilir. Hibrit Savaşlar; geleneksel yetenekler, düzensiz taktikler ve oluşumlar, ayırım gözetilmeden gerçekleştirilen şiddet eylemleri ve zorlama dâhil olmak üzere terör eylemleri ve cezai düzensizlik gibi çeşitli savaş biçimlerini içermektedir.”*(Hoffman, 2007:17). Hoffman'ın Hibrit Savaş hakkındaki görüşlerini özetlemek gerekirse Hibrit Savaş; aynı anda ve uyarlamalı olarak savaş alanlarındaki hedeflerini elde etmek için geleneksel silahlar, düzensiz taktikler, terörizm ve cezai davranışların kaynaşmış bir karışımını kullanan herhangi bir savaş durumu olarak belirtilebilir.

Hoffman, garip küçük savaşların ortaya çıkışını izleyerek; savaşın geleceğini, geleneksel savaşa karşı yapılan acil bakım operasyonlarından daha fazlası olarak belirtmektedir. Bu anlamda belki de eşzamanlı olarak, kendi stratejik kültürlerini, coğrafyalarını ve hedeflerini kullanan, en uygun taktik ve teknikleri bir araya getirerek güvenlik açıklarından faydalanmak için birden fazla savaş türü kullanacak düşmanların tahmin edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca Hoffman ifade ettiği Hibrit Savaş teorisini, üç ana tematik sütunla desteklenmektedir. Bunları; “araçların yakınlaşması, aktörlerin

çoğalmas ve savaş biçimlerinin birleşmesi” şeklinde sıralamaktadır (Hoffman, 2007: 17-19).

Hoffman gibi Colonel John J. McCuen de Hibrit Savaşların simetrik (veya geleneksel) ve asimetrik yeteneklerin bir kombinasyonunu içerdiğini kabul etmektedir. Bununla birlikte J. McCuen, savaş alanındaki insanların kontrolünü ele geçirmeye daha fazla odaklanmaktadır. J. McCuen, *“Savaş sadece fiziksel değil, aynı zamanda savaş bölgesinin yerli nüfusunun kontrolü ve desteği, müdahale eden ulusların yerel cephelerinin desteği ve uluslararası toplumun desteği için daha geniş bir mücadeledir”* demektedir. Yerli halk arasında güvenliği yeniden inşa etmek ve restore etmek, temel hizmetleri, altyapıyı, yerel yönetimi ve ekonomiyi geri yüklemek, melez bir savaş kazanmanın veya kaybetmenin anahtarı olduğunu belirtmektedir (McCuen, 2008: 107-108).

Lawrence Freedman, Hibrit Savaşı *“bilgi işlemlerin yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte terörizm, isyan ve düzenli mücadele dâhil olmak üzere tüm yelpazenin çeşitli alanlarından güç alan bir yaklaşım”* olarak tanımlamaktadır (Freedman, 2014: 8).

Peter R. Mansoor, Hibrit Savaşı *“hem devlet hem de devlet dışı aktörleri de içerebilecek ortak bir siyasi amaca ulaşmayı amaçlayan geleneksel askeri güçler ve düzensiz birlikleri (gerillalar, isyancılar ve teröristler) içeren bir çatışma”* olarak tanımlamaktadır. Düzensiz kuvvetlerin merkezi olarak yönlendirilmesine gerek olmadığını, ancak çoğu durumda düşman gücüne karşı koymak için kullanılan tutarlı bir stratejinin bir parçasını oluşturduğunu belirtmektedir (Mansoor, 2012: 5).

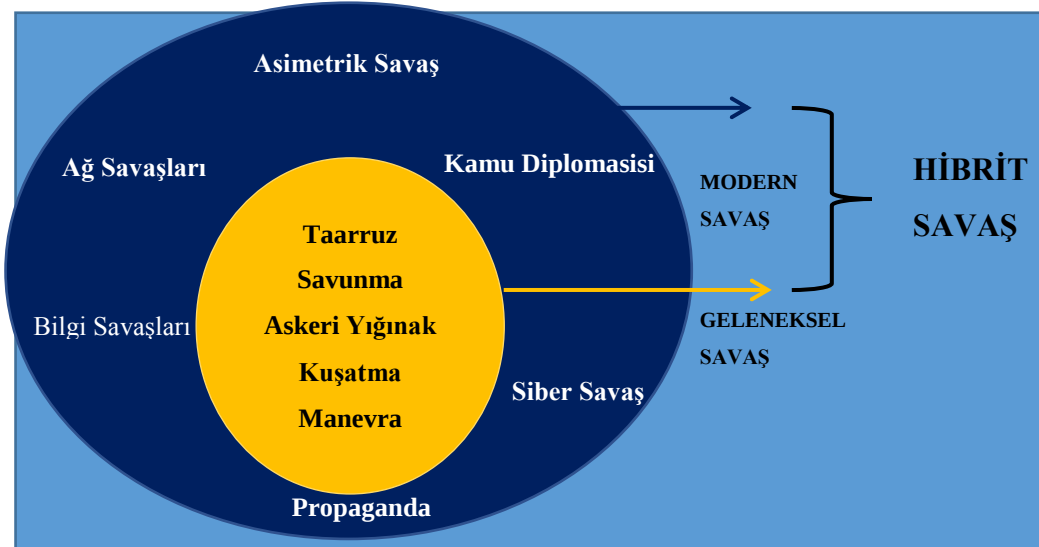
Russell W. Glenn, Hibrit Savaş için; *“eşzamanlı ve uyarlamalı olarak (1) politik, askeri, ekonomik, sosyal ve bilgi araçlarının (2) geleneksel yöntemlerin bir kombinasyonunu kullanan, düzensiz, felaket verici, terör ve yıkıcı / cezai savaş yöntemleri”* tanımını yapmaktadır (Glenn, 2016: 3). İlk bakışta Hoffman'a oldukça benzer bir tanım olduğu anlaşılmına rağmen, ‘felaket unsuru’ ve ‘askeri olmayan araçların’ dâhil edilmesi aradaki farkı ortaya koymaktadır. Glenn’e göre felaket; nüfus, altyapı, çevre, ekonomi gibi faktörleri ciddi bir şekilde etkileyen, olağanüstü seviyelerde kitlesel zayıat, hasar veya bozulma ile sonuçlanan, herhangi bir doğal veya insan yapımı olay olarak belirtmektedir. Bu nedenle, Glenn Hibrit Savaş tarafından hedeflenen toplum üzerindeki etkiyi dikkate almaktadır. İkinci olarak askeri olmayan araçların dâhil edilmesidir.

Glenn'e göre; savaşın amaçlarına ulaşılmasındaki ana rol, psikolojik operasyonlar, propaganda, ekonomik yaptırımlar, ambargolar, suç faaliyetleri, terörist faaliyetler vb. nitelikteki diğer yıkıcı faaliyetler gibi askeri olmayan araçlarla da gerçekleştirilebilmektedir. Düşman askeri operasyonlarını, tüm topluma ve özellikle siyasi yapılara, devlet otoritelerine ve yerel yönetime, devlet ekonomisine, nüfusun moraline karşı, simetrik ve asimetrik savaş operasyonlarını birleştiren düzensiz kuvvetlerle gizlice gerçekleştirebilir (Glenn, 2016: 3-5).

Hibrit Savaş, yeni teknolojileri veya mevcut teknolojiyi kullanmanın yeni yollarının bir sonucu olabilir. Bununla birlikte, genişletilmiş, hatta küresel bir alanda faaliyet gösterebilen devlet dışı aktörlerin ortaya çıkışı gibi faktörler de Hibrit çatışmalara neden olabilir. Bu anlamda modern devletlerin ve koalisyonların, teknolojiadaki muazzam farklılıklarla birleşmiş faydacı sebeplerle devam eden savaşlara müdahale etme isteklerinin artması da Hibrit çatışmalara yol açabilir. Bu süreçte Hibrit Savaş, genellikle inkâr edilebilir kuvvetlerin kullanımı, casusluk, etnik azınlıkların kullanımı ve terörizm ile karakterizedir. Bu anlamda yöntemlerin bir aracı olan Hibrit Savaş'ta şartlara ve stratejilere göre oluşturulan araçlar setiyle faaliyetler gösterilebilir (Johnson, 2018: 3-7).

Şekil 3:

Hibrit Savaş

Kaynak: Bingöl, 2015: 3

Verilen şekilde de görüldüğü gibi içerisinde birden çok unsuru barındıran Hibrit Savaş modelin doğasında belirsizlik ve kafa karışıklığı yaratmak vardır. Mevcut araştırma ve

literatüre dayanarak Hibrit Savaş tanımı şöyle olabilir: Hibrit tehditler, belirli politik hedeflere ulaşmak için devlet ya da devlet dışı aktörler tarafından koordine bir şekilde kullanılabilecek geleneksel ve geleneksel olmayan, askeri ve askeri olmayan faaliyetleri birleştirerek, konvansiyonel silahlar, düzensiz taktikler, terörizm ve cezai faaliyetlerin bir karışımını kullanan tarafların çatışması durumudur.

Ayrıca Hibrit Savaş kampanyalar, geleneksel ve alışılmadık araçlar ve taktikleri kullanarak zorlayıcı ve yıkıcı önlemleri birleştiren çok yönlü eylemlerdir. Algılanması ve yorumlanması zor olacak şekilde tasarlanmaktadır. Bu tehditler kritik güvenlik açıklarını hedef alarak, hızlı ve etkili karar vermeyi engellemek için karışıklık yaratmaya çalışır. Hibrit tehditler, kritik bilgi sistemleri üzerindeki siber saldırılardan, enerji tedariki veya finansal hizmetler gibi kritik hizmetlerin kesintiye uğraması, kamu kurumlarında kamu güveninin baltalanması veya sosyal bölünmelerin derinleştirilmesine kadar birçok şekilde olabilmektedir. Bunların farkına varılması zor olduğu için, bu tehditlere karşı koyma sürecinde spesifik ve koordineli üst düzey önlemleri zorunlu kılmaktadır (Hoffman, 2007: 23-25). Bununla birlikte, Hibrit Savaş'ı farklı kılan unsurlardan biri de; çatışmanın sonucunun izleyici (kamuoyu) algısı, savaş ortamındaki gerçeklerden daha önemli olduğundan, aktarılan bilgiler çatışmanın seyrini büyük ölçüde etkileyebilmesidir. Böylece, insanların algı ve davranışlarını kontrol etme mücadelesi de modern çatışmaların ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Neag, 2016: 21).

2.1.5.2. Hibrit Savaşta Temel Özellikler

Hibrit Savaş'ın yapısını oluşturan temel özellikler, savaşın; geleneksel/konvansiyonel, gayrinizami, sivil unsurları barındıran ve yarı askeri faktörlerin birleşimi ile doğacak yeni güçlerle ve oluşumlarla gerçekleşmesini sağlayabilmektedir.

Hibrit Savaş'ta diğer savaş yöntemlerinde olduğu gibi belirli politik hedeflere ulaşmak maksadıyla devlet veya devlet dışı bir aktör için bahsedilen bu temel faktörlerin kombinasyonunu gerektirmektedir. Bu anlamda Hibrit Savaş'ın sahip olduğu temel özelliklerden bir tanesi küreselleşmiş dünya ortamında gerçekleştirilen eylemlere 'belirsizlik durumu' kazandırmasıdır. Bu belirsizlik durumunu makul bir şekilde inkâr edilebilecek araçlar vasıtasıyla dolaylı bir yaklaşım sergilemeyi sağlayarak, kullanılan yaratıcı asimetrik metodolojiler vasıtasıyla gerçekleştirilen eylemler kamufle edilebilmektedir. Hibrit Savaşın sahip olduğu belirsizlik durumu yaratma özelliği dışında,

sürpriz unsurlar içermesi, propaganda, dezenformasyon (iç karışıklıklar yaratma vs.), siber saldırılar, bilgi savaşları, ekonomik yaptırımlar, asker-sivil ilişkilerinin kızıştirılması gibi özelliklerin tamamı arasında bütünleşik bir kampanya gerçekleştirilebilecek ve istenen etkilere ulaştırabilecek mahiyette özellikler barındırmaktadır (Hoffman, 2007: 27-28).

Şekil 4:
Hibrit Savaş Elementleri

Kaynak: Kroybko, 2016: 9

Hibrit Savaş'ın sahip olduğu diğer önemli bir özellik ise saldırgan tarafın karşı tarafa artık savaş ilan etmeden genellikle sessizce ve gizli bir şekilde savaş durumunu başlatmasıdır. Bu yöntemle saldırgan tarafın hedeflediği temel amaç, sıcak bir çatışmaya girmeden çıkar mücadelesi yaşadığı tarafa karşı daha az görünerek, stratejik hamlelerle daha çok fayda elde etme düşüncesidir. Bu stratejik adımlar tarafların birbirine yönelik asimetrik milis gruplar örgütlenme, siyasi rakip ve muhalif kesimlere propaganda ve maddi destekler sağlama, kamusal düzen içerisinde istikrarsız durumlar yaratıp bunları sürdürme ve terörü şiddetlendirme gibi eylemleri içermektedir (Horn, 2016: 16).

Özetlemek gerekirse; Hibrit Savaş'ın sahip olduğu en önemli özelliklerin başında propaganda gelmektedir. Propaganda, hedeflenen çıkarlar ve benimsetilmeye çalışılan ideolojik düşünceler doğrultusunda oluşturulan söylemleri kamuoyunun zihninde yer edecek şekilde tasarlayıp bunu farklı araçlarla ve farklı mecralarda gündeme getirmektir. Diğer bir özellik saldırgan tarafın hedef ülkenin imajını uluslararası arenada zedelemek

için gerçekleştirdiği sabotajdır. Son zamanlarda hemen her an ve her yerde duyulan ve başvuru yöntemlerinden bir tanesi de terörizmdir. Terörizmdeki esas amaç hedef ülke üzerine planlanmış bir veya birden çok eylem düzenleyerek toplum içerisinde büyük korku ve endişe uyandırmak ve hedef taraf üzerinde güvensiz bir imaj yaratabilmektir. Terörizm gerilla hareketleri ve isyan eylemlerini içerebilmektedir. Gerilla hareketleri daha çok hedef ülkenin silahlı kuvvetlerine karşı sıcak çatışmalara girme yöntemini ifade etmektedir. İsyan ise daha çok meşru yönetime karşı kitlesel eylemler başlatıp bunu olabildiğince geniş alanlara yayıp hükümet mercilerini zayıflatmaya yönelik yapılan hareketlerdir. Bu eylemler sırasında kamufle bir şekilde düzensiz askeri unsurlar, özel hareket birimleri, istihbarat ajanları ve milis güçler yer alabilmektedir (Horn, 2016: 16-23).

Sonuç olarak Hibrit Savaş'ın temel bileşen ve özelliklerini açık kavramlarla ifade etmek gerekirse; propaganda, diplomasi, liderlik, ekonomik faktörler, alınan yerel destekler, askeri unsurlar (ordu vs.) ve belki tüm bu koordinasyonu sağlayan unsur olarak istihbarat teşkilatları gibi unsurları içerdiği ve bunlar üzerinden şekillendiği ifade edilebilir.

2.1.5.3. Hibrit Savaş Eleştirileri

Her ne kadar Hibrit Savaş kavramı çeşitli platformlar tarafından kullanılsa da, kavram hala yoğun bir tartışma konusu olmakla birlikte eleştiriler de almaktadır. Bazı eleştiri konuları ise şunlardır: askeri araçların kapsamı, yenilikçiliği, belirsizliği ve diğer yeni kavramlarla karşılaştırıldığında faydalarının neler olabileceğidir.

İlk eleştirilerden biri, Hibrit Savaş tanımının ne ölçüde askeri olmayan araçları içermesi gerektiğidir. Yukarıdaki tanımlara bakıldığında, Hibrit Savaşın yalnızca askeri araçlardan daha fazlasını içerdiği anlaşılmaktadır. Ancak herkes buna katılmamaktadır. Örneğin, Mansoor (2012: 2-3), askeri olmayan araçları, Hibrit Savaş tanımı ihmal ettiği anlaşılmaktadır. Sadece güçlerin davranışta bulunma şekline odaklanmaktadır. Ayrıca, Hibrit Savaşın sosyal yönüne odaklanan McCuen (2008) ile karşılaştırıldığında durumun tam tersi görülmektedir; rakiplerin hedeflerine ulaşmak için toplumları ve uluslararası topluluğu nasıl kullandıkları öne çıkmaktadır. Bunlara ek olarak, Hoffman (2007: 17-19) ve Glenn'in (2009: 3) tanımlarında görüldüğü gibi, askeri olmayan araçların da Hibrit Savaşta dikkate alınması gerekip gerekmediği açık değildir.

İkinci eleştiri noktası ise Hibrit Savaşta tanımlanan olgunun yeni olup olmadığı ya da her dönemden beri görülüp görülmediği üzerine devam etmektedir (Wilkie, 2009: 13-17). Mansoor (2012: 2-3), geleneksel ve düzensiz araçların kullanılmasının eski zamanlardan beri savaş taktikleri olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte, Murray (2012: 72-75) Amerikan devriminin bir Hibrit Savaş yöntemiyle gerçekleştiğini savunmaktadır. Glenn'e göre ise, (2009: 3) şu anda Hibrit Savaş olarak adlandırılan kavramın içerik olarak yeni bir şey olmadığını ve tarihsel olarak daha önceleri de görüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca, Glenn (2009: 3), “yeni” ifadesinin, günümüzdeki modern savaşın daha iyi anlaşılması için bir tartışma ortaya çıkarabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, Hibrit Savaşın yeni bir olay olup olmadığı ya da yüzyıllar boyunca ortaya çıkmış olup olmadığı tartışması başlı başına bir eleştiri noktası olmaktadır. Çünkü bu tartışma çoğunlukla Hibrit Savaşın tanımı veya özellikleri konusunda evrensel olarak kabul görmüş bir fikir birliğinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Üçüncüsü, Hoffman'ın (2007: 19) kabul ettiği gibi, akademik literatürdeki aşırı tanımların miktarı, Hibrit Savaşın belirsiz bir kavram olarak görülmesine katkıda bulunmasıdır. Aynı şekilde bu sorun Hibrit Savaşın tanımı ve özellikleri üzerine evrensel olarak kararlaştırılmış bir eksikliğe kadar takip edilebilir olmasıdır. Bu nedenle kavramın uygunluğu eleştirilirken, çok soyut olduğu ve düzensiz bir savaşın geleneksel savaşla ya da düzensiz savaşın bir alt kümesi olarak bir kombinasyonundan başka bir şey olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca, Hibrit Savaşın sadece olguların daha iyi anlaşılabilmesi ve politika oluşturma kavramı olarak tasarlanmadığının bir yolu olarak kullanılması inancı vardır. Örneğin; Hoffman (2009: 6) “günün sonunda ‘hibrit’ teriminin terk edildiğinde ve idealize ölçülerle saf batı kategorizasyonları arasındaki geniş gri alanı daha iyi karşılayabileceğini” söylemektedir.

Son olarak; konvansiyonel ve düzensiz savaş arasındaki çizginin bulanıklaşması, bunun neticesinde yeni savaş kavramının bunu açıklamasına yönelik bir ihtiyacı doğurduğu belirtilmektedir. Hibrit Savaş kavramı ise bu kavramlardan birine bir örnek olarak verilmektedir (Hoffman, 2007: 20). Neticede tartışmalı bir kavram olan Hibrit Savaş; günümüzde farklı platformlar tarafından belirli savaş eylemlerini etiketlemek ve karşı önlemler geliştirmek için kullanıldığı söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında Hibrit Savaş'ın yeni olmadığı veya modern savaşların paralelinde bir açıklamayı devam ettirdiği düşüncesi kavrama yönelik yapılan eleştirilerin

başında geldiği söylenebilir. Bununla birlikte, herhangi bir tehdit savaşın tek bir şekli ve boyutu ile sınırlı olmadığı sürece hibrit olabilir. Herhangi bir tehdit veya güç kullanımı hibrit olarak tanımlanacaksa, terimin değerini kaybedebilmesi ve modern savaşçı açıklamak yerine kafa karışıklığına yol açabilecek olması Hibrit Savaşa bir eleştiri olarak söylenebilir.

2.2. İstihbarat Teşkilatları

İstihbarat teşkilatlarının en az dört ana sebepten dolayı var olduğu söylenebilir. Bunlar: stratejik sürprizlerden kaçınmak, uzun vadeli uzmanlık sağlamak, politika sürecini desteklemek ve bilgi, ihtiyaç ve yöntemlerin gizliliğini korumak.

Dünyada, tamamen askeri olan tehditler dışında birçok alanla ilgili olarak doğada giderek daha fazla artan tehditler görülmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, BM; ulus ötesi terörist gruplar gibi giderek daha güçlü devlet dışı aktörler de dâhil olmak üzere ulusal güvenliğe yönelik yeni tehditlerin ortaya çıkmasıyla mücadele etmektedir (Vitkauskas, 1999: 10). Aynı şekilde devletlerin kendi ulusal güvenlikleri için mücadeleleri hep var olmuştur ve bunu devletin sahip olduğu kurumlar ve araçlar vasıtasıyla yapmıştır. Bu anlamda bir devletin sahip olduğu istihbarat teşkilatının faaliyetleri ulusal güvenliğe karşı gerçekleşen tehditleri lağv etmede önemli bir yere sahip olmaktadır. İstihbarat teşkilatlarının faaliyetleri genel olarak “istihbarat çarkı”nın; planlaması, modellenmesi, toplanması, işlenmesi, üretilmesi, yayılması, tekrarlanması şeklinde modellenmektedir. Literatürde biçimsel sürecin faydası hakkında tartışmalar olsa da; planlama, toplama ve işleme aşamalarının hepsi istihbarat teşkilatlarının yetenekleri olarak modellenmesi gerekmektedir. Planlama aşamasında, istihbarat tüketicileri bilgi gerekliliklerini üretir ve bunları istihbarat teşkilatlarına gönderir. Bu bilgi gereklilikleri istihbarat teşkilatları içindeki birimler için görevler üretmek maksadıyla kullanılmaktadır. Bunlar daha sonra önem sırasına göre önceliklendirilir ve bunları yönetebilecek birimlere gönderilir (Vitkauskas,1999: 12).

Ulusal güvenliği korumak amacıyla, bir devletin politik, ekonomik, bilimsel veya askeri işleriyle ilgili hassas bilgilerin gizli tutulması gerekir. Bütün ülkelerin, başka devletlerin amaçlarını ilerletmek için edinmeye çalıştığı sırları vardır. Bu anlamda istihbarat teşkilatları, ilk savunma hattı olarak uygun bir şekilde kullanıldığında, demokrasinin, ulusun ve halkının güvenliğini ve refahını güvence altına alma, iyi yönetişimi ve devletin

etkin ve verimli işleyişini sağlama yeteneğine katkıda bulunur. Sorumlu demokratik liderlerin ellerindeki istihbarat; devlete, halkının güvenlik tehditlerine karşı zamanında müdahale edilmeleri, zarar, ölüm ve yıkımın önlenmesi için tespit edilmesini sağlama konusundaki mutlak yükümlülüğünün asıl katkısıdır (Behrman, 2003: 3-4).

21. yüzyılın dünyası, tarihin diğer zamanlarından daha fazla belirsizlik ve tahmin edilemezlikle birlikte yeni tehlikelerle doludur. İstihbarat; aktörlerin, kriz kaynaklarının ve çatışma araçlarının çoğalması, ekonomik karşılıklı bağımlılığı arttırma, teknolojik gelişmeleri hızlandırma ve bilgi ve iletişimin artan bağlayıcılığı ve dolayısıyla oyundaki yeni dinamikler ve kırılganlıklar ile daha da karmaşık hale gelmektedir. Hükümetler bunlara cevap verebilmek için bunları anlamalıdır. Genellikle, mevcut seçeneklerin erken sorunların nasıl belirlendiğine bağlı olacağı söz konusudur. Sonuç olarak, doğru seçeneği seçmek, sonuçların ne olacağını bilinmesine bağlı olacaktır. Bir eylem rotası seçildiğinde, kararın etkilerinin ne olacağını bilmek çok önemlidir, böylece gerekli düzenlemeler yapılabilir. Her durumda, doğru seçimi yapmak mevcut bilgilerin kalitesine bağlı olacaktır. Bu nedenle, bilgilendirilmiş karar ve politika oluşturma, yeterli istihbarat, değerlendirme ve uyarı gerektirir (Behrman, 2003: 5-6).

Geleneksel olarak, demokratik devletler iç ve dış güvenliklerini ayırır ve böylece iç ve dış istihbarat servislerini de bölerler. Bu farklı istihbarat birimleriyle, ulusal sınırlar içerisinde ve sınır dışında istihbarat operasyonları için farklı kural ve yasalar uygulanmaktadır (Group, 2003: 5).

2.2.1. İç İstihbarat Teşkilatlarının Görevleri

İç istihbarat servislerinin görevleri genel olarak iç güvenlikle ilgili istihbarat elde etmek, ilişkilendirmek ve değerlendirmek olsa da, bu görevler ülkeye bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Ancak tüm iç istihbarat servisleri için esas olan devletin başta kolluk güçleri ve diğer kanun uygulayıcı kurumlarına ve devletin diğer düzenleyici kurumlarına destek ve yardım sağlamak için ortak bir birincil görev üstlenmektir. Bu görev, güvenlik istihbaratlarının toplanması ve aşağıdaki alanlarda gizli olarak düzenlenen tehditlerin, eylemlerin ve faaliyetlerin önlenmesi ve karşılanması için ayrıntılı bir bilgi birikimi oluşturmak suretiyle gerçekleştirilir. Bunlar; casusluk, sabotaj ve yıkılma, terörizm, siyasal, etnik ve dini aşırılıkçılık, organize suç, narkotik üretimi ve ticareti, kara para ve kara para aklama, kitle imha silahlarının yayılması, yasadışı silah ticareti, yasadışı göç,

silah ve diğer kaçakçılık türleri, elektronik saldırılar, bilgisayar korsanlığı ve yayma vb. şeklindedir (Group, 2003: 23).

Bunlar dışında çoğu zaman, iç istihbarat servisleri ayrıca hassas hükümet pozisyonları için yetkili olan ve bu yetkilere sahip olabilecek adayların arka plan güvenlik kontrollerini yapma ve inceleme gibi görevleri de üstlenmektedirler. İç istihbarat servis çalışanları görevlerini yerine getirirken genel olarak; iletişimin kesilmesi, gizli dinleme, soruşturma altındaki hedeflerin konuşmasını gizlice takip etme, hedef içindeki kendi aracıları organize etme ve gözetim gibi temel gizli istihbarat kaynaklarını kullanmaktadırlar (Vitkauskas,1999: 12-15).

2.2.2. Dış İstihbarat Teşkilatlarının Görevleri

Dış istihbarat servislerinin görevi genel olarak dış güvenlikle ilgili dış istihbarat elde etmek, ilişkilendirmek ve değerlendirmek ve uyarı amaçlı olmakla birlikte, görevler bir ülkeden diğerine değişebilmektedir. Dış istihbarat servisleri, hükümetlerin değişen ihtiyaç ve isteklerinin yanı sıra ulusal gerçekleri ve gereksinimleri de dikkate almaktadır. Ancak, bazı çekirdek görevler neredeyse bütün dış istihbarat servislerinde ortaktır (Group, 2003: 24-28).

2.2.2.1. Güvenlik Politikası ve Dış Politika Desteği

Güvenlik ve dış politikada karar vericilere destek vermek, dış istihbarat servislerinin başlıca görevi olarak kabul edilmektedir. Bu görev, uygun bir müdahaleyi çerçevelemek için zaman içinde ulusal güvenlik veya ulusal çıkarları etkileyebilecek gelişmelere önceden uyarı verilmesini ve özellikle de silahlı kuvvetlerin kullanılmasını veya müdahalesini gerektirebilecek kriz ve çatışmaları önlemeyi ön görmektedir. Dış istihbarat faaliyetleri; birkaç seçenek, adım ve önlemden hangisinin ulusal güvenlik ve dış politika hedeflerine ulaşmada en etkili olabileceğini belirlemek için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca dış istihbarat faaliyetleri, ikili veya çok taraflı anlaşma müzakerelerinde diplomatik girişimlere yardımcı olmak için de etkili olabilmektedir (Gentry, 2016: 467-468).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana stratejik, politik ve ekonomik çevrenin hızlı bir şekilde gelişmesi, hükümetlerin sürdürmesi gereken güvenlik konularında bilgi arayışını daha da ilerletmiştir. Geleneksel askeri tehditlerin azalmasıyla birlikte, çoğalma,

küreselleşme ve istikrarsızlaşma ile bağlantılı yeni riskler ve tehlikeler, güvenlik zorluklarını çoğaltırken, değerlendirmeleri daha da karmaşık hale getirmektedir. Bununla birlikte gelişmeler daha az öngörülebilir hale gelirken, krizler ve çatışmalar daha az hesaplanabilir olmaktadır. Ulusötesi risklerin ve tehlikelerin ağır basmasıyla birlikte ulusal güvenlik, bölgesel ve küresel istikrara ve benzer düşüncelere sahip ülkelerin dayanışmasına daha da bağımlı hale gelmektedir. Coğrafi mesafeler artık yeterli güvenlik sağlayamayacağından, devletler krizleri ve çatışmaları bir şekilde etkilemeli, güvenlik ve dış politika istihbaratıyla daha fazla çatışma önleme, kriz yönetimi, kriz tepkisi ve koalisyondaki barışı koruma ve istekli olmaya odaklanabilmelidir (Group, 2003: 28-29).

2.2.2.2. Devlet Güvenliğini ve Ulusal Çıkarları Tehdit Eden Yurtdışı Faaliyetlerin Tespiti

Eşit derecede önemli bir dış istihbarat görevi; vatandaşların hayatını, yurtdışındaki taşıma ve kurulum araçlarını ve ulusal çıkarları tehdit edebilecek olan özellikle uluslararası faaliyetler olmak üzere mevcut veya gelişen riskleri, tehlikeleri ve fırsatları tespit etmeye odaklanmaktır. Özellikle terörist grupların, uluslararası organize suç gruplarının, uyuşturucu üreticilerinin ve insan tacirlerinin faaliyetleri hakkında iyi ve zamanında verilen dış istihbarat, diplomatik girişimler, diğer ulusal müdahaleler veya karşı önlemler için temel teşkil edebilmektedir. Ayrıca, diğer devletlerin veya devlet dışı aktörlerin bu tür faaliyetlerini bozma veya onları kontrol altına alma çabaları için kilit rol oynayabilir (Group, 2003: 29).

2.2.2.3. Bilgi Harbi

Dış istihbarat faaliyetleri arasında ‘bilgi harbi’nde baskın olmayı sağlama olmasa da üstünlüğü belirleme görevini desteklemek ve elektronik saldırılara karşı koruma sağlamak için gereklidir. Bu görev bilgi sistemleri ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeyle birlikte büyümüştür ve giderek daha önemli hale gelecektir. Bilgi harbi; bu sistemlerdeki verileri elde etmek, bu verileri işlemek veya sistemleri çökertmek amacıyla, diğer ülkelerdeki bilgi sistemlerine elektronik erişim sağlamak için hükümetler, gruplar veya bireyler tarafından üstlenilen saldırgan, yanı sıra bu tür faaliyetlere karşı koruma faaliyetlerini ifade eder (Gentry, 2016: 469).

Devlet kurumlarının telekomünikasyon bağlantıları, taşımacılık, finansal transferler, su, enerji, güç kaynakları ve diğer endüstriyel sistemler kritik bir şekilde birbiriyle bağlantılı

otomatik bilgi ve kontrol sistemlerine bağılıdır. Bu sistemlerin birçoğu düşmanca kişi, grup veya ülkeler tarafından bilgisayar tabanlı bozulma, manipülasyon veya yolsuzluklara karşı potansiyel olarak hassastır. Kamuda ve özel sektördeki bilgisayar ağlarının korunmasını sağlamak için gereken eylemlerin kapsamı nispeten istihbarat servislerinin kapasitesini aşabilmektedir. Bilgi harbi konusundaki istihbarat tehditlerinin yurt dışından tetiklenmesi, istihbarat servisinin altyapısını korunmaya yönelik çabaları koordine etmek için etkili bir hükümet yapısı kurmanın temelini oluşturmaktadır (Group, 2003: 28-30).

2.2.2.4. Askeri Harekâta Destek

Geleneksel olarak dış istihbarat faaliyetlerinden biri, yalnızca ulusal alana, bölgeye ve altyapıya yapılacak herhangi bir saldırı için uyarıda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda her türlü askeri harekâtın planlanması ve yürütülmesi için gerekli istihbaratın sağlanmasını da içeren silahlı kuvvetlerin operasyonlarına destek sağlamaktır. Dış istihbarat birimlerinin bu görevi geçmişte, büyük ölçüde muhalif kuvvetler hakkında savaş bilgisinin düzenini aktarmaktan oluşurken, süreç içerisinde daha da karmaşık bir göreve doğru genişlemiştir. Savaşın hızla değişen karakteri nedeniyle, esas görev; savaş alanlarının saydamlığını sağlamak ve giderek daha hızlı bir şekilde savaşları kazanmak için belirleyici hassasiyetin çarpma silahlarını desteklemeyi hedeflemekte, kaynakları değiştirmekte, savaşçıları destekleyerek kritik ancak daha uzun vadeli sorunlardan uzaklaştırmayı benimsemektedir (Group, 2003: 28-31).

Bununla birlikte, kuvvetlerin korunması ve savaşın içinde ya da savaş içinde olma olasılığıyla kuvvetlerin desteklenmesi en yüksek önceliğe sahipken, gelecekte ise hedeflere ulaşılmasını sağlayan, ancak herhangi bir taahhüdünden kaçınan istihbaratın kullanılması daha önemli hale gelmektedir. Ayrıca karmaşılaşan tehditlerden dolayı bir devletin girebileceği savaş türünü belirleme, ulusal ve uluslararası güvenliğe zarar verecek olanları engellemenin üstlenilmesi faaliyetleri de istihbarat servislerine bırakılabilmektedir (Gentry, 2016: 467-470).

2.2.2.5. Ekonomik İstihbarat Desteği

Ekonomik verilerin toplanması ve analizi, dış istihbarat servislerinin başka bir geleneksel görevidir. Liberal demokratik politika ve uygulamaların istihbarat servislerinin endüstriyel casusluğa girmelerini ve gizli olarak ticari sırların toplanmasını ve yabancı

ticari firmaların tescilli bilgilerinden birinin özel firmalara fayda sağlamasını yasakladığından kendi ülkesinde, faaliyetlerin ulusal çıkarları etkileyebilecek alanlara odaklanması gerektirmektedir. Bunlar arasında enerji ve diğer kaynaklar, ilgili ekonomik problemler, dış ekonomik potansiyel ve koşullar, dünya çapındaki ekonomik eğilimler ve ticari müzakereleri desteklemek için istihbarat elde edilmesi sayılabilir (Gentry, 2016: 467-471).

Günümüzde çok daha fazla veri bulunmasına rağmen, bu bilgilerin hala kısıtlandığı, kullanılmadığı veya güvenilmez olduğu ülkeler var. Ayrıca, yurtdışında enerji kaynaklarının mevcudiyeti ve para birimlerinin istikrarının yabancı hükümetlerin veya grupların eylemlerinden etkilenebileceği veya ulusun ticari firmalarının yabancı hükümetlerle sözleşmelerin yapılmasında rekabetçi bir dezavantaja maruz kaldığı durumlar da vardır. İkincisi, çoğu zaman haksız ticaret uygulamalarının veya rüşvet ve “geri tepme” gibi talihsiz eylemlerin bir sonucudur. Yabancı rakipler tarafından üstlenilen ya da yabancı bir hükümetin işleme başka bir şekilde dâhil olduğu durumlarda. Bu gibi durumlarda, istihbarat servisleri karar vermek ve durumu düzeltmek için ilgili hükümetlerle diplomatik bağlantılar kurmak için çok önemli olabilir. Neticede bu faaliyetleri yurtdışında belirlemek, dış istihbarat servisleri için meşru bir görev olarak kabul edilmektedir (Group, 2003: 29-32).

2.2.2.6. Anlaşmaların ve Müzakerelerin İzlenmesi Desteği

Dış istihbarat servisleri ayrıca müzakereleri, anlaşmaları ve devletin taraf olduğu veya ulusal çıkarları olan her türlü yaptırımı izlemek ve etkinliğini ölçmek için de büyük öneme sahiptir. Bu görev; uluslararası bankalarla olan bağları, çeşitli iletişim kanallarını kullanmalarını, bireysel dış ticaret ve nakliye şirketlerinin faaliyetlerinin izlenmesini içermektedir. Görevlerini yerine getirirken, dış istihbarat servisleri olası ve mevcut tüm kaynakları ve gizli istihbarat tekniklerinin tamamını kullanabilmektedir (Group, 2003: 30-33).

2.2.3. Dış Politikada İstihbaratın Önemi

Dış politika, bir ülkenin diğer ülkeler ve uluslararası meselelerle ilgili olarak gerçekleştirmeyi düşündüğü bir amaç veya hedefler dizisi olduğu söylenebilir. Devletler uluslararası sistemdeki tek aktör değildir ve gittikçe artan bir şekilde bir ülkenin dış politikası; uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler, ittifaklar, bölgesel kuruluşlar ve

diğer uluslararası aktörlerle etkileşimleri içerecek şekilde ülkelerle ilişkilerin ötesine geçmektedir. Dış politika ayrıca bir ülkenin uluslararası hedeflerine ulaşmak için kullandığı araçları veya motivasyonları da içermektedir. Kısaca, dış politika bir ülkenin nasıl karar verdiğini, neye karar verdiğini ve nasıl davranıp nasıl davranmayacağını kapsamaktadır (Peterson, 1988: 214).

Dış politikayı kabul etmek ve uygulamak, askeri stratejileri planlamak ve silahlı kuvvetleri düzenlemek, diplomasi kurmak, silah kontrol anlaşmalarını müzakere etmek veya uluslararası örgütlenme faaliyetlerine katılmak için ulusların geniş bilgi gereksinimleri vardır. Bu gerekliliklerin bir sonucu olarak, birçok hükümet, tehlikelerin ve belirsizliklerin hâlen mevcut olduğu bir dünyada hayatta kalmak için bir tür istihbarat kabiliyetini korumaktadır. İstihbarat, siyasi (ve askeri) gücün korunması ve genişletilmesi için esastır. Böyle olmasına rağmen uygulamada istihbarat, politikanın belirlenmesini nadiren etkiler. Ancak bununla birlikte, sıklıkla politikanın yürütülmesini etkiler. Bu bağlamda istihbarat desteği dış politika uygulamalarında kesinlik ve güven katarak sürece pratiklik verir ve odağı mevcut genel sonuçlara çeker (Peterson, 1988: 219).

Günümüz uluslararası sistemi içerisinde deyim yerindeyse istihbarat örgütlerinin altın çağını yaşadığı söylenebilir. Yukarıda ifade edildiği gibi uluslararası sistemin tek aktörü devletler değildir. Ülkenin dış politikasının diğer ülkelerle olan ilişkilerin ötesinde genişlemesi durumunda; uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve bölgesel kuruluşlar sisteme dâhil olmaktadır. Aslında istihbarat, politik gücün korunması ve genişlemesi için çok önemlidir, ancak pratikte istihbarat, politikanın belirlenmesini etkilemektedir. Karar vericiler mevcut istihbarat analizi ve organizasyonları sayesinde daha iyi karar verebilirler. İstihbarat teşkilatları varlığının önemli bir diğer nedeni ise siyasi konulardaki belirsizlikleri azaltma amacı olmasıdır (Peterson, 1988: 221).

Eğer bilgi güç ise, istihbaratın kendisinin bir güç biçimi olduğu da düşünülebilir. Örneğin bilgi, maddi veya zorlayıcı iktidar biçimlerinin kullanılmasını destekleyebilir. Bu anlamda istihbarat politika ve kararlar için temel oluşturmaktadır. Politikalar genellikle ilkelere dayalı olarak formüle edilir veya ideolojiye dayandırılırken, istihbarat “kuru” bilgiyi değerlendirerek üretilir. Pratikte istihbarat bilgisi ise, bilgi aramadan önce bile oluşturulmuş seçilmiş bir eylem sürecini destekleme kabiliyetine, bu şekilde tersine çevrilmiş bir bilgi/güç ilişkisi yaratacağına karar vermeyi sağlamaktadır (Handel, 1989: 218).

İstihbarat süreci ya da istihbarat teşkilatların ürününün dış politikalara rehberlik etmede ya da onu takip etmedeki rolü ve performansı hakkında somut bir şekilde ne kadar bilgimiz var? İstihbarat bilgisi, aslında, dış politikayı “yönlendirir” mi? Başka bir deyişle, etkili bir dış politika sorunu, nihai olarak, nesnel gerçekleri bildiren etkin istihbarat teşkilatları sorunundan daha az mıdır? Bu gibi soruların cevaplarını aramak dış politikada istihbaratın önemini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan bir devlet işlevi olarak, istihbarat süreci normalde gizlilik içinde yürütülür. Bu anlamda entelektüel bir girişim olarak stratejik dış istihbarat görevi; geçmiş olayları anlamayı, mevcut koşulları doğru yorumlamayı ve geleceği öngörmeyi içerir. Bu tür entelektüel çabaların ürünü veya sonucu, dış politika da karar verme sürecinde etkili bir faktör olabilir. Konunun karmaşıklığına ek olarak, istihbarat tekniklerinin savaşta ve barışta geniş ve farklı çeşitte dış politika işlevleri için kullanılmaktadır. Uzmanların ihtiyaç duyduğu gizli verileri toplamak amacıyla sabotaj, siyasi suikast, aldatma, paramiliter girişimler ve casusluk yöntemiyle yabancı seçimlere müdahale etmeye kadar uzanan birden çok yöntem kullanılabilmektedir (Handel, 1989: 222).

2.2.3.1. Dış Politika Süreci ve İstihbarat Modelleri

Sosyal durumla alakalı bir olayı ve bunu etkileyen bütün faktörlerle birlikte analiz etmek zor bir iştir. Bunun altında yatan temel sebep ise; esasen sosyal bilimlerin konusunun temelini oluşturan, çok kompleks bir unsur olan insan yapısıyla alakalıdır. Bu sofistike durumdan çıkmak için somut dünyanın bazı soyutlama düzeyine çekildiği modeller oluşturulmuştur.

Dış politika sürecinin birkaç modeli vardır. En yaygın olanlardan biri “rasyonel-aktör” modelidir. Bu model, politika yapıcılarının seçeneklerini incelemelerini, hedeflerini belirlemelerini, seçeneklerine ulaşmanın çeşitli alternatif yollarını incelemelerini ve seçilen politikayı uygulamak için en etkili yöntemi seçmelerini önerir (Spanier, 1981: 309). Bu model güvenilir istihbaratlar gerektirir. İstihbarat olmadan rasyonel aktör modeli düzgün çalışmamaktadır.

Başka bir görüş ise “bürokratik model”. Bu modele göre yürütme organının çeşitli bölümleri hangi politikanın olması gerektiğine dair farklı görüşlere sahiptir. Bu görüşler kısmen bürokratik birimlerin birbirinden farklı, kendilerine yönelik amaçlarına dayanmaktadır. Bu modele göre politika, bürokratik aktörler arasındaki anlaşmazlığın

sonucudur (Peterson, 1992: 221-223). Askeri ve istihbarat teşkilatları gibi ulusal güvenlik kurumları bürokratik mekanizmanın parçaları olduğundan, istihbaratın bürokratik modelinde de söylenebileceği bir söz vardır.

Son olarak ‘sibernetik (güdübilim)’ ve beklenti teorisi modelleri vardır. Sibernetik karar verme modelinde; bilgi geri bildirim döngüleri kullanılarak, belirsizlik en aza indirgenmektedir. Sibernetik yaklaşım, karar vericilerin karmaşık problem çözme durumlarında rasyonel modeli gerçekleştirmek için gereken temel bilişsel becerilerden yoksun olduklarını belirtmektedir (Mintz & DeRouen Jr., 2010: 15-16).

Beklenti teorisinde ise; insanların kazançlar konusunda riskten ve riskleri kabul etmekten kaçındığını gösterilmektedir. Beklenti teorisi, varlık seviyelerine dayanan diğer rasyonel modellere bir alternatif olarak gösterilmiştir. Beklenti teorisi bir referans noktasından sapmalar etrafında inşa edilmiştir. Kazanç ve varlık seviyesindeki kayıplar kritiktir görülmektedir. Özetle beklenti teorisi iki aşamadan oluşur. İlk aşama olan düzenleme aşamasında, karar verilir ve seçenekler belirlenir. Sonuçlar ve bunlarla ilişkili olasılıklar da belirlenir. Çerçeveleme etkileri bu aşamada gerçekleşir, çünkü beklenti teorisi karar bilgilerinin sunulma şeklinin seçimi etkileyebileceğini iddia etmektedir. Bu iddia, rasyonel modelin bilgi düzeninin ve yönteminin seçimin kritik belirleyicileri olmadığı konusundaki ısrarına karşı durmaktadır. Böylece bilgi karar sonucunu değiştirecek şekilde çerçevelenebilir. Beklenti teorisinin ikinci aşaması da değerlendirme aşamasıdır ve burada bir seçim yapılır. Bu seçim referans noktasına ve değer veya faydalı fonksiyona dayandırılır. Belirtildiği gibi, beklenti teorisi referans noktasındaki değişiklikleri kritik olarak kabul etmektedir (Mintz & DeRouen Jr. 2010: 16-20).

2.2.3.2. Dış Politika Hedefleri ve İstihbarat

Bir ülkenin ulaşmaya çalıştığı uluslararası hedefleri, en özel olandan (sınır anlaşmazlığını çözme) en genele (ülkenin etkisini artırma) kadar çeşitlilik göstermektedir. Devletlerin egemen olduğu uluslararası sistemde, sıklıkla rekabet halindeki ülkeler arasında, dış politika hedefleri genellikle kendi kendine ilgilenen hedeflerdir. Daha az sıklıkla, hedefler için birkaç ülke kendi aralarında işbirliği yapabilir (ittifak davranışı) veya yine daha az sıklıkla idealizm (insancıl dış yardım) tarafından motive edilebilir. Ülkeler kendilerini ilgilendiren hedeflere yöneldiğinde, “ulusal çıkarlarını” takip etmektedirler. Bu bağlamda

ulusal çıkar politikalarının izlenmesinde ülkeler önemli derecede istihbarata ihtiyaç duymaktadırlar (Herman, 1996: 156).

İlk olarak ulusal çıkarların temel unsuru, bir ülkenin vatandaşlarının fiziksel güvenliğini ve refahını sağlamaya yönelik yapılan ‘ulusal savunma’ olduğu söylenebilir. İkinci bir unsur, kaynakların temininden, ticaret dengelerinden, parasal döviz kurlarından ve uluslararası politik ekonominin diğer faktörlerinden etkilendiği sürece devletin ekonomik refahını sağlamaktır. Ulusal çıkarların üçüncü unsuru, uygun bir siyasi ortam sağlamaktır. En azından bu, bir ülke vatandaşlarının kendi hükümet biçimlerini seçebilme yeteneğini içerir ve aynı zamanda başkalarının kendi değerleri ve süreçleriyle uyumlu olan diğer ülkelerde değerleri (bireysel haklar) ve süreçleri (demokrasi) teşvik etmeyi de içerebilir. Dördüncü bir ulusal çıkar unsuru, ulusal uyumu sağlamaktır. Bu, dış politikalardan veya diğer baskılardan (iç savaşı tehdit eden ayrılıkçı hareketler) kaçınılması, uzlaşmaz iç bölünmeler veya ülkeyi parçalayabilecek diğer çatışmalardan kaçınmak anlamına gelmektedir (Handel, 1989: 226).

Devletler, dış politika hedeflerine ulaşmak çeşitli araçlara sahiptir. Bu araçlar arasında askeri araçlar, nüfuz etme ve müdahale aracı, diplomatik taktikler ve gizli operasyonlar bulunmaktadır. Bir ülkenin bu araçlardan herhangi birini kullanma derecesi, başka bir ülkeyi arzulanan şekilde davranmaya zorlama veya ikna etme kabiliyeti olarak ifade edilebilirken bu ülkelerin sahip olduğu güce göre değişebilmektedir. Bu anlamda dış politika sürecinde gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri, dış politikayı başarılı bir şekilde uygulamak için ülkeler tarafından geniş çapta kullanılmaktadır. Gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri daha çok ‘gizli eylemler’ şeklinde olmaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen faaliyetler savaş ve diplomasi gibi araçlara nazaran daha çok karşı konulamaz bir alternatif olabilmektedir. Çünkü açık mücadeleler her zaman daha çok tepkiyle karşı karşıya kalabilmekte ve bunun geri dönüşü ise devletlere ağır bir şekilde olabilmektedir (Peterson, 1992: 220-225).

2.3. Hibrit Savaş Örnekleri ve İstihbarat

Çalışmanın bu kısmında örnek olaylar üzerinden Hibrit Savaş modeli incelenecektir. Bu bağlamda ilk olarak 2006’da İsrail ve Hizbullah Terör Örgütü arasında yaşanan savaş ele alınacaktır. Daha sonra 2014’te Rusya-Ukrayna arasında yaşanan savaş incelenecektir.

2.3.1. 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı

2.3.1.1. İsrail İstihbaratı ve İsrail'in Savaşın Önceki Durumu

İsrail, tarihsel olarak Ortadoğu'nun Arap ve Müslüman nüfuslarına karşı sürekli mücadele etmiş, tartışmalı bir coğrafi alanda güçlü bir devlettir. İsrail genellikle baskın bir Yahudi demografisini içerir ve hem güçlü bir iç ekonomi hem de dış gelirler ve himaye ile desteklenmektedir. İsrail'in askeri-sanayi bileşenleri Orta Doğu bölgesindeki en gelişmiş olandır. Gelişmiş yer, hava ve deniz platformlarını daha da geliştirerek, iç ve dış savunmayı birden fazla cephede yapabilen güçlü bir modern askeri güç haline getirmektedir (McCulloh & Johnson, 2013: 19-21).

Uzlaşma ya da işgal konularında sabit bir politikaya sahip olmayan, daha doğrusu uzlaşmaya yanaşmayan İsrail, istihbarat için milli gelirinden en fazla pay ayıran ülkelerden biridir. Bu durum İsrail'in savunma politikalarına ve güvenlik konusuna ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca hemen hemen bütün istihbarat personeli (Araplar ve dindar Yahudiler dışında) silahlı kuvvetlerde görev yapmış olması ve sonrada yedek sınıfta hazır istihbarat personeli olarak beklemesi İsrail toplumunun ne kadar militarize olmuş bir toplum olduğunu da göstermektedir. Bu görev şekli her daim göreve hazır bir personel altyapısı ve genişletilmiş taktik alternatiflerle birlikte her türlü politik karar safhasında güç kullanma ve hazır birlik olanakları sağlamaktadır (Todd & Bloch, 2006: 196-197).

İsrail istihbaratı, devletin esasen kuşatma altında olduğu zihin altyapısı ile şekillenmiştir. İsrail'de; Genel Güvenlik Servisi (Sherut ha-Bitachon ha-Kali -Shin Bet, iç istihbarat), İstihbarat ve Özel Görevler Enstitüsü (ha-Mossad le-Modi'inule-TafkidimMeydahadim-Mossad, dış istihbarat) ve Askeri İstihbarat Servisi (Agaf ha-Modi'in-Aman) olmak üzere üç temel istihbarat teşkilatı vardır. İsrail'de ayrıca ordu ve polisgizli teşkilatları vardır ve bunlar işgal altındaki topraklarda gizli kimliklerle görev yapmaktadırlar. Mista'averim (yağmacı) birimi bunlardan biridir (Lowenthal, 2009: 511).

Tel-Aviv merkezli ve yüksek sayıda personeli bulunan Mossad sekiz birimden oluşmaktadır. En büyük birimi; casusluk operasyonlarını gerçekleştiren ve dünyanın hemen her yerinde resmi veya gayrı resmi kimliklerle çalışan ajanları bulunan Toplama Birimi'dir. Bununla birlikte Siyasi Aksiyon ve İrtibat Bürosu ise, müttefik istihbarat teşkilatlarıyla ve İsrail'in resmi diplomatik ilişkilerinin olmadığı birçok ülke ile

bağlantılar kurarak istihbarat sürecine katkılar sunmaktadır. Özel Operasyonlar Birimi de suikast, sabotaj, paramiliter ve psikolojik operasyonlar gerçekleştirir ve görevi genelde onlarla çalışan medya birimlerine ve bazen de tüm medyaya röportaj veren Psikolojik Savaş Birimi ile (Loha-maPsichologit -LAP) birlikte çalışmaktadır (Todd & Bloch, 2006: 197).

İç güvenlik teşkilatı olarak görev yapan Shin Bet; üç operasyonel birime ve beş operasyon desteği birimine ayrılmıştır. Bu birimlerden biri olan Arap İşleri Birimi'nin görevi; terörizmle, yıkıcı eylemlerle mücadele etmek ve Arap militanların listesini tutmaktır. 'Henza' olarak bilinen birimler; Batı Şeria, Gaza ve bazı komşu ülkelerde gizli kimliklerle ve Aman Mista'averim birimleri ile ortak bir şekilde çalışmaktadır. Arap-Dışı İşler Birimi'nin görevi; karşı istihbarat (counter intelligence) görevini gerçekleştirerek, yabancı servislere ve diplomatik ilişkilere sızmak ve gelen göçmenlerin kontrolünü sağlamaktadır. Koruyucu Güvenlik Birimi ise sanayi, hükümet ve savunma kuruluşları ve El-Al İsrail havayolu şirketinin güvenliğiyle ilgilenmektedir (Todd & Bloch, 2006: 198).

Son olarak Askeri İstihbarat Servisi olan Aman'ın ise; yaklaşık olarak 7.000 personel çalıştırdığı tahmin edilmektedir (Todd & Bloch, 2006: 198). Bu teşkilat; kapsamlı ulusal istihbarat değerlendirmelerinden, günlük istihbarat raporlarından, risk değerlendirmelerinden ve elektronik istihbarattan sorumludur. İsrail istihbaratının en büyük ve güçlü teşkilatı olduğu ifade edilmektedir (Lowenthal, 2009: 513). Mossad ve Shin Bet gibi Aman da gizli operasyonlar yapar ve bunları da genelde işgal altındaki bölgelerde suikastlar yapan gizli Duvdevan¹ birimleri ile beraber gerçekleştirmektedir (Todd & Bloch, 2006: 198).

1948'de kurulduğundan beri İsrail, Arap komşularıyla birlikte altı savaş yaşamıştır. Bunlar; 1948'de kurulduktan hemen sonra yaşanan Arap-İsrail Savaşı, 1956 Süveyş Krizi, 1967 Altı Gün Savaşı, 1969-1970 Yıpratma Savaşı, 1973 Yom Kippur Savaşı ve 1982 Lübnan Savaşı'dır (Samuel & Rajiv, 2018: 123).

2006'da yaşanan Hizbullah-İsrail savaşından önce İsrail'in genel durumuna bakıldığında; 2006'dan önceki yıllarda, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) savaşa stratejik yaklaşımda

¹Komando Tugayı'nın bir parçası olan İsrail Savunma Kuvvetleri'nde bir mista'arvim birimidir. Duvdevan, genellikle Arap sivil kıyafetlerini kılık değiştirerek giydikleri kentsel alanlardaki gizli operasyonlar için dikkat çeken bir birim olmuştur.

bir değişim geirmiştiir. IDF 2000'de Lübnan'dan ayrıldıktan sonra, gelecekte Hizbullah ile bir savaş için hazırlanmıştiir. IDF için bir diğer önemli adım; 'ağ silahlı savaş' kavramından çıkan iki teori olan hassas ateş gücü teorisi ve sistematik operasyonel tasarım teorilerine doğru geçiş aşamasının yaşanmasıdır. Sistematik operasyonel tasarım; karar vericilere, savaşla mücadele konusunda eleştirel, sistematik ve metodolojik olarak düşünmeleri için fayda sağlamaya yönelik tasarlanmıştiir. Tasarım, 'düşman' kavramına odaklı olarak ve operasyonel komutanlara hem düşmanlarını hem de kendilerini tasarlama amacıyla kavramsallaştırmaya yönelik araçlar sunarak uygun kampanyalar geerleştirmeyi sağlamıştiir (Bjerregaard, 2012: 44).

İsrail istihbaratı, Güney Lübnan'da Hizbullah'ın gelişimini izleyerek, Hizbullah'ın daha önce sahip olmadığı imkân ve yetenekleri kazandığını tespit etmiştir. Ancak bu bilgiye rağmen, IDF' nin 2006'da yaşanacak olan savaşı nasıl algılaması gerektiği konusunda bir değişikliğe başvurmamıştiir. Çünkü İsrail'in asıl odaklandığı hedef, BM kararlarına göre Hizbullah'ı silahsızlandırmaktır. Bu sayede hem askeri üstünlüklerini koruyacak hem de Hizbullah'ın imha edilmesi için büyük avantaj sağlayacaktı.

2.3.1.2. Hizbullah Terör Örgütü ve Savaştan Önceki Durumu

Lübnan, yüzyıllardır hem Akdeniz hem de Ortadoğu halklarının ve inançlarının birleştiği çok kültürlü bir devlettir. Bu kültürel çevre, nüfus içindeki çoklu Müslüman ve Hristiyan hizipler arasında geçici olarak dengelenen demografik bir karışım ile oluşmuştur. Sonuç olarak, Lübnan nispeten zayıf bir merkezi hükümete ve 1926 Lübnan Anayasasına göre birçok fraksiyon arasında dağılmış kontrolü var olan bir ülkedir. 1975-1990 arasında yaşanan iç savaş sırasında, bu güç dengesi sarsılmıştiir. 1979 İran İslam Devrimi'nin ardından, Şii demografisi ile güç dengesi üzerinde ilave baskı yapılmıştiir. Bu da dış müdahaleye ve bazen Lübnan'ın daha güçlü komşuları, Suriye ve İsrail'in hâkimiyetine müdahale etmesine yol açmıştiir. Bunun sonucunda ise tarihsel olarak zayıf bir altyapının oluşmasına yol açmıştiir (McCulloh ve Johnson, 2013: 21). Tabii olarak böyle bir yapının mevcut olduğu bir çevrede yeni aktörlerin doğması kaçınılmaz olmuştur.

Bir direniş grubunun (bir örgütün) yaratılmasındaki önemli koşullardan biri, örgütsel bir yapının varlığıdır. Diğer bir değişle; din, mezhep veya etnik kökene dayalı sosyal ağlardan ve sosyal topluluklardan oluşun bir örgütlenme öncesi altyapı oluşturma, bununla birlikte dini, eğitimsel ve yardım kuruluşlarının var olmasıdır. Böyle bir alt yapı

oluşturulduktan sonra toplum bir kriz durumuyla veya ortak bir düşmanla karşı karşıya kaldığında, bu örgütlenme altyapısı sayesinde toplanma eğilimini sürekli olarak taşımaktadır (Azani, 2013: 13).

Bu anlamda Şii toplum içerisinde, dönemin koşullarına göre hızlı bir etkinlik elde eden ve ilk önemli Şii örgütlenmesi olan “Yüksek Şii İslam Konseyi”nin kuruluşuna da öncülük eden İmam Musa Es-Sadr liderliğinde, Temmuz 1975 ‘EMEL’ (Lübnan Direniş Tugayı, AMAL: Afwaj Al-Muqawmat al Lubnaniyya) adıyla bir milis gücü kurulmuştur. Sadr’ın, bu milis gücü kurmasında ki esas nedenlerden biri Güney Lübnan da yaşanan İsrail işgaline karşı Lübnan Hükümeti’nin müdahale noktasında yetersiz kaldığı düşüncesi olmuştur (Erdem, 2018: 47-49). Bu gücün kuruluşuyla birlikte binlerce Şii genç örgüte katılım sağlamıştır ve böylece Lübnan tarihinde yıllar sonra ilk kez Şii toplum askeri bir örgütlenmeyle ortaya çıkmıştır. EMEL grubu içerisinde bulunan Hüseyin Musavi öncülüğündeki bir grup, Şii ulema arasında etkili isimlerden biri olan Muhammed Hüseyin Fadallah’ın görüşlerinden etkilenecek gruptan ayrılma sürecini başlatmışlardır. Bununla birlikte süreç içerisinde yaşanan diğer gelişmeler ve İran’ın da desteğiyle EMEL hareketinden ayrılan grup ‘İslami EMEL’ ismiyle Hizbullah’ın temelini oluşturan yeni bir örgüt kurmuşlardır (Debb, 1988: 688).

16 Şubat 1985’te, örgüt sözcüsü olarak görev yapan Şeyh İbrahim el-Emin tarafından “Hizbullah Programı”nı okumasıyla birlikte, organize bir örgüt olarak Hizbullah’ın faaliyetlerinin başladığını söylemek mümkündür. Hizbullah, kuruluşundan birkaç ay sonra, faaliyetlerini Lübnan’ın güneyindeki Bekaa Vadisi ve Beyrut’taki diğer Şii nüfus merkezlerine yaymaya başlamıştır. Hizbullah’ın kuruluş bileşenleri arasında ‘dava ve sosyal aktiviteler’ ile ‘askeri faaliyetler ve terör faaliyetleri’ bulunmaktadır. Dava ve sosyal aktivitelere bakıldığında; Şii’lerin ekonomik durumu ve yaşam koşulları, özellikle 1970’lerde başlayan, Lübnan kentlerinin eteklerine yerleşen Şii göçmenlerin zayıf ve fakir olması ve hükümetin ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlamadaki yetersizliği ile bu durumlar daha da kötüleşmiştir. Uygun veya yeterli hükümet hizmetlerinin olmamasından doğan boşlukları İslami örgütler doldurmaya başlamıştır. Başta İran olmak üzere, çeşitli kurumlardan ve şahıslardan gelen maddi desteklerle birlikte, 1980’lerde örgütlenip güçlenmeye başlayan örgütler, Şii toplumu üzerindeki etkilerini genişletmişlerdir. Bu süreç Hizbullah’ın kuruluşundan önce başlamış olsa da, Hizbullah’ın kuruluşu ile birlikte hız kazanmıştır. Bu süre zarfında ortaya çıkan kurumların birçoğunun Hizbullah veya

İran'la ilişkisi var olmuştur. Hizbullah özellikle; sosyal, dini ve eğitim hizmetlerinin sunumunu, insanları kendi saflarına almada ve onun köktenci İslamcı platformunu yaymanın bir aracı olarak kullanmıştır (Azani, 2011: 47-48).

Ayrıca Hizbullah, topluma doğrudan veya dolaylı olarak ulaşp hizmet vermek için dört strateji kullanmıştır. Bu stratejilerden ilki; Hizbullah için savaşırken ölen birinin ailesi için bir maaş bağlamak, sıkıntılı ailelere maddi yardım sağlamak, mesleki eğitim de dâhil olmak üzere tıbbi bakım ve eğitim hizmetleri ve istihdam olanakları sağlamak olmuştur. Bu hizmetlerin finansmanı ise ya Hizbullah'a bağlı kurumlardan sağlanmış ya da İran tarafından sağlanmıştır. İkinci strateji; Bekaa Vadisi ve Beyrut'ta Hizbullah'ın kurduğu bir sağlık sistemi aracılığıyla tıbbi bakımın fiilen sağlanması, tıp merkezleri, eczaneler ve dış klinikleri kurulmuştur. Hizbullah bu hizmetleri ihtiyaç sahibi Şii aileler için bedava sağlamıştır. Üçüncü strateji; hem İslami hem de seküler kurumlar aracılığıyla eğitim hizmetlerinin sağlanması ve telkin edilmesini kapsamıştır. İslami okullardaki öğrencilerin dini çalışmaları askeri eğitim ile birleştirilerek, mezun olduktan sonra birçoğunun Hizbullah'ın çekirdek eylemcileri kadrosuna katılımının sağlanması amaçlanmıştır. Dördüncü strateji ise; kamuoyunu telkin etmek için medya kanallarının tahsis edilmesi ve kullanılmasını kapsamaktaydı. Bu amaçla Hizbullah, biri geleneksel bir kanal diğeri daha yenilikçi bir kanal olmak üzere iki ana iletişim kanalı kullanmıştır (Azania, 2013: 15).

Askeri ve terör faaliyetlerine bakıldığında; daha önce de belirtildiği gibi, Hizbullah'ın stratejisi, ilk olarak Şii toplumun tüm alanları üzerine etkisini genişletmek olmuştur. Bu, sosyal refah hizmetleri ve dini eğitim sağlamanın yanı sıra, tüm Şii topluluğunun paylaştığı hedeflere ulaşmak için tasarlanan operasyonları başlatma ve yönlendirmeleri de kapsamıştır. Sosyal ve dini hizmetler gibi, bu da Hizbullah'ı destekleme aracı olarak kullanılmıştır. Hizbullah'ın stratejik planının temelinde, İsrail'in saldırganlığına karşı savunmaya ve savunmaya adanmış bir “direniş toplumu” oluşturma fikri yatmaktaydı. Bu temel üzerinden Şii toplumu Hizbullah'ın sosyal ve askeri unsurları arasındaki sinerjiyi kabul ederek buna bağlı kalmışlardır. Ancak bu “direniş toplumu” ilkesi hiç bir zaman tam olarak gerçekleşmemiş olsa da, Hizbullah'ın faaliyetlerinin önemli bir bileşeni olmuştur (Azania, 2013: 18).

2006 savaşından önce Hizbullah; İsrail'in gücüne meydan okumaya çalışan ve dolayısıyla Lübnan'ın güneyinde kendi etkisini güçlendirmeye çalışan bölgede faaliyet göstermekteydi. Örgütün etkili lideri Nasrallah Hizbullah'ı; birincisi İsrail'le mücadeleye

odaklanan güçlü silahlı milisleri organize etme, ikincisi ise Lübnan'da Şii mezhebinin uygulanmasını iyileştirmeyi amaçlayan politik ve sosyal faaliyetler gerçekleştirme üzerine örgütlemiştir (Bjerregaard, 2012: 46).

Hizbullah İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) ile savaşmaya hazırlanırken, İsrail'in yeteneklerinin ve savaşma isteğinin bir analizini yapmıştır. Çeşitli nedenlerden dolayı, analiz İsrail'in önceki savaşlarda uğradığı nedensellik miktarını karşılayamayacağı sonucuna varmışlardır. Bu analize dayanarak Hizbullah, IDF' nin büyük ölçüde silah kabiliyetine güveneceğini belirlemişlerdir. Buna karşılık olarak Hizbullah'ın İsrail saldırılarına karşı kullanmak için hazırladığı sistemlerden biri roketler olmuştur. Bu süreçte hem roket sistemlerini ve diğer silahları sağlama hem de bunları kullanmak için gereken eğitimleri İran ve Suriye sağlamıştır (Bjerregaard, 2012: 47).

Hizbullah terör örgütü, ayrıca teknolojik açıdan gelişmiş ve dünyanın önemli istihbarat örgütleri arasında sayılan bir istihbarat örgütüne sahip bir düşmanı yenmek için özel olarak tasarlanmış olduğu 13 savaş prensibi geliştirmiştir. Bu 13 prensip, örgütün düşmanını ne kadar ciddiye aldığı ve analiz ettiğinin göstergesidir. Bu prensipler şunlardır: (Norton, 2007: 34-35).

1. Güçlü olanlardan kaçının, zayıflara saldırın (saldırı ve çekilme).
2. Kendi savaşçıları korumak, düşman kayıplarına neden olmaktan daha önemlidir.
3. Sadece başarı sağlandığında grev yapmak önemlidir.
4. Gizlilik, başarı için esastır. Eğer tespit edilersen, başarısız olursun.
5. Belirlenmiş bir alanda bir savaşa girmeyin. Düşman konum avantajını elde etmeden önce gizli bir şekilde uzaklaşın.
6. Hedefe ulaşmak ve düşmanın zayıf noktalarını keşfetmek sabırlı olmayı gerektirir.
7. Sürekli hareket etmek önemlidir, bu sayede belli bir ön hattın oluşumu engellenebilir.
8. Düşmanı sürekli bir teyakkuz durumunda tutmak ve sabit bir yer dışından saldırı ihtimallerini hesaplayabilmek önemlidir.
9. Büyük zafere giden yol binlerce küçük zaferden geçer.
10. Savaşçıların morallerini yüksek tutmak ve düşmanın üstünlüğü hakkındaki fikirlerden kaçınmak önemlidir.
11. Medyayı savaş sürecinde bir silah gibi isabetli bir şekilde kullanmak.

12. Kamuoyu desteği çok önemli bir faktördür.
13. Düşmana olabildiğince zarar vermek önemlidir.

2.3.1.3. 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı

Bu savaşın kökleri 1948'de İsrail devletinin kurulmasına kadar dayandırılmaktadır. Kuzey komşusuyla olan gergin ilişkileri nedeniyle, İsrail Lübnan'ı birkaç kez istila etmiştir. Bununla birlikte, İsrail'in Lübnan'ı en son işgal ettiği 2000'de işgal sona erdiğinde, İsrail'in kuvvetlerini geri çektiği, 2006'nın savaşına götüren yeni bir sınır çizgisi kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Lübnan Hükümeti'nin topraklarının kontrolünü yeniden sağlamasına izin vermek amacıyla “Mavi Hat²” sınır çizgisini belirlemiştir (Bjerregaard, 2012: 48).

Lübnan'da bir başka güç olarak kendine alan bulan Hizbullah, İsrail'in Lübnan'dan çekilmesiyle birlikte konumlarını güçlendirmeye başlamıştır. Lübnan yönetimi, güney bölgesini Hizbullah'ın etkisine açık bırakarak, Hizbullah'ın bu sayede etkisini artırmaya yol açmıştır. Hizbullah, bu yönetim eksikliğini tüm potansiyeliyle kullanarak devlet içinde etkin bir güç olmuştur. Hizbullah, sadece Güney Lübnan'ın askeri gücünü kullanarak kontrolünü güçlendirmekle kalmayarak, aynı zamanda yerel topluluklar arasında okullar, tıbbi tesisler, ihtiyaç sahiplerinin bakımı gibi sosyal sorumluluklarda olarak gücünü perçinlemiştir. Hizbullah bu şekilde Güney Lübnan'da hem etkili bir şekilde kolluk gücünü ele almış hem de toplum içerisinde istikrarı koruyan bir güvenlik gücünün boşluğunu doldurmuştur. Sadece kolluk işlevlerine yönelik olmayan bu askeri kabiliyetlerin nihai hedefi, İsrail'in Lübnan'daki varlığına meydan okumak olmuştur. Hizbullah ayrıca, geniş kapsamlı savunma hazırlıkları yaparak gelecekte Lübnan topraklarında İsrail ile kaçınılmaz bir yüzleşmeye hazırlıklar yapmıştır. Bu anlamda Hizbullah'ın askeri felsefesi, gerilla temelli ‘Müslüman direnişi’ kavramı etrafında şekillendirilmiştir. Bu kavram, Hizbullah savaşçılarının hem sivil hem de askeri bir stratejinin parçaları olarak rol aldığı anlamına gelmektedir (McCulloh ve Johnson, 2013: 21).

Savaş, 12 Temmuz'da iki İsrail askerinin kaçırılmasıyla başlamıştır. 24 saat içinde İsrail Hava Kuvvetleri, Beyrut uluslararası havaalanını da içerecek şekilde Lübnan'da hedefleri

² 2000 yılında, İsrail'in Lübnan'ın güneyinden çekilmesi sırasında BM nezdinde belirlenen sınırı ifade etmektedir.

vuran bir hava saldırısı başlatmıştır. İsrail Savunma Kuvvetleri 48 ila 72 saatlik bir bombalama saldırısı gerçekleştirdikten sonra bir acil durum planı başlatmış ve ardından Lübnan'a askerlerini serbest bırakması için saldırılarını sürdürmüştür. Hizbullah ise, İsrail'in kuzeyini hedef alarak etkili bir şekilde kısa ve orta menzilli füzelerden oluşan bir savunmayla yanıt vermiştir. Çatışma başladıktan kısa bir süre sonra genel durum ciddi bir şekilde kötüleşince başta ABD olmak üzere birçok batılı ülke, 18 Temmuz'dan itibaren kalması zorunlu olmayan personelini ve sivilleri Lübnan'dan tahliye etmeye karar vermiştir (Bjerregaard, 2012: 49).

22 Temmuz'da İsrail kara kuvvetleri Lübnan'a girerek savaşı daha geniş bir alana yaymaya başlamıştır. Bu süreçte Hizbullah tarafından İsrail'e verilen zayıtlar düzeltilmeye çalışılmıştır. 5 Ağustos'a kadar İsrail Savunma Kuvvetleri'nin Lübnan'ın güneyinde yaklaşık 10.000 askeri vardı. Ancak, üç hafta süren kara savaşından sonra İsrail Birlikleri dört milden daha fazla işlere doğru nüfuz edememiştir. 10 Ağustos'ta bir İsrail zırhlı birliği, stratejik önemi olan Vadi Salouqi vadisine ilerleyerek Hizbullah direnişini kırmaya çalışmıştır. Bu vadi güney Lübnan'ı etkili bir şekilde bölen bir konuma sahiptir. Burada iki gün boyunca süren çatışmada; tanksavar roketleri, tanksavar füzeleri, mayın ve el yapımı patlayıcı cihazların kombinasyonu ile savunma gösteren Hizbullah tarafından tahrip edilen 12'den fazla İsrail tankı olmuştur. Vadiye yapılan saldırı başarısız olunca buradaki çatışmalar ateşkesten iki gün önce son bulmuştur. Bölgesel ve uluslararası baskılar sonuçlanıncaya kadar savaş devam etmiştir. Bu süreç içerisinde İsrail Birlikleri, sivil hedeflere yönelik gerçekleştirmiş olduğu acımasız roket saldırılarından sonra uluslararası kamuoyundan ve iç baskıdan gelen tepkiler sonucunda 14 Ağustos 2006'da ateşkes kararı almak zorunda kalmıştır (Samuel & Rajiv, 2018: 125).

Yaşanan çatışmalar sonucunda yaklaşık 1.200 kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Savaş Güney Lübnan ve Kuzey İsrail'de bir milyondan fazla insanın zorunlu göçe maruz kalmasına yol açmıştır. Hizbullah tarafında 114 İsrail Savunma Kuvvetleri askeri öldürülmüş ve İsrail'in ana savaş tanklarının yüzde 10'una kadar olan kısmı da dâhil olmak üzere önemli miktarda İsrail askeri teçhizatına zarar verilmiş veya yok edilmiştir. Bununla birlikte savaş maliyeti ve ekonomik çıktıdaki tahmini oranlara göre 3,5 milyar dolarlık kaybın yanı sıra 40'tan fazla İsrailli sivilin öldürüldüğü ve yaklaşık 4 bin kişinin de yaralandığı belirtilmiştir. Diğer taraftan Hizbullah'ın çok sayıda militanı ölürken, gözlemlenen askeri kabiliyetinin yarı yarıya azaldığı tahmin edilmiştir.

Ayrıca, bin Lübnanlı sivilin yaşamını kaybettiği, binalarda ve altyapıda yaklaşık olarak 4 milyar dolarlık bir kaybın yanı sıra 4.000'den fazla kişinin de yaralandığı belirtilmiştir (McCulloh ve Johnson, 2013: 24).

Sonuç olarak; 2006'da Güney Lübnan'da meydana gelen savaşta; bir tarafta bir devlet aktörü olan İsrail ve diğer tarafta bir devlet dışı aktör olan Hizbullah yer almaktaydı. Bu savaş literatürde birden fazla yazar tarafından 'Hibrit Savaş' örneği olarak incelenmektedir (Hoffman,2007: 35; Norton, 2007: 34-35; McCulloh ve Johnson, 2013: 19). Bu savaşın böyle incelenmesinin bir nedeni; İsrail'in emrinde modern bir ordunun tüm avantajlarına sahip olduğu ve Hizbullah aleyhine sonuçlanacağı bir durum gibi görünmesidir.

Hizbullah devlet dışı bir aktör olarak nitelendirilmesine rağmen, çoğu zaman geleneksel devletlere atfedilebilecek bazı yetenekleri göstermiştir. Bir devletin gösterebileceği niteliklerin yanında, örgütün sağlamış olduğu sosyal imkânlar ve refaha yönelik faaliyetler, devlet içerisinde bir alternatif olma fırsatı sağlayarak örgütü diğer örgüt tiplerinden ayıran bir özellik sergilemesini sağlamıştır. Gerilla tarzı savaş kabiliyetine sahip olan örgütün İsrail askeri birliklerine karşı başarılı olması beklenmiyordu. Ancak 34 gün süren çatışmalardan sonra İsrail hedeflediği başarıyı elde edemezken, Hizbullah güney Lübnan'ın kontrolünü ele geçirmiştir (Hoffman, 2007: 36).

2.3.1.4. Değerlendirme

Stratejik çalışmalar alanında tanım ve terminoloji ile ilgili eleştiriler olsa da, dünya bugün yeni bir savaş türüyle karşı karşıyadır. Merkezi devletler ve devlet dışı aktörler arasındaki dengesiz askeri güç farkı ve gelişim gösteren diğer boyutlar böylesi bir savaş türünün doğmasına yol açmıştır. Taraflar çıkarlarını empoze ettirebilmek için Hibrit Savaş'ın farklı unsurlarını kullanabilmektedir.

Hibrit bir güç olarak analiz edildiğinde, Hizbullah terör örgütü 2006 İsrail-Hizbullah Savaşı bağlamında bazı güçlü özellikler göstermiştir. Hibrit Savaşın ilk prensibinden biri, bir Hibrit gücün kompozisyonunun, yeteneklerinin ve efektlerinin gücün kendine özgü içeriğe sahip olmasıdır. Bu bağlamda, incelenen savaşın yaşandığı zamansal, coğrafi, sosyo-kültürel ve tarihi ortam bağlamında özgün bir içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Lübnan'daki zayıf merkezi hükümet ve çatışan güç hatları, Hizbullah'ın etkili bir şekilde var olmasına ve militan statüsünü ve hareket özgürlüğünü kolayca sürdürmesine ve iyileştirmesine olanak sağlamıştır. Lübnan'ın kendisi yalnızca Doğu ve Batı toplumunun kültürel ve demografik bir karışımı değil, aynı zamanda Lübnan'dan Suriye, Irak, İran ve Bahreyn'e kadar uzanan büyük bir Şii Müslüman demografik yoğunluğunu da içinde barındırmaktadır. Bu 'Şii Hilal'i' Lübnan da Hizbullah'a sağlam bir destek temeli sağlayarak Lübnan'ın iç Şii Müslüman nüfusunu birleştirmeye hizmet etmenin yanında dış desteklerini eksik etmeyen Suriye ve İran'a kadar uzanmaktadır. Bunlara ek olarak, Hizbullah'ın desteklediği ideoloji, dünyanın dört bir yanındaki Lübnan diasporasına uzanmakta ve hem sempati hem de organizasyon için destek sağlamaktadır.

Diğer taraftan; Hibrit organizasyon içerisinde kuvvet sağlayan belirli bir ideolojinin var olduğu anlaşılmaktadır. Bu ideoloji doğal olarak stratejik bağlamla bağlantılıdır ve Hibrit gücün sosyo-kültürel, dini kimliğin içine dayanmaktadır. Ortaya çıkan bu güç, mevcut kuralları stratejik bağlamda yeniden tanımlamaktadır. Bu anlamda Hizbullah, hem İsrail karşıtı bir milis gücü, hem de Lübnan'daki bir Şii koruyucusu olarak üstlendiği rolünü temel alan bir 'İslam Devrimi' ideolojisini sürdürmektedir. Bu durum, hem iç hem de dış destek ilişkilerini desteklemenin yanı sıra Lübnan'da egemen olmayan bir aktör olarak Hizbullah'ın büyüme ve kontrol alanını genişletme olanaklarını da kolaylaştırmıştır.

Bu anlamda Hizbullah sadece fiziksel olarak savaş meydanında savaşmamıştır. Savaş sürecinde başta geniş bir propaganda kampanyasıyla İsrail'e meydan okumuştur. Televizyon ve radyo istasyonları vasıtasıyla Hizbullah ve liderleri birçok Arap ve Müslüman toplumda İsrail'e karşı direnişin yeni öncüsü olarak başarılı bir şekilde gösterilmiştir. Bu durum, Arap dünyasında ve uluslararası toplumun bazı kesimlerinde, bölgedeki en güçlü askeri güce ve istihbarata sahip olan İsrail'in devlet dışı bir aktör olan Hizbullah karşısında mağlup olduğu algısını yaratmıştır.

Savaşın böyle sonuçlanması sadece Hizbullah'ın göstermiş olduğu Hibrit taktiklerle açıklanamaz. Diğer taraftan güçlü bir istihbarat ve savunma birliklerine sahip olan İsrail'in göstermiş olduğu performans da çok önemlidir. Bu açıdan İsrail Savunma Kuvvetleri'nin savaş sırasındaki davranışı, İsrail'in caydırıcılığının yıkılışına katkıda bulunan birtakım zayıflıkları ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, İsrail dünyanın önde gelen istihbarat örgütüne sahip olmalarına rağmen istihbarat yürütme süreçlerinin eksik kaldığı anlaşılmaktadır. En başta Hizbullah'ın sahip olduğu silah gücü

(roket, füze, tanksavar vb. ağır silahlar) ve konumu hakkındaki verileri yetersiz kaldığı ve Hizbullah'ın Güney Lübnan'da tahkimat sistemini kurduğunu yeterli derecede öğrenemedikleri anlaşılmaktadır. Böyle bir istihbarat örgütü devletin yüksek seviyelerinde bulunsa bile, savaş durumunda düşman bilgilerinin savaş güçlerine verimli bir şekilde dağıtamamış olmasının devlete faturası ağır olabilmektedir. İkincisi, İsrail Savunma Kuvvetleri'nin savaş taktik ve doktrinini, rakibinin yeteneklerindeki değişim ve gelişime göre ayarlayamadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla İsrail Savunma Kuvvetleri, Hizbullah'ın İran ve Suriye'den çok sayıda ağır silah desteği aldığını bilmesine rağmen, kendi kuvvetlerinin taktiklerini bu gerçeğe göre uyarlamadığı ve bu durumu basite aldığı anlaşılmaktadır. Hizbullah savaş sırasında; füzeler, insansız hava araçları, silahlı dronlar ve doğaçlama patlayıcı cihazlar gibi konvansiyonel silahlar kullanarak gerillalardan ve ordu tarzı birliklerinden oluşan merkezi olmayan hücreler kullanmıştır. Ayrıca şifreli iletişim kanallarıyla iletişim kurup, termal kameralarla İsrail askerlerinin hareketlerini izlemişlerdir. Bu durum neticesinde İsrail her ne kadar silah gücü üstünlüğüne sahip olmuş olsa da iyi eğitilmiş ve gizlenmeyi iyi bilen Hizbullah milisleri karşısında istediğini elde edememiştir.

Hizbullah'ın avantaj olarak kullandığı diğer bir faktör ise İsrail'e karşı strateji geliştirme sürecinde yeterli zamana sahip olmuş olmasıdır. Kaynaklar ayrıca Hizbullah'ın sürdürdüğü başarılı istihbarat kampanyasından da bahsetmektedir. Hizbullah'ın iletişim istihbaratına yatırım yaptığı ve bir süre İsrail Savunma Kuvvetleri arasındaki iletişim çağrılarını izlediği ve radyo trafiğini deşifre etmeyi başardıkları belirtilmektedir. Bu durum, devlet dışı aktörlerin modern orduların kırılganlıklarını inceleme ve çözme yeteneğini göstermektedir. Hatalı stratejik kavramların ve bazı istihbarat filtrelerinin İsraili yetkililer tarafından fark edilmemesinden dolayı avantaj sağlayan Hizbullah, güvenlik hedefleri için uygun operasyonel ve taktik önlemler geliştirmiş ve uygulamıştır.

Modern bilgi teknolojileri, yaşanan bir olayın kısa bir sürede milyonlarca izleyici ve dinleyiciye ulaşmasını sağlamaktadır. Bu anlamda Hizbullah savaşı medya yoluyla ihraç etme ve İsrail'e Uluslararası toplumdan baskı yapma konusunda bilinçli bir çaba da sergilemiştir. 2006 Savaşı'nda Hizbullah televizyon istasyonları vasıtasıyla kendi görüşlerini ileterek milyonlarca izleyiciye ulaşabilmiştir.

Sonuç olarak; Güney Lübnan'daki bu savaş, İsrail savunma kuvvetinin duruşundaki önemli zayıflıkları ortaya koymuştur. Ancak Hizbullah İsrail Savunma Kuvvetleri'nden

daha fazla hasar almış ve 34 gün süren çatışma boyunca birçok kez taktik olarak mağlup edilmesine rağmen, operasyonel ve stratejik bir zafer kazanmak için birçok kritik faktörden yararlanmayı bilmiştir. Askeri ve ekonomik avantajlarına rağmen, İsrail Savunma Kuvvetleri, Hizbullah'a yönelik operasyonel ve stratejik hedeflerini gerçekleştirememiştir. Diğer taraftan Hizbullah hedefine ulaşmak ve düşmanını yenmek için savaşıma devam etmek zorunda olan uyumlu ve ölümcül bir rakip olarak hareket etmiştir. Bu anlamda Hizbullah, konvansiyonel rakibi üzerindeki sinerjistik etkilerle açık bir avantaj sağlayarak savaşta zafer kazanan taraf olarak görülmüştür.

2.3.2. 2014 Rusya-Ukrayna Savaşı

2.3.2.1. Rusya İstihbaratı ve Rusya'nın Savaştan Önceki Durum

Rusya'nın modern istihbarat yapılanması Sovyetler Birliği Dönemi'nde gerçekleştiği söylenebilir. Sovyetler Birliği döneminde dünyanın en yüksek bütçeli ve çok sayıda çalışanı olan bir istihbarat teşkilatı olarak KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-Devlet Güvenlik Komitesi) 1954'te kurulmuştur. Küresel çapta resmi ve gayr-ı resmi elemanları aracılığıyla istihbarat toplama ve operasyonlar gerçekleştirme gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Resmi çalışanları yurt dışı kurumlarında konsolosluk, elçilik ve ticari işlemlerle ilgili görevleri üstlenirken, gayr-ı resmi çalışanları ise görev için gönderildikleri ülkede başta casusluk faaliyetleri olmak üzere birçok faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte devlet içerisinde de karşı istihbarat eylemleri gerçekleştirerek, mevcut rejime karşı muhalif seslerin tespiti ve kontrolü, sınır güvenliği ve asayiş, politika üretim süreçlerinde karar vericilere kaynak sağlama vb. birçok görevi gerçekleştirmede faaliyette bulunmuşlardır (Atay, 2002: 310).

Eski Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecine Rusya güvenlik ve istihbarat teşkilatları açısından bakıldığında, Sovyetler Birliği gücünün simgesi ve temel kas gücü olarak kabul edilen KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-Devlet Güvenlik Komitesi) için de zorlu bir çözülme süreci yaşandığı ifade edilebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra KGB'nin iç yapılanması ilk olarak FSK (Federal'naya Sluzhba Kontr-razvedky-Karşı İstihbarat Federal Servisi), daha sonra ise FSB (Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti-Federal Güvenlik Servisi) olarak değişmiştir. Aynı şekilde dış yapılanmada ise, CSR (Centralnaya Sluzhba Razvedkyin-Merkezî İstihbarat Servisi), SVR (Sluzhba Vneshney Razvedki-Dış İstihbarat Servisi) olarak değiştirilmiştir (Atay, 2002: 324).

Sovyetler Birliği Dönemi'nde fazla sayıda istihbarat servisinin var olması, bu servisler arasında rekabetin yaşanmasına ve ortaya bir karmaşanın çıkmasına yol açmıştır. Bu durumun Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra pek de değişmiş olduğu söylenemez. O dönem görülen rekabet durumu daha sonra Rusya'da da görülmüştür. Peki, Rusya'nın sahip olduğu istihbarat teşkilatları nelerdir?

Rusya'da istihbarat göreviyle yükümlü olan teşkilatlar; FSB (Federalnaya Sluzhba Bezopasnosti, Federal Güvenlik Servisi), SVR (Sluzhba Vnesheny Razvedki, Dış İstihbarat Servisi), FSO (Federalnaya Sluzhba Okhrany, üst düzey devlet görevlilerini korumakla yükümlü olan Federal Koruma Servisi), FAPSI (Rusya'nın NSA benzeri teşkilatı olan Devlet Haberleşme ve Bilgi Dairesi), GRU (Glavnoye Razvedyvatelnoye Upravleniye, Ana İstihbarat Direktörlüğü, Askeri İstihbarat Servisi) ve GUSP (Glavnoye Upravleniye Spetsyalnykh Program, Başkanlık Ofisine bağlı Özel Programlar Ana Direktörlüğü)'tir. İstihbarat alt bölümlerinden olan Devlet Teknik Komisyonu (Gostekhkommisyya) FAPSI bünyesinde elektronik karşı istihbarat (counterintelligence) görevi yaparken, bir süre çok güçlü olan Başkanlık Güvenlik Servisi (Sluzhba Bezopasnosti Prezidenta) FSO'ya bağlanmıştır. İçişleri Bakanlığı Güvenlik Teşkilatı (MVD) bazı bölgesel istihbarat görevleri yaparken Putin'in başkan olmasıyla birlikte daha geleneksel bir polis ve düzen görevi yüklenmiştir (Todd & Bloch, 2006: 173-174).

Yukarıda belirtilen istihbarat birimlerinin genel olarak görevleri incelendiğinde; FSB (Federal Güvenlik Servisi), devletin iç güvenliğinden sorumlu olma, suçlulukla mücadele ve karşı istihbarat görevlerini icra etmeyle sorumludur. SVR (Dış İstihbarat Servisi), Rusya'ya karşı dışarıdan gelebilecek her türlü tehdide karşı önceden istihbarat toplamak ve bunlara yönelik tedbir önlemlerini yerine getirmekle görevlidir. FAPSI (Devlet Haberleşme ve Bilgi Dairesi); Rusya'nın NASA benzeri olan bu birimi, Siber alanda tutulan bilgilerin güvenliği ve bilimsel ilerlemeleri kapsayan her türlü bilginin korunması ve devlet yönetim işleyişi, silahlı kuvvetler için gerekli olan komuta-kontrol sistemlerine yönelik profesyonel destekler sağlamakla görevlidir. GRU (Askeri İstihbarat Servisi), Rusya'nın Sovyetler Birliği döneminden değişmeden kalan istihbarat birimi olduğu belirtilmektedir. Faaliyetleri gizli olan bu birim bir nevi 'devletin sırrı' olarak ifade edilmektedir. Bu yapısıyla sadece askeri görevler değil birçok istihbarat sürecinde görev icra etmektedir. FSO (Başkanlık Güvenlik Servisi), üst seviyedeki devlet iletişimlerini yönetmek, üst düzey bürokratların seyahatlerinin güvenliğini sağlamak, gerekli

görüldüğünde devletin diğer kurumlarını kontrol etmek, özel izin gerektiren işlemleri yerine getirmek gibi birçok görevi yerine getirmektedir (Todd & Bloch, 2006: 176-187).

Yukarıda istihbarat teşkilat yapılanması ele alınan ‘Rusya Federasyonu’ rejimi Soğuk Savaş’ta yenilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılması sonucundan sonra kurulmuştur. Soğuk Savaş sonrasında yeni bir rejime sahip Rusya’nın dış politika gündemi Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi yine bir süper güç olabilmek ve batıdan gelebilecek tehditlere karşı kendi savunmasını yapabilmek olmuştur. İç politika gündeminde ise; federasyonun birliğinin dağılmasına engel olmak ve birliği sürekli kılarak yeni devlet için yeni formlarda oluşturulacak olan güç kapasitelerine göre planlamak olmuştur. Rusya dış politika sürecinde NATO’nun genişlemesini tehdit algılayarak, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra kurulmuş olan devletlerin NATO etkisi altında kalmasını engellemek ve bu alanlar üzerinde kendi nüfuzunu kurmayı hedeflemiştir. Çünkü bu bölgeler Rusya tarafından batı ile arasında tampon görevi üstlenen bölgeler olarak görülmektedir (Saberwal, 2018: 65).

Soğuk Savaş’tan sonra Rusya ordusu, federasyonun sahip olduğu ekonomik durumdan dolayı desteklenemeyen ve profesyonel anlamda teknik destekten yoksun kalan ağır bir yapıdadır. Bu olumsuz duruma rağmen stratejik öneme sahip nükleer bir gücünün var olması, Rusya’nın ordusunu yeniden düzenleme zorunluluğuna sevk etmiştir. Bu anlamda ordusunda iyileştirmeler göstermeye çalışan Rusya aynı zamanda kapital sisteme ayak uydurma sürecinde batıyla normalleşme sürecini de göstermeye çalışmıştır. Ancak NATO ve Avrupa Birliği (AB) bu süre zarfında Sovyet Birliği’nden ayrıldıktan sonra bağımsızlığını kazanmış ülkelerle daha yakın ilişki kurma ve Rusya’yı çevreleme politikalarından dolayı Rusya’nın bu ülkelerle arasının bozulmasına yol açmıştır. NATO ve AB tarafından çevreleme politikasıyla çevrelendiğini düşünen Rusya’yı rahatlatmak için, NATO ve AB yetkilileri, bu hamlelerin Rusya’yı çevrelemekle alakalı bir politika olmadığını ve Rusya’nın bunu bir tehdit olarak algılaması gerekmediğini belirtmişlerdir. Bu anlamda Rusya ile ilişkilerini iyileştirmek ve işbirliğini artırmak için 1997’de NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi, 2002’de ise NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. Ancak atılan bu adımlarla bile Rusya’nın endişeleri giderilememiştir (Bayraklı, 2014: 2).

Rusya’nın eski istihbarat yöneticilerinden olan Putin 2000 yılında iktidara geldikten sonra Rusya’yı güçlendirecek politikalar başlatarak devleti daha da güçlendirmiştir. Aynı zamanda Putin’in de ana hedeflerinden biri Sovyetler Birliği döneminde sahip olunan

Doğu Avrupa'daki etki alanının korunmasını sağlamak olmuştur. Bu etki alanını korumak, Rusya'nın Batı'ya doğru genişlemesi olarak algıladığı için herhangi bir şekilde bunu gerçekleştirmeyi politika edinmişlerdir. Bu nedenle, demokratikleşme, serbest piyasa düşüncesi ve Batı kurumları ile etki alanındaki entegrasyon süreçleri Rus çıkarlarına aykırı olarak kabul edilmiştir (Saberwal, 2018: 68).

Rusya'nın ulusal güvenlik yaklaşımında, Batı egemenliği ve tek kutupluluk reddedilmektedir. ABD'nin tek hâkim güç olarak varlık göstermesi ve yayılmacı bir politika ile ülkelerin iç işlerine müdahale etmesine karşı koyan Rusya, buna rağmen uluslararası sistemin istikrarı anlamında kesin bir tavra sahip olmuştur. Uluslararası sistemde büyük bir rolü bulunan Birleşmiş Milletler Örgütü Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üye ülkesinden biri olan Rusya, aynı zamanda büyük doğal kaynaklara sahiptir. Rusya'nın bu zengin doğal kaynaklara sahip olması ona uluslararası sistemde önemli bir aktör olma gücü vermektedir. Bunlara bağlı olarak Rusya 'statükocu' fakat Batı hâkimiyetini reddeden bir dış politika düşüncesiyle hareket etmektedir ve en nihayetinde Rusya, esas hedefi istikrar olarak kabul etmektedir (Yalçın, 2017: 169-170).

Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanı General Valery Gerasimov'un, 2013 yılında kendi ismiyle anılan ve 'Hibrit Savaş'ın kapsam ve yöntemlerini anlatan bir doktrin yayınlamış olması aynı zamanda savaşın değişen karakteri bağlamında Rusya'nın değişen bu şartlar doğrultusunda nasıl bir savunma ortaya koyacağı üzerine belirtilen stratejik düşünceleri kapsamaktadır. Yazında 'Gerasimov Doktrini' olarak anılan bu stratejik makale, 21. yüzyılda savaş ve barış arasındaki çizginin bulanıklaştırılması, askeri olmayan ve hatta şiddet içermeyen araçların siyasi hedeflere ulaşılmasındaki öneminin artmasından bahsetmektedir. Savaşların artık ilan edilmeden gerçekleştiğini ve başladığında ise geleneksel şekillerde ilerlemediğini belirten Gerasimov, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki renkli devrim hareketlerinin de bu yeni savaşın birer örneğini gösterdiğini ifade etmektedir. Ayrıca Gerasimov bu savaş türünü; *"Bir devlet, aylarca hatta günlerce süren şiddetli silahlı çatışmalar alanına dönüşebilir, dış müdahalenin mağduru haline gelebilir, bir kaos ağına hatta insani felaket ve iç savaşa dönüşebilir"* şeklinde ifade etmektedir. Ona göre bu yeni savaş türü Batı tarafından gerçekleştirilmektedir ve bununla mücadele etmek için etkin politikalar, stratejiler üretmek ve reformlar hayata geçirmek gerekmektedir. Ancak bunları yapabilmek için

öncelikle bu yeni tip savaşın doğasını anlamak son derece önem taşımaktadır (Rácz, 2015: 38-39).

2.3.2.2. Ukrayna İstihbaratı ve Ukrayna'nın Savaştan Önceki Durumu

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Ağustos 1991'de Ukrayna'nın bağımsızlığına kavuşmasından sonra, Ukrayna eski Sovyet Birliği'nden kalan devlet güvenlik organları sisteminde reformlara ihtiyaç duymuştur. Buna yönelik ilk olarak kendi kendine yetecek bir askeri istihbarat sistemini oluşturma gereği duyulmuştur. Böylece, ülkenin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak için Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nin oluşumu ile birlikte Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nin askeri istihbarat sisteminin oluşturulmasına başlanmıştır. Silahlı Kuvvetlerinin ilk aşamasında gerekli tüm altyapı olmamasına rağmen, askeri istihbarat sistemi ve kendi bilgi bileşeninin varlığını sağlamak için bir prototip kurulmuştur ancak bu askeri istihbarat devlet sistemine içkin sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda askeri istihbarat yapılarının konuşlandırılmasındaki sorunların çözülmesi için 7 Eylül 1992'de Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Kararı uyarınca, Ukrayna Savunma Bakanlığı'na bağlı 'Askeri Stratejik İstihbarat Dairesi'nin kurulmasına karar verilmiştir (SBU, 2019).

Bu daireye Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nde istihbarat organize etme ve yürütme gibi görevler verilmiştir. Bunlara rağmen modern ve etkili bir sistemin kurulmasında aksaklıklar görülmüştür. Bu nedenle 6 Temmuz 1993'de Ukrayna Cumhurbaşkanı Kararı uyarınca, Ukrayna Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Müdürlüğü ve Ukrayna Savunma Bakanlığı Askeri Stratejik İstihbarat Daire Başkanlığı temelinde "Ukrayna Savunma Bakanlığı Askeri İstihbarat Bakanlığı Ana İstihbarat Dairesi'nin" oluşmasına başlanmıştır (SBU, 2019).

22 Mart 2001'de "Ukrayna İstihbarat Otoriteleri Hakkında Kanun'un" kabul edilmesiyle birlikte, Ukrayna Savunma Bakanlığı İstihbarat Ana Müdürlüğü özel bir devlet otoritesi statüsü almaya başlamıştır. Ukrayna'nın ulusal çıkarlarına yönelik yeni tehditlerin sürekli olarak ortaya çıkmasıyla birlikte dünyadaki dış politika önceliklerini yeniden yapılandırmasıyla birlikte yeni istihbarat birimlerine de ihtiyaç duymuştur. Bu anlamda personel eğitimi ve altyapı organizasyonunun iyileştirilmesi için uygun bir seviyenin ve sürecin korunmasına büyük önem vermiştir. Bu kapsamda sürekli yeni faaliyet yönleri

geliştirmek ve uluslararası işbirliklerini aktif bir şekilde geliştirmeye başlamıştır (StudFiles, 2019: 1-2).

Güncel olarak Ukrayna istihbarat teşkilatları; Ukrayna Güvenlik Servisi İstihbarat Genel Müdürlüğü (SBU), Ukrayna Dış İstihbarat Servisi (SZRU), Ukrayna Savunma Bakanlığı İstihbarat Baş Müdürlüğü (Askeri İstihbarat Servisi, HUR MO) ve Özel İletişim ve Ukrayna Bilgi Korunması Devlet Hizmeti (DSTSZI) şeklindedir. Ukrayna istihbarat teşkilatları; Ukrayna Güvenlik Servisi İstihbarat Genel Müdürlüğü (SBU); iç ve dış faaliyetlerin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, savunma, sosyal ve ekonomik yapı, bilimsel ve teknolojik ilerleme, ekoloji ve Ukrayna'nın ulusal güvenliği ile ilgili diğer konulardaki sorunları çözmek için etkili ve etkin olarak bilgi ve analitik çalışma yürütmek, diplomatik misyonlar, konsolosluk ve diğer devlet kurumlarının karşı istihbarat önlemlerinin yanı sıra yabancı ekonomik faaliyet alanındaki devlet çıkarlarının korunması ve yurtdışındaki Ukrayna vatandaşlarının güvenliği ile ilgili tedbirler almak gibi görev tanımlamalarını kapsamaktadır. Ayrıca Ukrayna'ya yönelik her türlü yıkıcı faaliyetlerin tespit edilmesi, ifşa edilmesi ve önlenmesi için karşı istihbarat faaliyetlerinde bulunmak, bilimsel araştırma ve geliştirme çalışmaları yaparak buradan elde edilen sonuçları Ukrayna Güvenlik Hizmetleri alanında uygulama gibi görevleri üstlenmektedir (SBU, 2019).

Diğer taraftan Ukrayna Dış İstihbarat Servisi (SZRU); siyasi, ekonomik, askeri, teknik ve bilim gibi alanlarda istihbarat faaliyetlerini yürütmekte bağımsız bir devlet organıdır. Bu faktörler doğrultusunda Ukrayna devlet politikasını ilerletmek, yanı sıra ulusal savunma, ekonomik kalkınmaya destek ve teknolojik gelişmeyi teşvik için özel önlemler uygulama görevlerini üstlenmektedir. Ayrıca personel güvenliğini sağlayarak, düşman ülkenin gizli verilerine erişim girişimleri gerçekleştirerek dış politikada Ukrayna misyonunu koruma görevini üstlenmektedir. Son olarak; organize suç, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, silah ve teknoloji ile ilgili yasa dışı faaliyetler gibi yüksek öncelikleri ele alıp uluslararası operasyonlara katılma görevlerini yerine getirmektedir. Doğrudan Ukrayna Cumhurbaşkanı'na bağlıdır (StudFiles, 2019: 3).

Ukrayna Savunma Bakanlığı İstihbarat Baş Müdürlüğü (Askeri İstihbarat Servisi, HUR MO); Ukrayna'nın askeri istihbarat servisidir. Ukrayna Savunma Bakanlığı, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri altında yer alan bir kurum değildir. Genelkurmay'ın altında yer alan bir bölümdür. Kiev, Odessa gibi askeri bölgelerin mevcut istihbarat varlıkları üzerine inşa

edilmiştir. Terörizm, uluslararası organize suç, uyuşturucu, silah ve teknoloji kaçakçılığı, yasadışı göçe karşı operasyonlara katılmaktadır. Teşkilatın kurumsal sloganı da “devlette profesyonellik ve dürüstlük” tür. Liderlik ve personelinin ısrarlı çalışmaları nedeniyle, Ukrayna HUR MO, başarılı bir şekilde çalışan ve eyalette yüksek bir yetkiye sahip olan, iyi organize edilmiş bir yapıdır (StudFiles, 2019: 4).

Son olarak Özel İletişim ve Ukrayna Bilgi Korunması Devlet Hizmeti (DSTSZI); Özel İletişim ve Ukrayna Bilgi Korunması Devlet Hizmeti (DSTSZI) 2006 yılında kurulmuştur. İdare, özel statülü merkezi yürütme organı sıfatına sahiptir (SBU, 2019).

Yukarıda istihbarat teşkilat yapılanması ele alınan Ukrayna 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Varşova Pakti dağıldıktan sonra, ‘iki kutuplu’ düzende devam eden Soğuk Savaş’ da sona ermiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ukrayna’ da bağımsız bir ülke olarak ortaya çıkan devletlerden biri olmuştur.

O dönem Sovyetler Birliği’nin yayılmacı politikası ve komünizme karşı mücadele etme misyonuyla kurulmuş olan NATO, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra kendini lağvetmesi beklenmiş ve pazar ekonomisine yönelik adımlar atamaya başlayan Rusya’yı da kapsayacak bir yapılanma kurulması beklenmiştir. Böyle bir yapılanmanın yanında SSCB’nin dağılma sürecinde Batı tarafından Rusya’nın ekonomisini düzenlemesi için ekonomik desteklerin de sağlanacağı vaatleri verilmiştir. Bu süreçte Sovyet kalıntılarından yeni çıkan Rusya yaşadığı ekonomik çöküntü neticesinde Batı ile bu işbirliği söylemlerine yönelik dış politika izlemiştir. Ancak ekonomik destekler başta olmak üzere bu beklentiler gerçekleşmemiş ve Batı ile Rusya arasındaki ilişkiler sekteye uğramıştır. 2000’de iktidara Vladimir Putin’in gelmesiyle birlikte Rusya’nın ekonomik ve siyasi açıdan güçlenmeye başlamasıyla birlikte Batı ve Rusya arasındaki rekabet tekrar canlanmıştır (Temur, 2015: 10).

Batı ve Rusya arasında yaşanan bu rekabet sonucunda etkilenen ülkelerin başında Ukrayna gelmektedir. Rusya’nın küresel çapta etkili olan doğal kaynak zenginliğini dışarıya transferinde ‘jeo-ekonomik’ bir öneme sahip olan Ukrayna, aynı zamanda kendi içerisinde sahip olduğu ‘Slav-Ortodoks, Slav-Katolik ve Müslüman-Tatar’ milletlerden dolayı da önemli bir ‘jeo-kültürel’ yapıya sahiptir. Bununla birlikte Ukrayna’nın sahip olduğu jeopolitik konumdan dolayı güvenlik açısından da küresel ve bölgesel anlamda büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda Ukrayna sınırları içerisinde bulunan Kırım

yarımadası ve burada bulunan ‘Sivastopol Askeri Deniz Üssü’, Rusya’nın Karadeniz filosu için çok önemli ve jeo-stratejik bir noktadadır. Özellikle Sivastopol’daki bu üssün askeri açıdan bu kadar önemli olmasındaki esas neden coğrafi özellik açısından hem derin bir limana sahip olması, hem de limandaki gemilerin doğal olarak her taraftan kıyılarla korunaklı bir şekilde olmasıdır (Gorenburg, 2013: 11-13).

Böyle önemli jeopolitik bir coğrafyaya sahip olan Ukrayna’nın 2000’li yıllar itibarıyla NATO ile yakın ilişkiler kurmaya başlaması Rusya tarafından ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Rusya bu durum karşısında ki tavrını; *“Rusya, NATO’nun genişlemesine ve bilhassa Ukrayna’yı NATO üyeliğine dâhil etme planına karşı olumsuz yaklaşımını korumaktadır”* ifadesiyle net bir şekilde ortaya koymuştur (Dykyi, 2016: 66).

Ukrayna, komünizmden demokrasiye geçiş sürecini zayıf bir şekilde yaşamıştır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ukrayna Sovyet rejimi döneminde var olan etkisiz örgütlenmelerini sürdürmüştür. Bu anlamda devlet içerisinde açık bir şekilde yolsuzluklar yaşanmıştır. Bağımsızlığından sonra Ukrayna Rusya’dan sonra bölgenin en güçlü ikinci ordusuna sahipti. Ancak sahip olduğu kötü yönetim, bakımsızlık ve yolsuzluklar, Ukrayna ordusunun bozulmasına ve 2014’te yaşanan krize kadar zorlu bir süreç yaşamasına neden olmuştur. 2002’den itibaren Ukrayna kendisini bölgenin iki ana etki aktörü olan AB ile Rusya arasındaki şiddetli bir jeopolitik rekabetin ortasında bulmuştur (Neville, 2015: 63-65).

2004 yılına kadar Batı ve Rusya arasında kendine bir yer bulmaya çalışan Ukrayna, kendi içerisinde siyasi düzeni bir türlü sağlayamamış ve 2004’te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi ülke için bir dönüm noktası niteliği taşımıştır. 2004’te yapılan bu seçimler iki isim arasında yaşanmıştır. Bunlardan birincisi Avrupa yanlısı olan Viktor Yuşçenko ve onu destekleyen blok olurken, diğer tarafta ise Rusya ile ekonomik ve sosyal olarak daha sağlam ilişkiler kurmayı arzulayan Viktor Yanukoviç ve onu destekleyen blok olmuştur. Yuşçenko tarafı seçim vaatlerinde Rusya ve Batı ile iyi ilişkiler kurmayı vurgularken, Yanukoviç daha çok Rusya yanlısı bir propaganda sergilemiş ve Batı ile olan ilişkilerin yavaşlatılmasını vurgulamıştır (Copsey, 2004: 4).

Yapılan seçim sonuçlarına göre kazanan taraf Yanmukoviç olmuştur. Ancak seçim sonuçlarına hile karıştığını iddia eden Yuşçenko ve taraftarları başkent Kiev sokaklarında şiddetli eylemlere dönüşen gösteriler başlatmıştır. Daha sonra ‘Turuncu Devrim (Orange

Revolution)’ olarak adlandırılan bu şiddetli eylemlerden sonra seçimler yenilenmiş ve Batı yanlısı olarak politika izleyen Yuşçenko ve ekibi seçimleri kazanmıştır. Ancak yenilenen bu seçimler zaten siyasi bir istikrara sahip olmayan Ukrayna’daki durumu daha da derinleştirmiştir. Yaşanan bu ‘Turuncu Devrim’ neticesinde iktidara gelen Batı yanlısı yönetim zaman içerisinde beklentileri karşılayamadığı görülmüştür ve 2010 yılına kadar olan süreçte kutuplaşma yaşanan ülkede siyasi anlamdaki istikrarsız durum sürmüştür (Lieven, 2006: 2).

Ukrayna’da 2010 yapılan seçim sonuçlarına göre bu sefer Rusya yanlısı politikalar izleyen Yanukoviç kazanmıştır. Yanukoviç iktidarı ile birlikte Rusya politik anlamda rahat nefes alabilmiştir. Ancak Yanukoviç’in liderliğindeki Ukrayna’da istikrar çok uzun sürmeyerek, 21 Kasım 2013’te ‘AB ile Ortaklık Anlaşması Hazırlık Komisyonu’nun’ askıya alınmasıyla birlikte başkent sokaklarında tekrar eylemler baş göstermiş ve bu eylemler sonucunda Ukrayna tarihindeki en şiddetli olaylardan biriyle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan olaylar sonucunda 21 Şubat 2014’te Ukrayna Parlamentosu Cumhurbaşkanlık görevini yürüten Yanukoviç’i görevden alıp, geçici bir hükümetin kurulmasına karar vermiştir (Lieven, 2006: 4). Bu karardan sonra ve önceki yaşanan olaylar neticesinde Rusya, sürpriz bir hamle ile çok geniş çaplı bir askeri tatbikat gerçekleştirerek Ukrayna’ya karşı güç gösterisinde bulunmuştur. Akabinde Rusya’nın Ukrayna’ya müdahale etmesi iki devlet arasında yaşanan krizin fitilini ateşlemiştir.

2.3.2.3. 2014 Rusya-Ukrayna Savaşı

Rusya ve Ukrayna’nın yüzlerce yıl öncesine dayanan ortak bir tarihi ve kültürel mirasla benzersiz bir ilişkisi vardır. Paylaşılan tarihe rağmen, iki ülke arasındaki mücadeleler Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra yoğunluk kazanmıştır. 2014’e kadar süren bu politik ve ekonomik mücadele sonuç olarak isimsiz bir savaşa dönüşmüştür. Böyle bir savaşın yaşanması gerçekte sadece Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan mücadelenin bir sonucu olmamıştır. Daha derin anlamda bakıldığında bu savaşın Rusya ve Batı arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Neville, 2015: 66).

İlk olarak, Rusya Ukrayna’ya karşı etkili olabilmek için devlet yönetimine ve orduya iyice nüfuz etmeye çalışmıştır. Bu şekilde atılan adımlarla Ukrayna hükümetinin alacağı kararlara kolay erişim sağlayarak ona göre adım atmaya planlamıştır. Ekonomik ve ordu gücü olarak daha güçlü olan Rusya sahip olduğu bu güçler üzerinden Ukrayna’yı tehdit

etmek için kullanmıştır. Bu tehdit durumunu en çok da Ukrayna'ya sağlamış olduğu doğal gaz akışıyla yapmıştır. Diğer taraftan krize giden süreçte Rusya'nın gerçekleştirmiş olduğu askeri tatbikattan sonra Ukrayna sınırları içerisinde kalan ve geçmişten beri iki ülke arasında anlaşmazlıklara yol açan Kırım bölgesine askeri çıkarmalar yapmıştır (Kofman & Rojansky, 2015: 3-4).

24 Şubat 2014'te makineli silahlar ve hafif bombalarla donatılmış büyük bir Rus asker grubu Kırım bölgesinin başkenti Simferopol'de yer alan parlamento binasını ve hükümete ait olan binaları kontrol altına alarak Ukrayna'ya müdahalenin ilk aşaması başlatılmıştır. Daha sonra 27 Şubat 2014'te gece saatlerinde yeşil üniformalı ve milliyetini gösteren herhangi bir etiketi bulunmayan ve 'küçük yeşil adamlar' olarak tabir edilen çok sayıda askeri personelin gerçekleştirdiği bir operasyonla Simferopol sivil havaalanını ve askeri havaalanını ele geçirilmiştir. Bu bölgede Rusça konuşan halkı koruma söylemiyle meşru bir zemin sağlamaya çalışarak, Rus ordusundan birden fazla tabur bu havaalanlarına indirilerek müdahalenin sonraki aşamaları için planladığı sayıda askeri buralarda konuşlandırmıştır (Rácz, 2015: 43).

28 Şubat 2014'te, yerel milis güçleri tarafından desteklenen bu 'yeşil üniformalı askerler' Kırım Devlet Televizyonu binasını ve daha sonra Kırım'ın önde gelen enformasyon sağlayıcı şirketi olan Ukrtelecom binalarını ele geçirerek bilgi sağlama kanallarını kontrol etmeye başlamışlardır. 1 Mart 2014'te Rus Parlamentosu'nun Putin'e Rusya'nın çıkarlarını korumaya yönelik vermiş olduğu kuvvet kullanabilme yetkisiyle birlikte, 6 Mart 2014'te Novozoorne limanında bulunan Ukrayna donanmasına ait gemiyi batırtarak Ukrayna donanmasına ait diğer gemilerin hareket edebilme alanlarını daraltmıştır. Sonrasında 10 Mart 2014'te askeri kışlalarla birlikte askeri hastanelerde kontrol altına alınmış ve bu hastanelerde yaralanan Rus destekçisi milislerin tedavileri yapılmıştır. Yaşanan bu süreç içerisinde Ruslar açısından belki de en önemli sayılacak hamlelerinden biri de Rusların enformasyon, internet ve haber ağlarının kontrolünü ele geçirerek bu kanallar vasıtasıyla kendi lehlerine propagandalar yapması ve Ukrayna lehine haber yapan kanalların erişimini engellemek olduğu söylenebilir (Rácz, 2015: 45).

Yaklaşık olarak üç hafta boyunca süren mücadelelerde ölümle sonuçlanan çok az kayıp yaşanmıştır. Az da olsa Ukrayna tarafından verilen bu kayıplar sonucunda Ukrayna Savunma Bakanlığı tarafından kendi askeri birliklerine vur emri verilmiştir. Ancak bu olaydan çok kısa bir süre sonra Ukrayna Kırım bölgesinde bulunan yaklaşık 25.000

askerini geri çekerek Ukrayna’da farklı bölgelerde görevlendirmeye başlamıştır. Bunun neticesinde Kırım’ın stratejik öneme sahip limanı olan Sivastopol’un kontrolü ele geçirilmiştir ve Ukrayna Deniz Kuvvetleri Komutanı olan SehlyHayduk, Rus yanlısı güçler tarafından esir alınmıştır. Daha sonra bu güçler Ukrayna-Kırım arasında kurmuş oldukları bir kontrol noktasından komutanı serbest bırakarak Ukrayna devlet otoritesi imajını zedeleyecek stratejik bir hamle yapmışlardır (İmambeyli, 2014: 5).

Ukrayna’ya ait savunma üsleri ve donanma güçleri kontrol altına alınırken, 22 Mart 2014’te Ukrayna askeri birlikleri kontrolünde olan Belbek hava üssünün kontrolü de kaybedilmiştir. Son olarak 24 Mart 2014’te ise Ukrayna ordusu kontrolünde bulunan 1. Deniz Taburu alınarak burada görev yapan askeri personeller koşulsuz bir şekilde gözaltına alınmıştır (Neville, 2015: 68).

Kırım’dan sonra 2014 ilkbaharında, gelişmiş sanayi altyapısı ve enerji kaynaklarına sahip ve yoğun etnik Rus nüfusu bulunan Donetsk ve Luhansk bölgelerine de Rus müdahalesi olmuştur. 6 Nisan 2014’te Ukrayna’nın doğusunda Donbass bölgesinde bulunan Donetsk, Luhansk ve Karkiv’te ayrılıkçı hizipler tarafından eylemci gösteriler düzenlenerek bu bölgelerdeki hükümete ait kurumlar ele geçirilmiştir. Akabinde Rus desteğiyle birlikte yerel milisler Donetsk Halk Cumhuriyeti’ni, 27 Nisan’da ise Luhansk Halk Cumhuriyeti’ni ilan etmişlerdir. Ukrayna’nın müdahalesiyle Karkiv’de ele geçirilen hükümet binaları ayrılıkçı gruplardan geri alınarak orada kontrol sağlanmıştır. 11 Mayıs 2015’te Donetsk ve Luhansk’ta yapılan referandum sonucunda bu bölgeler Ukrayna’dan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu iki bölge 22 Mayıs 2014’te aldıkları bir kararla birleşerek Novorossiya Federal Devleti’ni kurmuşlardır. Tabi bu süreçte Rusya ayrılıkçı gruplara her türlü askeri, tıbbi, bilgi vb. desteği sağlamıştır. Bu destekler arasında en önemli sayılabilecek olan ise ‘gönüllü’ adı altında sağlamış olduğu askeri güçler olmuştur. Ancak Moskova, Kırım’da olduğu gibi vermiş olduğu bu destek söylemlerini reddetmiştir (İmambeyli, 2014: 6).

14 Ağustos’ta isyancı grupların kontrol ettiği Izvaryne sınır kapısından iki düzine zırhlı personel taşıyıcı ve Rus plakalı askeri araçlar Ukrayna’ya geçmiştir. NATO genel sekreteri Anders Fogh Rasmussen, Ukrayna’ya geçişte Rusların ihlal yaptığını doğrulamıştır. Rusya yine herhangi bir kuvvet biriminin doğu Ukrayna’da faaliyette bulunduğunu inkâr etmeye devam etmiştir. Ancak her iki taraftan alınan raporlar sonucunda en az bin Rus askeri personelinin isyancıları aktif olarak desteklediğini

doğrulamıştır. Ağustos ayının sonunda ise Ukraynalı siviller, Rus özel kuvvetlerinin ortaya çıktığını bildirmişlerdir. Ukrayna kuvvetleri, Rus paraşütçü birliğinden on askeri yakalayarak Moskova'yı Ukrayna'daki Rus askerlerinin varlığını kabul etmeye zorlamıştır. Ancak Moskova, askerlerin sınırı kazara geçtiğini iddia edip yine bu suçlamayı kabul etmemiştir (Government, 2014: 33).

Doğu Ukrayna'daki faaliyetlerini sürdüren Rus kuvvetleri ve yandaş yerel isyancılar Azak Denizi yakınlarında güneydoğu bölgesindeki kasabaları ele geçirmeye başlamışlardır. O zaman Ukrayna Cumhurbaşkanı olan Poroshenko, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı geniş çaplı bir istila başlattığını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından Batılı yetkililer bu saldırıyı “gizli istila” olarak nitelendirmiştir (Government, 2014: 35).

Devam eden süreçte AGİT Minsk'te 5 Eylül'de ateşkes için taraflar arasında barış görüşmeleri koordine etmiştir. Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroshenko tarafından önerilen on beş maddelik bir barış planı büyük oranda tüm taraflarca kabul edilmiştir. Donetsk ve Luhansk bölgelerindeki Rus dilinin korunması amacıyla daha fazla özerklik sözü verilmiştir. Çatışma alanlarından ağır muharebe silahları kaldırılarak esirler karşılıklı olarak değiştirilmiştir. Hem Rusya tarafı hem de Ukrayna tarafı ateşkes konusundaki memnuniyetlerini belirtmelerine rağmen bölgede yaşanan çatışmalar son bulmamıştır (Holcomb, 2017: 12).

ABD, Ukrayna'nın batı kesiminde NATO barış gücü tatbikatına liderlik ederek Eylül ayında Ukrayna'ya verilen desteğini arttırdığına işaret etmiştir. Batı ve Ukrayna'nın siyasi ortaklığı ve kararlılığından sonra, Putin'i Kiev yönetimiyle isteksizce yakınlaşma durumuna itmiştir. Bunun sonucunda Rusya ve Ukrayna arasında Ekim ayında yeni bir doğalgaz anlaşması imzalanmıştır. Ancak Ekim sonunda Rada'da yapılan seçimlerden sonra güçlü bir Batı yanlısı çoğunluğun zafer kazanmasıyla Putin'in beklemiş olduğu iç karışıklık durumunun tekrar yaşanması ümidi son bulmuştur. Buna karşılık Donetsk ve Luhansk'taki isyancılar gruplar, Kiev tarafından kınanan ve kabul edilmeyen kendi yerel seçimlerini yapmışlardır (Holcomb, 2017: 16)

Bu gelişmelerden sonra Kiev yönetimi Donetsk ve Luhansk bölgelerinin özerliklerini feshetmiştir. Ukrayna'daki son müdahale bu iki bölgeyi birbirine bağlayan Debal'tseve' de yapılmıştır. Debal'tseve bölgesi Rusya ve Donbass bölgesi arasındaki bağlantıyı da sağlayan stratejik bir öneme sahiptir. 14 Ocak 2015'te başlayan çatışmalar neticesinde

yaklaşık olarak 300 Ukrayna askeri hayatını kaybetmiştir. Rusya'nın desteklediği ayrılıkçı gruplar, burada doğrudan bir şehir savaşı yapmak yerine şehri kuşatarak altyapı sistemlerini tahrip etmişlerdir. Bunun üzerine 12 Şubat 2015'te Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde gerçekleştirilen 'Minsk 2 Protokolü' ile ateşkes ilan edilmiştir. Ancak bu ateşkes ilanı çatışmaların durması için yeterli olmamıştır. Ayrılıkçı gruplar 18 Şubat 2015'te şehrin kontrolünü ele geçirmişlerdir. Bölgedeki yüksek tansiyon halen düşmüş değildir ve halen taraflar arasındaki gerginlikler yerel olarak görülmektedir (Holcomb, 2017: 17-21)

Sonuç olarak, Rusya Doğu Ukrayna'daki hedeflerine tam olarak ulaşamamıştır, ancak bu bölgede tabiri doğru olacaksa "donmuş bir çatışma" ortamı kurmuşlardır. Kiev yönetimi, ekonomik ve askeri yardımlar için Batı ile ilişkilerini sürdürmeye devam etmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Poroshenko, Kırım'ın ilhak edilmesi meselesini diplomatik olarak sürdürmeye devam etmektedir. Aynı zamanda, daha fazla şiddet olaylarının yaşanmaması için ve olası bir Rus işgalini önlemek için, Rusya'nın kazanımlarına tanıklık etmek ve Putin'in daha fazla macera için bir bahane olarak kullanabileceği provokasyon ihtimalleri arasında ince bir strateji ortaya koymaya çalışmaktadır. Rusya ise, Kırım için bir ekonomik kalkınma planı iletirmektedir. Ayrıca, Putin rejimi, Rusya'dan Kırım'a güvenli bir kara köprüsü de dâhil olmak üzere, Doğu ve Güney Ukrayna'daki artan özerklikten yararlanarak politik hedeflerini daha da arttırmak istemektedir (Neville, 2015: 68).

2.3.2.4. Değerlendirme

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan bu savaş 'Hibrit Savaş' yöntemini bütün yönleriyle kapsadığı söylenebilir. Rusya bu yöntemle Ukrayna'ya karşı elde ettiği kazanımları Hibrit Savaş unsurlarını kullanarak gerçekleştirmiştir. Andras Racz'a (2015) göre; Rusya'nın Ukrayna'ya uygulamış olduğu bu stratejik savaş 3 farklı aşama şeklinde gerçekleşmiştir. Hibrit Savaşın ilk aşaması, saldırgan tarafın daha sonraki operasyonlar için hazırlıklar yaptığı 'savaşa hazırlık' aşamasıdır. Bu ilk aşamada gerçekleştirilen tüm eylemler şiddet içermemektedir, genellikle yasaldır ve hedef ülke veya uluslararası izleyiciler tarafından da bilinmemektedir. Ukrayna'da bu, Rusya'ya sadık siyasi ve kültürel örgütleri tanımlamayı veya yaratmayı, ekonomik etki kazanmayı, sağlam bir medya stratejisi geliştirmeyi, ayrılıkçı ve hükümet karşıtı hareketleri ve duyguları güçlendirmeyi kapsamıştır. Bu şekilde Ukrayna hükümeti üzerinde büyük bir baskı oluşturulmuştur.

Ayrıca ilk aşama kendi içerisinde stratejik hazırlık, siyasi hazırlık ve operasyonel hazırlık olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

Stratejik hazırlık; ordunun ve hedef devletin yönetimindeki kırılma noktalarının tespit edilmesini ve hem hedef ülke içinde hem de uluslararası olarak kamuoyu oluşturma pozisyonunun hazırlanmasını içermektedir. Bunlara ek olarak; Hedef ülkenin devlet idaresi, ekonomisi ve silahlı kuvvetlerindeki güvenlik açığı noktalarını araştırmak ve uluslararası kamuoyunu etkilemek için diplomatik ve medya pozisyonları oluşturmaya içermektedir. Siyasi hazırlık; hedef ülke toplumundaki abartılı bölünmelerden, yetkililere rüşvet vermekten ve yerel iş dünyası ile yerel organize suç gruplarıyla temas kurmaktan ibarettir. Operasyonel hazırlık ise; hedef ülkeye karşı politik baskı ve dezenformasyon kampanyalarının başlatılması ve hem hedef ülke içindeki kazanılmış aktörlerin hem de saldırgan ülkenin askeri güçlerinin askeri tatbikat bahanesiyle seferber edilmesinden oluşmaktadır.

İkinci aşama ‘Hibrit’ saldırıların başladığı aşamadır. Racz’a (2015) göre saldırının ise ilk aşaması hedef ülkede gerginlik durumunu yükseltmektir. Bu safhada saldırgan aktör; provokasyon, sabotaj ve dezenformasyon kampanyaları eşliğinde özel kuvvetler kullanarak, yerel protesto gösterileri düzenleyerek ve organize ederek şiddet kullanımını içermektedir. Bu kapsamda saldırgan taraf hükümet binalarını ve bilgi altyapısını kontrol altına almaya çalışır ve geleneksel işgali tehditleri öne sürerek karşı tarafı baskı altında bırakmaktadır. Ayrıca bu bölümde karşı tarafın hem bilgi hem de idari altyapısı üzerinde tam kontrol durumu sağlamak ve süreç içerisinde bilgi akışında tekel olmayı gerçekleştirmektir. Hedeflenen ülkenin ordusu; ahlaki açıdan dezenformasyona uğratarak rüşvet gibi araçlar kullanılarak kontrolü ele almayı kapsamaktadır. Bu durum devam ederken, saldırgan taraf hedef taraf üzerinde başka askeri ve ekonomik baskılar yaparak merkezi hükümetin uluslararası konumunu itibarsızlaştırmaya çalışır.

Rusya, savaş sırasında Ukrayna’ya karşı Kırım ve Donbass saldırıları durumunda, “küçük yeşil adamlar” diye tabir edilen, milliyetlerini gösteren herhangi bir işaretin bulunmadığı ve son teknoloji silahlarla donatılmış güçleri kullanarak, bu bölgelerde kurulmuş olan kontrol noktalarında görevlendirerek Ukrayna kuvvetlerine geçişlerde sıkıntılar çıkartmıştır. Ukrayna kuvvetlerini çatışmaya zorlayarak Ukrayna’nın sivil halkla çatışmaya girdiğini yaymayı amaçlamıştır. Böyle bir durum karşısında Ukrayna kuvvetleri bölgedeki kuşatılmış binaları savunamamıştır. Kamu idare binaları, medya

kuruluşları ve televizyon kanalları gibi önemli binaların kaybedilmesiyle birlikte Ukrayna kuvvetleri savunma eksikliği hissederek moral açısından zayıflatılmıştır.

Ukrayna güvenlik güçlerinin demoralize olması, kilit binaların ve altyapının ele geçirilmesi, karar vericileri felç edecek hamleler olmuştur. Bu durum halkı panik durumuna sokmak için saldırgan bir bilgilendirme kampanyası tasarlanarak güçlendirilmiştir. Aynı zamanda, sabotajın yanı sıra siber saldırılar ile de Kiev'in komuta ve kontrol ağını tahrip etmek, bozmak veya etkisiz hale getirmek için kullanılmıştır. Her ne kadar Moskova yönetimi Ukrayna'ya karşı yapılan bu saldırıların kendi özel kuvvetleri ve istihbaratıyla bir alakasının olmadığını iddia etse de bu tarz eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için büyük bir istihbarat gücüne başvurulduğu söylenebilir.

Üçüncü ve son bölüm ise istikrar aşamasıdır. Bu aşama saldırgan tarafın kazımlar elde ettiği ve bunu sürdürdüğü aşamadır. Racz'a (2015) göre bu aşamanın ilk bölümünde saldıran aktör tarafından hedeflenen bölgelerde referandumlar vs. düzenleye yol açarak bağımsızlık kazandırılan bölgenin saldıran devletten yardım talep etmesini sağlamak ve saldırı altında kalan taraf üzerinde güçlü bir diplomatik baskı kurmak hedeflenir. Referandum gibi politik araçlar vasıtasıyla bölgede siyasi bir istikrarın kurulacağı teminatıyla yerel halkın destek alınmaya çalışılır. İkinci bölüm de, saldıran tarafın kuvvetlerini hedef bölgede gizleyerek o bölgeye entegrasyonunu sağlamayı içermektedir. Son bölümde ise; ekonomik kayıplar, yaşanan insan kayıpları, iç istikrarsızlık ve bölge üzerinde yaşanan kontrolsüzlük gibi alanlarda sorunları giderecek stratejik adımlar atmayı temin etmek ve kurulacak yeni düzenin daha özgür ve demokratik olacağını hissettirebilmeyi içermektedir.

Bu anlamda Rusya Ukrayna'ya karşı Kırım ilhakı sürecinde yerel halktan büyük bir destek alabilmeyi becermiştir. Özellikle Kırım'da yaşayan etnik Rus nüfus Rusya'nın propagandaları sonucu yaymış olduğu referandumla bağımsızlık elde etme çağrısına karşılık vermiştir. Kırım referandumundan önce, yarımada'nın her yerinde reklamlar ve propagandalar yapılmıştır. Kırım'ın yeniden Rusya'ya katılımını sağlamak için vatandaşları oy kullanmaya teşvik edilmiştir. Yapılan propaganda kampanyasına örnek olarak; bir panoda iki Kırım haritası gösterilmiştir. Biri Nazi sembolü ile gösterilirken, diğeri ise Rus bayrağı ile gösterilmiştir. Üzerinde; "16 Mart'ta ya Nazizm'i seçiyoruz ya da Rusya'ya katılıyoruz" şeklinde bir slogan yer almıştır. Bu şekilde Ukrayna'nın göstermiş olduğu uyuşmazlıklar öne sürülerek Rusya'ya katılım için etkili bir propaganda

yapılmıştır. Ancak Donbass için Rusya bu yöntemle bir başarı elde edememiştir. Yerelden yeterince destek alamayan Rusya burada daha dikkatli bir politika izlemek zorunda kalmıştır.

Rusya, Ukrayna müdahalesinde geleneksel savaş araçlarının yerine veya bunların yanında doğrusal olmayan ve asimetrik taktikler kullanma yeteneğini geliştirerek kullanmıştır. Rusya'nın Ukrayna'daki yeni doktrinini ve hareket halini tanımlayan şey, hep birlikte, askeri bir tepkiye yol açacak olan eşikleri geçmeden, düşmanlarını zedeleyebilecek ve ciddi şekilde zayıflatabilecek araçların sistematik kullanımıdır. Basitçe söylemek gerekirse, Rusya bu Hibrit taktiklerle bir çatışmanın belirleyici noktalarında simetrik savaşları kazanmak için geleneksel savaş yeteneklerini kullanarak ve ardından bu kazanımlarını perçinlemek için asimetrik taktik propagandalarda yürüttüğü söylenebilir.

Rusya bu süreçte ülke genelinde dijital ağlar, telefon ve siber iletişim ağları, bağlantı kesme ve saldırıya karşı Ukrayna'ya yönelik gizli saldırılar düzenlediği okumalardan anlaşılmaktadır. Siber alanla ilgili olarak Rus iletişim istihbarat servisi, Doğu Ukrayna'daki Ukrayna askeri birimlerinin yerini belirlemek için internet ağları üzerinden gelen verileri kullandığı anlaşılmaktadır. Belirgin bir şekilde, Rusya, enformasyon sunucularından demiryolu kontrol sistemlerine kadar Ukrayna hükümetinin bilgi ve lojistik altyapısına karşı siber saldırılar düzenlemiştir ve bu taktik ataklarla Ukrayna'dan kazanımlar elde etmiştir. Ukrayna'ya yönelik bu eylemler, siber operasyonların geleneksel askeri eylemlere nasıl entegre edilebileceğinin güzel bir örneğidir.

Ancak bu hamlelerin Rus kuvvetlerinin eseri olup olmadığını kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Ayrıca tüm siber saldırıların sadece buzdağının görünen yüzü olduğunu vurgulamak gerekir. Kötü amaçlı yazılım veya casus yazılım kullanan Rus siber saldırılarının kapsamı ve bunun yol açtığı sonuçlar Rusya tarafından açıklamadıkça kesin olarak belirlenemeyeceği söylenebilir.

Bunlarla birlikte yukarıda da ifade edildiği gibi Kırım'ın ilhakına giden süreç içerisinde Rusya Kiev hükümetini “faşist” olarak itibarsızlaştırmak için tarihsel anlatıları kullanarak ve Ukrayna'nın demokrasisini baltalamak için olası her kanalı kullanarak, hem yurtiçinde hem de yurtdışında kitlesel dezenformasyon kampanyaları yürütmüştür. Bu sürecin sacayaklarından biri de ve belki de en önemlisi Kırım'da Rus özel kuvvetlerinin ve istihbaratının kimlikleri belirlenemeyecek bir şekilde yerel milis gücü veya nerden geldiği

belli olmayan güçler şeklinde eylemler yapmasıdır. Bu taktiksel harekâtlar bir nevi Moskova'nın askeri müdahalelerini kamufle ettiği söylenebilir.

Diğer taraftan Rusya'nın uluslararası örgüt forumlarındaki propagandalarından anlaşılan, özellikle Ukrayna'nın federalleşmesini teşvik etmek ve Kiev'i zayıflatmaya çalışmak olduğu söylenebilir. Ayrıca bir Hibrit savaş unsuru olarak ekonomik araçların kullanımı ile ilgili olarak; Moskova Ukrayna'ya ithal etmiş olduğu Rus doğal gazının fiyatını sürekli değiştirme tehditlerinde bulunması ve Ukrayna'nın gıda ürünlerinde tarife dışı kısıtlayıcı önlemler alması gösterilebilir. Ukrayna ekonomisi için en ağır yaptırım ise, Rus hava sahasının Ukrayna'nın kullanılmasının yasaklanmış olması olmuştur.

Askeri boyutta Rusya ayrılıkçı grupları geniş bir çapta destekleyerek çatışmaların geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır. Ancak daha öncede ifade edildiği gibi Rusya yaptığı bu destekleme söylemlerini reddetmiştir. Dışarıdan kapsamlı bir lojistik destek olmadan, ayrılıkçı grupların Doğu Ukrayna'da görüldüğü kadarıyla savaş operasyonları gerçekleştirmeleri imkânsız olduğu söylenebilir. Ayrıca bu bölgede bu destekleri sağlayacak kapasiteye ve motivasyona sahip tek ülke Rusya'dır.

Sonuç olarak Moskova yönetimi Kiev'i baltalayıp Ukrayna'da planladığı politikalarını gerçekleştirmek için ilk başta Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne karşı bir tedbir alması gerektiğini değerlendirmiştir. Böylelikle ülke içerisinde istikrarsızlık durumunu daha geniş alanlara yaymak daha kolay olacaktı onlar için. Bu anlamda Rusya bu süreci iki aşamalı olarak yürüttüğü söylenebilir. Birinci aşamada; Doğu Ukrayna bölgesindeki Ukrayna Silahlı Kuvvetlerini etkisiz hale getirmek ve dolayısıyla vekil güçlerini o bölgede kuvvetlendirmek için örtülü operasyonlar başlatmıştır. İkinci aşamada ise Ukrayna hükümetini zayıflatarak çökertmek ve siyasi sisteminde zaafılar yaratarak hükümeti uzun süreli bir çıkmaza sokmak olmuştur. Rusya bu hamlelerle Ukrayna'da belirsizlik ve kafa karışıklığı yaratabilmiştir.

SONUÇ

Savaş olgusunun gelişimi tarih boyunca hep sürmüştür ve dünya üzerinde insanoğlu var olduğu sürece bu gelişimin devam edeceği anlaşılmaktadır. Bu gelişim süreci dönemlere ayrıldığında sürekli olarak bir değişim ve dönüşüm olmuştur. Bu tarihi süreç inceleme konusu olduğunda dönemler içerisinde savaş olgusunun konvansiyonel, asimetrik, ekonomik, siber alan ve nükleer savaşlar gibi pek çok form ve yöntemle aktörler tarafından kullanılarak birbiri üstünde baskın olma ve kendi çıkarlarını kabul ettirmek için kullanılmıştır. Her ne kadar yaşanan teknolojik gelişmeler ve hukuki normlar savaşın yöntem ve araçlarını değiştirmiş olsa da savaşta temel amaç değişmemiştir.

Tarihsel olarak incelendiğinde ilkel araç ve gereçlerle yapılmaya başlanan savaşlar daha sonra icat edilen ateşli silahlar neticesinde daha ağır sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Daha sonra gerçekleşen ‘Sanayi Devrimi’ ile birlikte çok daha ileri teknolojik silahların üretilip kullanmaya başlanmasıyla birlikte daha geniş alanlara yayılan savaşların sonuçları da daha ağır olmaya başlamıştır. Uluslararası kamuoyu tarihi süreç içerisinde savaşların böylesine yıkıcı ve ağır şekilde sonuçlanan birçok savaş yaşamıştır. Sonra en son yaşanan iki dünya savaşından sonra BM tarafından kuvvet kullanımının ve savaşın yasaklanmasına rağmen insanoğlu sahip olduğu hırs ve gücü elde etme arzusu neticesinde savaşı farklı formlarda yapmayı sürdürmüştür. Bu anlamda savaş tarih boyunca bir değişim aracı olma rolünü üstlenmiştir. Bu yüzden şimdi ve gelecekte yaşanacak savaşların asıl amacının farklı olacağını düşünmek için hiçbir sebep yoktur. Savaşın temel doğası değişmeyecek ve siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda insani bir şiddet çabası olarak sürecektir.

Dünyada yaşanan küreselleşme ile birlikte artan tehditler ve istikrarsızlık neticesinde; ham madde, enerji, finans, bilgi, çevre ve gıda sektörlerinde uluslararası güvenliğe karşı yeni zorluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu zorluklarla birlikte kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası terörizm, uluslararası örgütlü suçlar, yasadışı göç, korsanlık, devletlerarası ve sivil çatışmaların tırmanması gibi tehditler de daha da artmakta ve yeni bölgeleri ve devletleri kapsamaktadır. Ayrıca küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkileri; devletlerin ve devlet dışı aktörlerin çatışmaya girme yollarını ve nedenlerini de değiştirmiştir. Giderek artan bir şekilde savaşlar askeri güçlerden çok psikoloji ve kimlikle daha fazla disiplinli, daha belirsiz bir şey olmaya başlamıştır. Bu tehditlere karşılık olarak ulusal çıkarların uygun bir şekilde korunması ve bu tehditlere karşı önlem

almanın ön şartı, ulusal güvenlik sisteminin oluşturulması ve etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak olduğu söylenebilir.

Dünyada artan bu tehdit ortamı ve eşitsiz durumların gittikçe artması neticesinde ve güçlünün daha güçlü olma arzusunda olması savaşların karakterinde büyük değişiklikler yaşanmasına yol açmıştır. Bu anlamda yeni bir karakter ve yöntem olarak tartışılan ‘Hibrit Savaş’ metodu savaş çalışmaları alanında savaşın gelmiş olduğu son durumdaki değişimleri ve içerisinde barındırdığı asimetrik özelliği ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu asimetrik özellik devletlerin artık geleneksel güçler olarak nitelendirilmesini giderek imkânsız hale getirmektedir. Diğer taraftan devlet dışı aktörlerin ise düzensiz olarak nitelendirilmesini sınırlandırmaktadır. Bu doğrultuda gelecekteki zorluklar daha gelişmiş alternatif yapılar ve stratejiler sunma mecburiyetinde bırakacaktır.

Hibrit Savaşlar; devletler, siyasi gruplar veya devlet dışı aktörler tarafından yönetilebilir geleneksel yetenekler ve düzensiz taktikler ile birlikte terör eylemleri, şiddet ve zorlama dâhil bir dizi farklı savaş yöntemlerini içermektedir. Aynı zamanda Hibrit Savaş sahip olduğu asimetrik temellerden dolayı kırılganlıkları ve uluslararası sistem içerisindeki gri alanları yok saymak üzere tasarlanmıştır. Buna bağlı olarak ülkelerin sahip olduğu coğrafyaları ve olaylara yaklaşımları farklılık gösterdiği için Hibrit Savaşa yönelik yaptıkları tanımlamalarda farklılık göstermektedir. Bundan dolayı Hibrit yöntemlerle gerçekleştirilen bütün savaşları betimleyecek ve üzerine anlaşmaya varılacak bir Hibrit Savaş tanımı yapılması çok zordur.

Konvansiyonel savaşların Hibrit Savaşlara evirildiği bu çağda görünen o ki gelecek, geçmişe göre daha çeşitli yaklaşımlarla birlikte daha çeşitli zorluklarla mücadelelerin yaşanmasına şahit olacaktır. Hibrit Savaş bunu; ulusal güç (başta istihbarat ve silahlı kuvvetler), bilgi işlemleri, siber ve elektronik işlemler, geleneksel olmayan işlemler ve gerektiğinde veya yapabildiği geleneksel işlemler ile amaç doğrultusunda harmanlayarak gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Hibrit savaş, kelimenin tam anlamıyla sıcak çatışma yaşamadan kazanmayı amaçlayan, ancak tüm alanlarda ve muhalefetin siyasal kurumlarını içinde bulundukları noktaya zayıflatmak için ulusal güç araçlarının tümü ile güç uygulamak isteyen bir savaştır. Hibrit savaş kavramı, sürekli bir savaş durumu üzerine kuruludur ve taktiksel ya da operasyonel zaferin, kalıcı bir avantaj konumunu korumaktan daha az önemli olduğu söylenebilir. Bunun dışında okumalardan ve örnek olay incelemelerinden anlaşıldığı üzere Hibrit Savaşın amacı; mevcut rejimleri devirmek

değil, sürekli olarak kaynakları ve siyasi gücü emen ulusal ülserler oluşturmaktır. Buna ek olarak saldırgan tarafın rakibine siyasi baskı uygulamak için gerektiğinde kilitlenebileceği araçları barındırmasıdır. Böylelikle çatışmaların bitişi belirsizleşir ve donmuş bir şekilde var olmaya devam eder.

Anlaşıldığı kadarıyla Hibrit Savaş kavramı teorik bir senaryoyu tanımlamamakta ya da öngörmemektedir. Özellikle Soğuk Savaştan sonra savaşın evrimine dair ampirik gözlemlere dayanmaktadır. Bu anlamda Hizbullah'ın 2006'da İsrail'e karşı yaptıkları ve 2014'te Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yaptıkları Hibrit savaş kavramının güzel örnekleri olduğu iddia edilebilir. Özellikle devam etmekte olan Rusya Ukrayna Çatışması, Hibrit Savaş için bir model olarak anılmaktadır. Hizbullah terör örgütünün Hibrit Savaş taktikleriyle İsrail'e karşı göstermiş olduğu başarı neticesinde ise Hibrit Savaşın bir iddiası olan; 'Hibrit Savaşın devlet dışı aktörler tarafından daha kolay ve başarılı uygulanabilmesi' savı da böylece gerçekleşmiştir.

Hibrit Savaş üzerine literatürü inceleyip, Hibrit Savaş aktörleri olarak tanımlanan tarafların vaka çalışmalarını analiz ettikten sonra, Hibrit Savaş modelini oluşturan birkaç ortak özellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Pek çok farklılığa rağmen, aktörler arasında sinerjik etkiler yaratmak için güç araçlarını rakibin algılanan zayıf noktalarına karşı kullanma konusunda benzerlikler görülmüştür. Diğer bir ortak özellik ise propaganda unsurunu kullanmak ve olabildiğince yerel halktan destek alabilmeyi başarmaktır.

Tarih boyunca gerçekleşen savaşların esas nedenini incelerken ulaşılan sonuç hep tarafların birbirlerine karşı üstünlük sağlama ve kendi çıkarları doğrultusunda iradelerini kabul ettirme güdüsüyle hareket ettikleri kanısına varılmıştır. Bu mücadeleleri süreç içerisinde benzer veya farklı yöntem ve boyutlarda olmuştur. Bu sürecin gelişmesinde ki olgulardan en önemlisi devletlerin izlemiş oldukları dış politika siyasetleri olmuştur. Bu çerçevede devletler veya devletlerin karşılıklı olarak kullandıkları vekil örgütler veya devlet dışı diğer aktörler bu süreçlerde etkili roller üstlenen aktörler olmuştur. Ancak devletler sahip oldukları diğer askeri, ekonomik, istihbarat teşkilatları gibi unsurlarla üstünlük elde etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Hibrit Savaş kavramı içerisinde yer alan temel unsurların başında istihbarat olduğu söylenebilir.

Tarihsel olarak istihbarat teşkilatları, devletlerin politika ve stratejilerinin, barış, kriz ve savaşta gelişmesini ve uygulamasını desteklemekte, şekillendirmekte ve etkilemekte

önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu süreç içerisinde farklı rollerle işlev gören teşkilatlar stratejik bilgi toplayıcıları olarak tüm kaynaklardan bilgi toplayıp bir istihbarat havuzu oluşturma görevini yerine getirmektedirler. Gizli görevleri yerine getirenler olarak, belirlenen politikalar çerçevesinde işlev gösterirler ve hükümetlerin açık faaliyetlerini tamamlarlar.

İstihbarat teşkilatları hem gizli istihbarat toplama hem de gizli eylem alanlarında kaliteli hizmetler ve sonuçlar sunabilmeleri için ihtiyaç duydukları beceriler karmaşıktır ve çoğu zaman geliştirilmesi ve uygulanması için uzun süreler gerekmektedir. Bu beceri setleri elde edildikten sonra, hem siyasi hem de resmi düzeydeki diğer alanlarda, bu kaynakların ne gibi seçenekler sunduğunu ve bununla ilgili araç ve riskleri göstermesi önemlidir. Nihayetinde, hükümetler bu kaynakları kullanma, kullanılan metodolojileri onaylama ve bunun için riskleri ve sorumluluğu kabul etme kararları, ilgili ulusal çıkarların önemine, ulusal ideolojiye ve kültürel değerlere bağlı olmaktadır. Ancak bu kriterler ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişebilmektedir. Genelde ise, bir devletin istihbarat başarısı başka bir devletin güvenlik ihlalidir. Bununla birlikte, en saygın görevleri, ulusal güvenlik karar alma sürecinin yararına olan tehditler ve güvenlik açıkları hakkında özel bilgi sağlamaktır.

Karmaşık bir yapıya sahip olan Hibrit Savaş kavramı içerisinde istihbarat teşkilatlarının rolü ve performansı hiç olmadığı kadar tartışılmalıdır. Çünkü Hibrit Savaşın sahip olduğu belirsizlik durumu, donmuş çatışmalar bırakması, devletlerin sessizce savaş başlatması, savaş ve barış arasındaki çizginin bulanıklaşmış olması istihbarat teşkilatlarının şimdiye kadar ki üstlenmiş oldukları görevleri daha da geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Çalışmada ele alınan 2006 İsrail- Hizbullah savaşının sonuçları göz önüne alındığında dünyada askeri güç bakımından iyi bir noktada olan ve aynı zamanda dünyanın sayılı büyük istihbarat yapılanmalarından birine sahip olan İsrail'in savaşın yenilen tarafı olarak kabul edilmesi durumun önemini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Rusya-Ukrayna krizi sürecinde anlaşıldığı üzere Rus istihbaratının üstlenmiş olduğu işlev dikkat çekecek derecede önemlidir. Kriz döneminde stratejik alanlara üzerlerinde milliyetlerini gösteren herhangi bir etiketin olmadığı özel kuvvet sürmeleri ve bu birliklerin kendileriyle herhangi bir ilgilerinin olmadığını idretmeleri Batı ve Ukrayna'yı zor durumda bırakmıştır. Bu anlamda istihbarat teşkilatlarının geliştireceği politikalar ve stratejiler

neticesinde başarı yolunda büyük önem arz ederken aynı şekilde teşkilatların geliştireceği yanlış politika ve stratejiler başarısızlığa da götürebilmektedir.

Sonuç olarak; sorunları daha da karmaşık hale getiren küreselleşme süreci daha fazla aktörün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu da devletlerin asimetrik ortamda güvenlik sistemlerine daha fazla yatırım yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu güvenlik yatırımları, herhangi bir devletin silahlı kuvvetleri ile birlikte zorlayıcı gücünün çekirdeğini oluşturan istihbarat teşkilatlarını da kapsamalıdır. Asimetrik zorluklar ne olursa olsun, istihbarat çalışmaları geliştirilerek devam etmelidir. Çünkü Hibrit Savaş gibi sonu belli olmayan savaşlar sürecinde gözetim ve keşif varlıklarına, özellikle de insan istihbarat yeteneklerine daha önemli derecede ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, ülke daha geniş kapsamlı kaynaklardan bilgi toplayabilmeli ve birleştirebilmeli ve hizmetler, hükümet ve ortaklarla istihbarat paylaşmak için sistemler kurmalıdır. Bu yetenekleri sağlamak için gereken kuvvet, tek görevli bir güç değil, dengeli ve çok yönlü bir güç olmalıdır. Ordu, özel harekât kuvvetleri ve istihbarat teşkilatlarının büyümesini ve genel amaçlı güçlerinin profesyonel, daha çevik hale dönüşmesi tedbiren hızlı yapılmalıdır.

Geleneksel istihbarat döngüsünün, Soğuk Savaş sonrası dünyada daha az açıklayıcı ve örgütsel bir faydası vardır. İstihbarat sürecinin toplama, birleştirme, analiz etme ve yayma olarak ayrılmasında ima edilen ayrık işlevler, daha önceki bir dönemin kavramlarını, uygulamalarını ve örgütsel dinamiklerini yansıtır. Yirmi birinci yüzyılın istihbaratının başarılı uygulayıcılarını ayırt edecek şey, politika yapıcılar ve operasyon komutanlarına kesintisiz destek sağlamak için sürecin tüm unsurlarını birleştirme yeteneğidir. Daha önce de tartışıldığı gibi, bir zamanlar istihbarat sağlayıcılarını ve istihbarat kullanıcılarını birbirinden ayıran bürokratik duvarlar hızlı bir şekilde çökmekte ve stratejik, operasyonel ve taktik istihbarat varlıkları arasındaki yapay ve işlevsel olmayan ayrımları ortadan kaldırmaktadır. Modern savaşın zorunlulukları, özellikle de Hibrit Savaş, bütünsel istihbarat ihtiyacını güçlendirecek ve operasyonlar ile istihbarat arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Ü., & Urhal, Ö. (2007). *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terörizm*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Akad, M. T. (2001). *Strateji Üzerine* (1.Baskı b.). İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Arı, T. (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi.
- Ataman, M. (2003). The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2(1). Kasım 12,2018 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/19401> adresinden alındı.
- Atay, M. (2002). Rusya Gizli İstihbarat Servisleri: KGB'nin Kısa Tarihi. *AvrasyaDosyası İstihbarat Özel*, 8(2), 309-328. Mart 3, 2019 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/5265870-Rusya-gizli-istihbarat-servisleri-kgb-nin-kisa-tarihi.html> adresinden alındı
- Avcı, G. (2004). *İstihbarat Teknikleri-Aktörleri, Örgütleri ve Açmazları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Azani, E. (2011). *Hezbollah: The Story of the Party of God*. New York: Macmillan Publishers Limited.
- Azani, E. (2013). The Hybrid Terrorist Organization: Hezbollah as a Case Study. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36(11), 12-38. Mart 3, 2019 tarihinde <https://doi.org/10.1080/1057610X.2013.832113> adresinden alındı
- Bachmann, S. D., & Gunneriusson, H. (2015). Hybrid Wars: The 21st-Century's New Threats to Global Peace and Security. *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, 43(1), 77-98. Ocak 14, 2019 tarihinde <file:///C:/Users/Sau/Downloads/1110-2624-1-PB.pdf> adresinden alındı
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26. Kasım 22, 2018 tarihinde <https://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20%281997%29%20The%20Concept%20of%20Security.pdf> adresinden alındı
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 69-85. Kasım 16, 2018 tarihinde <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/UIde-Guvenlik-Kavrami.pdf> adresinden alındı
- Bayraklı, E. (2014). NATO'nun Galler Zirvesi: Yeni Bir Soğuk Savaş mı, Rusya ile İşbirliği mi? *SETA Perspektif*(10), 1-7. Mart 6, 2019 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20140916180230_nato%E2%80%99nun-galler-zirvesi-pdf.pdf adresinden alındı

- Bayraktar, G. (2010). Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20), 0-149. Aralık 26, 2018 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/84473> adresinden alındı
- Behrman, R. (2003). Structure and Effectiveness of Intelligence Organizations. *PA 15213 412-268-1876*. Pittsburgh: Engineering and Public Policy Carnegie Mellon University. Şubat 27, 2019 tarihinde <http://casos.cs.cmu.edu/publications/papers/IntelligenceOrgs.doc> adresinden alındı
- Beşe, E., & Seren, M. (2011). Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(3), 123-145. Kasım 27, 2018 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911005.pdf> adresinden alındı
- Bingöl, O. (2015). *Hibrit Savaş, Rusya ve Türkiye*. Ankara: Merkez Strateji Enstitüsü. Mart 15, 2019 tarihinde https://www.academia.edu/19337495/Hibrid_Sava%C5%9F_Rusya_ve_T%C3%BCrkiye adresinden alındı
- Bjerregaard, T. (2012). Hybrid Warfare: A Military Revolution or Revolution in Military Affairs. Stockholm: B.M.S. Swedish National Defence College. Şubat 14, 2019 tarihinde https://www.difesa.it/SMD_/CASD/IM/IASD/65sessioneordinaria/Documents/HYBRIDWARFAREINMILITARYAFFAIRSMO.pdf adresinden alındı
- Bowers, S. R. (1984). The Political Evolution of Intelligence. *Army Quarterly and Defence Journal*, 114(2), 168-177. Aralık 2, 2018 tarihinde https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1061&context=gov_fac_pubs adresinden alındı
- Bozkurt, E., Poyraz , Y., & Selcen Erdal. (2010). *Devletler Hukuku* (9.Baskı b.). Ankara: Yetkin Basımevi.
- Buzan, B. (1983). The National Security Problem in International Relations. B. Buzan içinde, *People, States and Fear* (s. 214-242). Brighton: University of North Carolina Press.
- Clausewitz,, C. (1999). *Savaş Üzerine* (1.Baskı b.). (H. F. Çeliker, Çev.) İstanbul: Özne Yayınları.
- Collins, A. (2007). *Contemporary security studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Copsey, N. (2004). *Europa and The Ukrainian Presidential Election of 2004*. University of Sussex, Sussex European Institute. Sussex: European Parties Elections and Referendums Network. Nisan 8, 2019 tarihinde

<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-16.pdf&site=266> adresinden alındı

- Çimen, A. (2006). *Echelon: İstihbarat Dünyasının Perde Arkası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çınar, B. (1997). *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör*. Ankara: Sam Yayınları.
- Dağı, Z. (2002). Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye. R. Yinanç, & H. Taşdemir içinde, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye* (s. 167-181). Ankara : Seçkin Yayıncılık.
- Debb, M. (1988). Shia Movements in Lebanon: Their Formation, İdeology, Social Bases, and Links with Iran and Syria. *Third World Quarterly*, 10(2), 683-698. Şubat 6, 2019 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/3992662> . adresinden alındı
- Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (3 b.). İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Duffield, M. (2001). *Global Governance and the New Wars: The Merging of development and Security*. London: Zed Books.
- Dykyi, E. (2016). *The Hybrid War: Experience of Ukraine For The Baltic States*. (U. Kalbos, Çev.) Vilnius: The General Jonas Žemaitis Military Academy.
- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 31-66. Ocak 3, 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/159014> adresinden alındı
- Erdem, G. (2018). Lübnan'da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: Emel'den Hizbullah'a. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 49(1), 21-55. Şubat 3, 2019 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/2259/23497.pdf> adresinden alındı
- Erhan, Ç. (2002). Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları. R. Yinanç, & H. Taşdemir içinde, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye* (s. 42-68). Ankara : Seçkin Yayınları.
- Eslen, N. (2003). *Tarih Boyu Savaş ve Strateji* (2.Baskı b.). İstanbul: Q-Matris Yayınları.
- FBI. (2019, 2 7). Intelligence Cycle: <http://www.fbi.gov/about-us/intelligence/intelligence-cycle> adresinden alındı
- Frederik, J., & Arends, M. (2009). Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(22), 3-33. Kasım 16, 2018 tarihinde <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/homerosdan-hobbes-ve-otesi.pdf> adresinden alındı

- Freedman, L. (2014). Ukraine and the Art of Limited War. *Survival Global Politics and Strategy*, 56(6), 7-38. Şubat 2, 2019 tarihinde <https://doi.org/10.1080/00396338.2014.985432> adresinden alındı
- Fregoso, L. A. (2012). *Theory to Strategy: War Insight for the Strategic Soldier*. Kansas : BiblioScholar .
- Gabriel, R. A., & Metz, K. (1992). *A Short History Of War : The Evolution of Warfare and Weapons*. Pennsylvania: Strategic Studies Institute U.S. Army War College. Aralık 15, 2018 tarihinde <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a255111.pdf> adresinden alındı
- Gentry, J. A. (2016). Toward a Theory of Non-State Actors' Intelligence. *Intelligence and National Security*, 31(4), 465-489. doi:10.1080/02684527.2015.1062320
- Girgin, K. (2003). *Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Glenn, R. W. (2016). Thoughts on “Hybrid” Conflict. *Small Wars Journal*, 1-8. Şubat 3, 2019 tarihinde <https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf> adresinden alındı
- Goldman, J. (2006). *Words of Intelligence: A Dictionary*. Oxford: Scarecrow Press, Inc.
- Gorenburg, D. (2013). The Future of The Sevastopol Russian Navy Base. *Russian Analytical Digest*, 11-13. Nisan 5, 2019 tarihinde <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securitiesstudies/> adresinden alındı
- Government, U. S. (2014). *Little Green Men: A Primer on; Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine2013-2014*. Fort Bragg: The United States Army Special Operations Command. Nisan 9, 2019 tarihinde https://www.jhuapl.edu/Content/documents/ARIS_LittleGreenMen.pdf adresinden alındı
- Gray, C. H. (1997). *Potmodern War: The New Politics of Conflict*. New York: Guilford Press.
- Gray, C. S. (1982). *Strategic Studies and Public Policy: The American Experience*. Kentucky: Lexington: University Press of Kentucky.
- Group, D. I. (2003). *Intelligence Practice And Democratic Oversight – A Practitioner’s View*. Geneva: DCAF Occasional Papers .
- Gürcan, M. (2011). Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi. *Bilge Strateji Dergisi*, 3(5), 127-178. Ocak 15, 2019 tarihinde <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-163-2014040751bs2011-2-127-178.pdf> adresinden alındı

- Hammes, T. X. (2005). War Evolves Into The Fourth Generation. *Contemporary Security Policy*, 26(2), 189-221. Ocak 16, 2019 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260500190500> adresinden alındı
- Handel, M. I. (1989). *War, Strategy and Intelligence*. London: Routledge; 1 edition.
- Hard, B. H. (2002). *Strateji: Dolaylı Tutum* (2 b.). (C. Enginsoy, Çev.) Ankara: ASAM.
- Herman, M. (1996). *Intelligence Power in Peace and War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hilsman, R. (1973). Intelligence through the Eyes of the Policy Maker. R. Blum içinde, *Surveillance and Espionage in a Free Society* (s. 163-177). New York: Irvington Press.
- Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21.st Centry : The Rise Of Hybrid War. *Potomac Institute for Policy Studies*, 5-72. Ocak 23, 2019 tarihinde <http://www.potomacinate.org/> adresinden alındı
- Holcomb, F. (2017). *The Kremlin's Irregular Army: Ukrainian Separatist Order of Battle*. Washington: Institute for the Study of War. Nisan 10, 2019 tarihinde https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securitiesstudies/resources/docs/Understanding%20War_ISW%20Separatist%20ORBAT%20Holcomb%202017_Final.pdf adresinden alındı
- Holsti, K. J. (1996). *The State, War and the State of War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horn, C. B. (2016). *On Hybrid Warfare*. Ottawa: Canadian Special Operations Forces Command.
- İmambeyli, V. (2014). Ülke-İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi. *SETA Perspektif*, 1-8. Nisan 8, 2019 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20140320184806_ulke-ici-krizden-uluslararası-soruna-ukrayna-kırım-meselesi-pdf.pdf adresinden alındı
- İzci, R. (1998). Uluslararası Güvenlik ve Çevre. <https://www.idefix.com/Yazar/faruk-sonmezoglu/s=254356> içinde, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar* (s. 404-425). İstanbul: Der Yayınları.
- Jayachandran, C. J. (2009). Evolution of War into the Fourth Generation: A Historical Perspective. *CLAWS Journal*, 161-183. Ocak 13, 2019 tarihinde https://www.claws.in/images/journals_doc/1399529147C%20J%20Jayachandran%20CJ%20Winter%202009.pdf adresinden alındı

- Johnson, R. (2018). Hibrit Tehdidin Tarihsel Evrimi. Y. Özel, & E. İnaltekin içinde, *Savaşın Değişen Modeli: Hibrit Savaş* (M. A. Yazıcı, Çev., s. 1-6). İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Kaldor, M. (1999). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford: Stanford University Press.
- Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars*. Cambridge: Polity Press.
- Kara Kuvvetleri Talimnamesi.2000a.500-1. Muharebe ve Sevk. Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- _____ 2001a.145(1).Müsterek Harekât Talimnamesi. Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- _____ 2003.100(5).Harekât. Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- _____ 2001a.30(5).Taarruz. Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Kara Kuvvetleri Komutanlığı. 194(5).Zırhlı ve Mekanize Tugay Harekâtı. İstanbul: Harp Akademileri Yayını
- Kara Kuvvetleri Talimnamesi.(1986), Meskun Mahallerde Muharebe, Ankara: Kara Kuvvetleri Basımevi
- Keegan, J. (2001). *2500 YILLIK SAVAŞ TARİHİ*. (A. Çakıroğlu, Çev.) İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Kent, S. (2003). *Stratejik İstihbarat*. (B. Y. Özbek, & N. Şükrüoğlu Arıca, Çev.) Ankara: ASAM Yayınları.
- Koçer, G. (2005). Soğuk SavaşSonrasında UluslararasıGüvenlik Ortamıve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 287-304. Kasım 28, 2018 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/193283> adresinden alındı
- Kofman, M., & Rojansky, M. (2015). A Closer look at Russia's "Hybrid War". *Woodrow Wilson International Center for Scholars*, 1-8. Nisan 6, 2019 tarihinde <https://www.files.ethz.ch/isn/190090/5-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf> adresinden alındı
- Kolodziej, E. A. (2005). *Security and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kroybko. (2016). *Hybrid War*. Odessa: In the Greanville Post.
- Lieven, A. (2006). The Failure of the Orange Revolution is an Opportunity. *Financial Times*. Nisan 9, 2019 tarihinde <https://www.ft.com/content/9842d50a-1b39-11db-b164-0000779e2340> adresinden alındı

- Lind, W. S. (2004). Understanding Fourth Generation War. *Military Review*, 12-16. Ocak 25, 2018 tarihinde <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/lind.pdf> adresinden alındı
- Lind, W. S., Nightengale, C. K., Schmitt, J., Sutton, J., & Wilson, G. (1989, Ekim). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps*, 73, 22-26. Ocak 20, 2019 tarihinde <http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/4Th%20GENERATION%20WARFARE%20ANOTHER%20LOOK.pdf> adresinden alındı
- Lowenthal, M. M. (2009). *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington: CQ Press.
- Luvaas, J. N. (1999). *On the Art of War*. New York: The Free Press.
- Mallick, P. K. (2009). Principles of War: Time for Rethink. *Manekshaw Paper*(12). Kasım 10, 2018 tarihinde https://www.claws.in/images/publication_pdf/1249965562Mankshaw%20Paper%2012.pdf adresinden alındı
- Mansoor, P. R. (2012). Hybrid Warfare in History. W. Murray, & P. Mansoor içinde, *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World* (s. 1-18). Cambridge: Cambridge University Press.
- Martel, W. C. (2011). *Victory in Scholarship on Strategy and War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mccuen, C. J. (2008). Hybrid War. *Military Review*, 107-113. Ocak 28, 2019 tarihinde <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/mccuen08marapr.pdf> adresinden alındı
- McCulloh, T., & Johnson, R. (2013). *Hybrid Warfare*. Florida: The JSOU Press. https://www.socom.mil/JSOU/JSOUPublications/JSOU%2013-4_McCulloh%2CJohnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf adresinden alındı
- Mintz, A., & DeRouen Jr., K. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. New York: Cambridge University Press.
- MİT Müsteşarlığı. (2019). MİT Müsteşarlığı: Ocak 11, 2019 <http://www.mit.gov.tr/t-cark.html> adresinden alındı
- Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası Politika*. (B. Oran, & Ü. Oskay, Çev.) Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Mulhern, S. K. (2012, December). An Analysis Of Hezbollah's Use Of Irregular Warfare. *Intelligence and National Security Studies Program*. Texas: The University Of Texas Atel Paso.
- Münkler, H. (2010). *Yeni Savaşlar*. (Z. A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Neag, M. M. (2016). A New Typology of War: The Hybrid War. *Revista Academiei Forțelor Terestre*, 21(1), 14-20. Ocak 12, 2019 tarihinde http://www.armyacademy.ro/reviste/rev1_2016/NEAG.pdf adresinden alındı
- Neville, S. B. (2015, December). Russia And Hybrid Warfare: Identifying Critical Elements In Successful Applications Of Hybrid Tactics. Monterey: Naval Postgraduate School.
- Newman, E. (2004). The 'New Wars' Debate: A Historical Perspective Is Needed. *Security Dialogue*, 35(2), 173-189. Ocak 9, 2019 tarihinde <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.469.4895&rep=rep1&type=pdf> adresinden alındı
- Norton, A. R. (2007). *Hezbollah: A Short History*. New Jersey: Princeton University Press.
- Özdağ, Ü. (2008). *İstihbarat Teorisi*. Ankara : Kripto Yayınları.
- Özdemir, H. (2012). *Atatürk'ün Harp Kavramına Bakışı* (2.Baskı b.). İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Peterson, F. S. (1988). *International Relations: The Global Condition In Late Twentieth Century*. New York: McGraw-Hill College; Subsequent edition.
- Rácz, A. (2015). *Russia's Hybrid War in Ukraine Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Senior Research Fellow, The Finnish Institute of International Affairs. Helsinki: Multiprint Oy. Mart 6, 2019 tarihinde <https://stratcomcoe.org/andras-racz-russias-hybrid-war-ukraine-breaking-enemys-ability-resist> adresinden alındı
- Robertson, K. (1987). Intelligence, Terrorism and Civil Liberties. *Journal of Conflict Studies*, 7(2), 43-62. Aralık 10, 2018 tarihinde <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCS/article/view/14756> adresinden alındı
- Saberwal, A. (2018). Russia and Hybrid Warfare: Achieving Strategic Goals without Outright Military Force . V. Deshpande içinde, *Hybrid Warfare The Changing Character of Conflict* (s. 62-74). New Delhi: Pentagon Press.
- Samuel, S., & Rajiv, C. (2018). Israel and the Challenges of Hybrid Warfare. V. Deshpande içinde, *Hybrid Warfare: The Changing Character of Conflict* (s. 122-140). New Delhi: Pentagon Press.
- SBU. (2019, Nisan 2). *Defence Intelligence of Ukraine* . Defence Intelligence of Ukraine : <http://gur.gov.ua/en/content/creation.html> adresinden alındı
- Seren, M. (2017). *Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Snow, D. M. (1996). *Uncivil wars: international security and the new internal conflicts*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

- Spanier, J. (1981). *Games Nations Plays* (4.Baskı b.). New York: College Publishing.
- Stein, G. J. (2002). Enformasyon Savaşı – Siber Savaş –Net Savaşı. *Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel*, 8(2), 167-182. Aralık 27, 2018 tarihinde <https://www.21yyte.org/tr/assets/uploads/files/167%20-%20182%20George%20J.%20Stein.pdf> adresinden alındı
- StudFiles. (2019, Nisan 10). Kolluk Kuvvetleri Olarak Ukrayna Güvenlik Servisi. Odesa. Nisan 10, 2019 tarihinde <https://studfiles.net/preview/5776611/> adresinden alındı
- Şener, E. (2001). *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Tahir, A., & Ejaz, K. (2018). Pakistan and Fourth Generation Warfare. *Journal of Politics and International Studies*, 4(1), 43-56. Ocak 5, 2019 tarihinde http://pu.edu.pk/images/journal/politicsAndInternational/PDF/4_v4_1_2018.pdf adresinden alındı
- Temur, F. (2015). Avrasya Jeopolitiği, Batı Yaptırımları ve Putin İktidarı. *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*.
- Tılısbık, N., & Akbal , Ö. (2006). *İstihbarat ve Türkiye: Vazgeçilmez Bir Silah Olarak İstihbarat*. Konya: Nüve Kültür Yayınları.
- Todd, P., & Bloch, J. (2006). *Küresel İstihbarat*. (E. Günsel, Çev.) İstanbul: Truva Yayınları.
- Treverton, G. F. (2004). *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ucuzsatar, N. U. (2007). *Türklerde Harp Sanatı: Taktik ve Strateji (M.Ö.220-M.S.1453)*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Uşaklı, A. B. (2007). Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi. Ankara : Atılım Üniversitesi.
- Varlık, A. B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*,1(2).Kasım 7, 2018 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/59826> adresinden alındı
- Vitkauskas, D. (1999, Haziran). Role Of A Security Intelligence Service In A Democracy, North Atlantic Treaty Organisation. Democratic Institutions Fellowships Programme 1997-1999.
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502. Kasım 20, 2018 tarihinde <http://links.jstor.org/sici?sici=00323195%28195212%2967%3A4%3C481%3A%22SAAAS%3E2.0.CO%3B2-R> adresinden alındı

- Wright, Q. (1965). *A Study of War* (1.Baskı b.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Yalçın, H. B. (2017). *Ulusal Güvenlik Stratejisi*. İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2007). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*. İstanbul: Milenyum yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

05.07.1991 tarihinde Bitlis/Tatvan’da doğan Çetin YOLDAŞ, ilk öğrenimini Kıyıldüzü Köyü İlk Öğretim Okulunda, orta öğretimini Bitlis Beş Minare Lisesinde tamamlamıştır. 2010 yılında Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde başladığı lisans eğitimini 2014 yılında tamamlamıştır. İyi derecede İngilizce bilmektedir.